

ACTA HISTORICA HUNGARICA TURICIENSIA **XXIV. évfolyam 2. szám**

Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata
2009/A.

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET 59. SZ. KIADVÁNYA

Zürich, Budapest, Adelaide, Athén, Bangkok, Beijing, Beregszász, Boulogne
Sur Mer, Brno, Carrigmore, Csikszereda, Felsőőr, Heidelberg, Helsingborg,
Honolulu, Koppenhága, Lendva, London, Pozsony, Szabadka, Vancouver

Szerkeszti a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tudományos Tanácsa

BASA György középiskolai latin és történelem tanár, basagyorgy@freemail.hu

BÉRCZI Szaniszló C. Sc., csillagász, fizikus, a földtudomány kandidátusa,
bercziszeni@ludens.elte.hu

CSÁMPAI Ottó C. Sc., etnopsziológus, habilitált egyetemi docens,
csottoster@gmail.com

CSIHÁK György dr. u., közgazdász, történész, ZMTE elnök, zmte@freemail.hu

DARAI Lajos C. Sc., filozófia történész, főiskolai tanár, (Főszerkesztő)
zmtehu@gmail.com

FRISNYÁK Sándor D. Sc., természettudományi doktor, kokai@zeus.nyf.hu

HARAI Dénes C. Sc., katona-pedagógus, egyetemi tanár, intézeti igazgató,
harai.denes@zmne.hu

JENEI Erzsébet történész, középiskolai tanár, jenei.erzsebet@yahoo.com

J. ÚJVÁRY Zsuzsanna Ph. D. történész, egyetemi docens, zsujvary@gmail.com

KÖLTŐ László dr., régész, vegyészmérnök, megyei múzeumigazgató,
kolto@smmi.hu

NAGY Kálmán hadtörténész, nyugalmazott huszárezredes, csilla0518@deltaped.hu

SLAVIĆ Magdolna Mr. Sc. Ph., slavicm@freemail.hu

SZABÓ István Mihály D. Sc., mikro-, illetve környezet biológus, az MTA rendes tagja, ny. tanszékvezető egyetemi tanár, szabo.istvan18@chello.hu

SZABÓ A. Ferenc C. Sc., politológus, egyetemi tanár, szabo.a.ferenc@zmne.hu

SZEDERKÉNYI Tibor D. Sc., a földtudomány doktora, egyetemi tanár,
szedertib@vnet.hu

VIDA János az Igazgatóbizottság elnökhelyettese, Bolyai Farkas Alapítvány,
vjanos@bolyai-zenta.edu.rs

VIZI László Tamás Ph. D. történész, tanszékvezető főiskolai tanár,
vizilt@externet.hu

vitéz RIHMER Aurél könyvtáros, történész, granasztói@yahoo.com

ZACHAR József D. Sc., történész, egyetemi tanár, jzachar@yahoo.com

E SZÁMUNK TARTALMA

MAGYAR ŐSTÖRTÉNET ÉS EMBERTAN

Henkey Gyula: Új embertani adatok a magyarság őstörténetéhez.

Mátyus Gyula beszélgetése Dr. Henkey Gyula antropológussal

MAGYAR KÖZÉPKOR

Bátonyi Pál: A magyarok letelepedése a Kárpát-medencében.

Cser Ferenc—Darai Lajos: Valós eredet: a Kárpát-medence.

Darai Lajos: Kitagadott Árpád-örökség?

MAGYAR NYELV

Csihák György: Beszéljünk magyarul! II.

Cser Ferenc—Darai Lajos: A nemzeti önismeret csapdái: közbevetés a nyelvtudományról.

MAGYAR OKTATÁS, NEVELÉS

Csihák György: „Tani-tani”. Magyar ember nevelése. (Tézisek.)

EURÓPAI JÖVŐNK

Csihák György: Övezetek Európája — kisállamok jövője.

MAGYAR ŐSTÖRTÉNET ÉS EMBERTAN

Henkey Gyula:

Új embertani adatok a magyarság őstörténetéhez

A 20. század második felében a Kínában lévő Szenszi-ban 6000 katona agyag-szobrát tárták fel a Kr. előtti 3. századból. A kínai kutatók által készített összefoglaló német fordítása első kiadásban 1999 áprilisában jelent meg.¹

A csoportképeken kívül e kiadványban nagyobb méretben 69 agyagkatona képe jelent meg, akik tipológiai elemzése az alábbi:

<i>turanid nagy-magyar-alföldi változat</i>	34,8 %
<i>turanid észak-kazahsztáni változat, amely utóbbi a nagy-magyar-alföldi extrém variánsa</i>	34,8 %
<i>turanid középtípus fele része</i>	6,5 %
<i>turano-pamíri</i>	4,3 %
<i>a turanid típus nagyobb része europoid, kisebb arányban mongoloid formái együtt</i>	80,4 %
<i>turanid erősebben mongoloid jellegű változata</i>	11,6 %
<i>turanid középtípus fele része</i>	6,5 %
<i>turanid típus nagyobb részt mongoloid formái együtt</i>	18,1 %
<i>mongoloid (nagyrészt mongoloid)</i>	1,4 %

A tipológiai elemzés eredménye meglepő, mert a kínaiakra túlnyomóan a mongoloid típusok a jellemzők. Ami összefüggésben lehet azzal, hogy a lovas

¹ A német nyelvű kiadvány részletei az alábbiak: Chefredakteur: Wu Xiaocong und Guo Youmin; Text: Wu Xiaocong; Fotos: Guo Youmin; Leitender Redakteur: Wu Jinqun; Layouter: Wu Yue; Redakteur für technische Fragen: Liu Jinglin; Übersetzung: Yang Yiren, Zhou Kejun und Qi Bingi. Deutsche Bearbeitung: Renate Zantis; Herausgeber: Turismusverlag Chinas; ISBN 7-5032-0980-1/G.368; Alle Rechte bei: Gesellschaft für Internationale Werbung und Touristikpublikationen Huatian 000006000; Erste Ausgabe: April 1999.

műveltségű népek, közülük is legnagyobb mértékben a hunok egyes csoportjai átálltak a kínaiak oldalára². E katonák a kínaiak segédnépeivé váltak. Meglepő, hogy a Sanszi agyagkatonák tipológiai megoszlása feltűnően közel áll a kazahokhoz, a hun eredetű ujgurokhoz, a bulgáriai tatárokhoz és egyes őslakos eredetű magyar népességhez.

Feltűnő a Sanszi agyagkatonáknál a turanid típus nagy-magyar-alföldi változatának jelentős előfordulása.³ Az embertani adatok alapján bizonyítva látszik, hogy a magyaroknál a leggyakoribb a nagy-magyar-alföldi változat és annak extrém variánsa az észak-kazahsztáni forma, az időszámításunk előtti 3. századig vezethető vissza.

Valószínűnek látszik a magyarság jelentős részének hun eredete is. Az egyik legjellegzetesebb utóbbi változathoz tartozó agyagkatona képét Csihák György (2000) közölte, melyet ezen cikk keretében is bemutatunk. Fontos további adat, hogy a mai falusi és mezővárosi magyaroknál gyakori ez a bajusz forma, amelyhez hasonló az *Őseink nyomában*⁴ című könyv fedőlapján jelent meg, valamint a Kapu füzetek 7. (Henkey Gyula 1998.b) fedőlapján is.

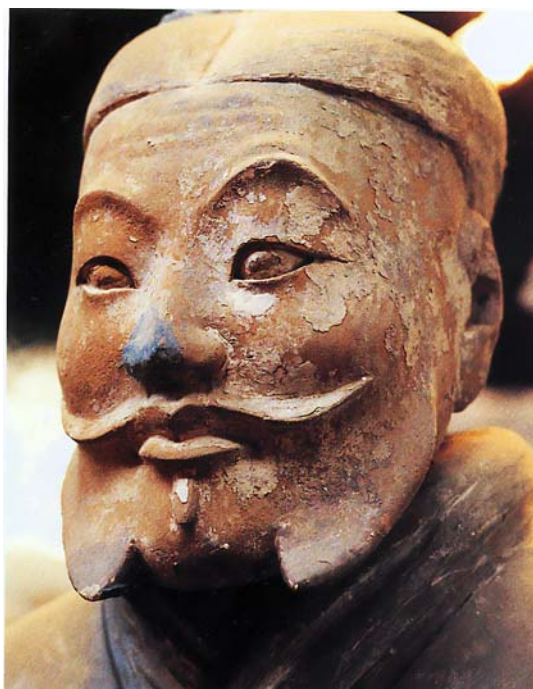
Főbb irodalom

- Henkey Gyula: *Őseink nyomában*. Magyarság és Európa Kiadó, Budapest, 1993.
- Henkey Gyula: *A magyarság és más Kárpát-medencei népek etnikai embertani vizsgálata*. Magyar Őstörténeti Kutató és Kiadó Kft., Budapest, 2002.
- Csihák György: *Dunhuang barlang képei és a Szenszi agyagkatonák néma üzenete*. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Zürich-Budapest, 2000.
- Henkey Gyula–Horváth I.: „Új adatok a Kínában élő kazakok etnikai embertanához.” *Kapu* 2001/1. pp. 17-21.
- Henkey Gyula–Horváth I.: „Adatok az ujgurok etnikai embertanához.” *Kapu* 2002/ 3. pp. 30-33.
- Henkey Gyula: „Újabb adatok a turanid típus észak-kazahsztáni és nagy-magyar-alföldi változatról.” *Kapu* 2005/2-3. pp. 87-99.
- Szmagululi, O.–Beketajkizi, K.–Orazakkizi, A.: *Altaji kazaktari*. Asztana, 2003.

² Csihák (2000).

³ Henkey (2002).

⁴ Henkey (1993).

Rózsa Sándor (archív kép)

Mátyus Gyula beszélgetése Dr. Henkey Gyula antropológussal

Dr. Henkey Gyula antropológus, a történettudomány kandidátusa, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület alapító tagja, a további kutatómunka segítése és a tagság tájékoztatása érdekében az Egyesület felkérésére kecskeméti lakásán fogadott és válaszolt kérdéseimre.

1.) Mióta végez Gyula bácsi etnikai-embertani vizsgálatokat, azok hány személyre terjedtek ki?

Az etnikai-embertani vizsgálatokat 1956 elején kezdtem, a mai napig 35 103 felnőtt személyre terjedtek ki, közülük 32 899 volt magyar nemzetiségű. Tudomásom szerint enyém a világ legnagyobb létszámú feldolgozott etnikai-embertani gyűjteménye.

2.) Hogyan történt e vizsgálatok megszervezése és előkészítése?

Minden helységben a magyar őstörténet iránt érdeklődők (tanárok, orvosok, polgármesterek, helytörténészek) szervezték a vizsgálatok előkészítését. Mindenhol az 1828. évi összeírásban és a legrégebbi egyházi anyakönyvekben szereplő családnevekből kiindulva irányították hozzám az őslakosokat, főleg a 24 és 60 év közötti férfiakat és nőket.

Sor került az önként jelentkező bevándoroltak vizsgálatára is. Ez utóbbiak adatai azonban elkülönítve lettek feldolgozva az egyes tájegységeken belül.

3.) Melyek voltak az első kutatási eredményei?

Már vizsgálataim első öt évében megállapítható volt, hogy az általam vizsgált magyaroknál a *turanid típus nagy-magyar-alföldi változata a leggyakoribb jellegegyüttes*, amelyre akkor a nagyközepes vagy magas termet, erős alkat, a fej nagy méretei mellett a rövid fejjelző (felülnézetben közel köralakú) volt jellemző. (Időközben a magyaroknál a testmagasság átlaga mintegy 3 cm-rel emelkedett.) Az arcjelző, széles–igen széles, közép magas arc mellett, széles, a járomcsont enyhén vagy közepesen előreálló, az orrhát az arc síkjából közepesen kiemelkedő, túlnyomóan egyenes, ritkábban konvex (domború), a szemszín barna vagy zöldesbarna, a hajszín barna, fekete (4-7. kép).

E jellegegyüttes neve Bartucz Lajos professzorom szerint *alföldi változat* volt, de mert Földünkön számtalan alföld van, ajánlatos volt pontosítani nagy-magyar-alföldre, annál is inkább, mert a Bartucz által megadott másik elnevezés "homo pannonicus" volt.

De már az első öt évben észlelhető volt a turanid típus nagy-magyar-alföldi változatán kívül egy ahhoz közeli másik jellegegyüttes is, főleg Fülöpszálláson,

Szabadszálláson, Szeremlén, Homokmégyen, Kiskunlacházán (2-3. kép), amely a nagy-magyar-alföldi extrém variánsának tekinthető. Ennél a termet kifejezetten magas, az alkat még fokozottabban robosztus, a fej méretei még nagyobb mértékben nagyok, az arc még szélesebb, a járomcsont nagyobb és kissé erősebben előreáll. Korábban ezt a formát erősen andronovói jellegű turanidnak neveztem.

Az eredmények arra utalnak, hogy főleg a nyugat-dunántúli, közép-dunántúli, felvidéki, kárpátaljai, észak-tiszántúli és székelyföldi kutatásaim nyomán, hogy *a magyaroknál a turanid típuson kívül a pamíri a második leggyakoribb jellegegyüttes* (13-14. kép), amely a magyaroknál 12 %-ban, az őslakos eredetűeknél 13,5 %-ban határozható meg.

A turanid típusba soroltak együtt a magyaroknál 31,4 %-ban, az őslakos eredetű magyaroknál 34,8 %-ban mutathatók ki. E két turanid formánál túlnyomóan az europoid jellegek, de kisebb mértékben a mongoloid jellegek is észlelhetők, de van egy olyan turanid forma, amelyet turanid középtípusnak nevezek (1. kép). Ennél az europoid és a mongoloid jellegek közel azonos arányban találhatók.

A pamíri típusra átlagban a nagyközepes termet, a fej kis méretei mellett a rövid fejjelző, a középszéles, vagy enyhén széles, enyhén magas arc mellett az arcjelző közepes, a járomcsont lekerekített, az orrhát a közepesnél erősebben kiemelkedő, nagyrészt konvex; ritkábban egyenes, az orrcsúcs csőrszerűen lefelé és befelé görbülő, a szemszín barna vagy zöldes, a hajszín barna, fekete.

Az utóbbiba soroltak között azonban lényegesen gyakoribb a *pamíro-turanid átmeneti forma* (10-12. kép), amelyeknél a termet kissé magasabb, az arc szélesebb, a járomcsont enyhén, vagy közepesen előreálló.

Megállapítható volt egy fokozatos átmeneti lépcső a turanid és a pamíri típusok között, amelynek egyik lépcsőfokát *turano-pamíri*-nek határoztam meg (8-9. kép). Ennél a másodlagos pamíri jellegek főleg az erősebben kiemelkedő orrhátban és a kissé magasabb arcban nyilvánulnak meg.

Vizsgálataim első tíz évében azonban a Duna–Tisza közén nem a pamíri volt a második leggyakoribb jellegegyüttes, hanem az *elő-ázsiai típus* (15. kép), amelyre átlagban a közepes termet, a fej kis méretei mellett a rövid fejjelző, középszéles vagy enyhén széles, magas arc mellett, közepes vagy keskeny arcjelző, az arc síkjából igen erősen kiemelkedő, erősen konvex orrhát, hátrahajló homlok, előre keskenyedő járomcsont, sötét vagy zöldes szemszín, és barna, fekete hajszín a jellemző.

Az elő-ázsiai típusba soroltak legalább fele része *elő-ázsiai+turanid átmeneti formának* minősíthető, ennél az arc igen széles és a járomcsont előreálló. (16. kép).

Ez a típus a kiskunoknál 14,1 %-ban volt kimutatható, ami közel háromszorosa az 5,3 %-os magyar átlagnak.

Meglepő volt azonban az, hogy a kelet-balti típus csak 4,5 %-ban, a voguloknál és az osztjákoknál gyakori uráli típus csak 0,1 %-ban volt meghatározható.

A kelet-balti típus a magyar átlagnál nagyobb arányban a déli kevert palócoknál és a Duna-Tisza közti telepesek eredetű magyaroknál fordul elő.

A vizsgált összes magyar közül viszonylag jelentős arányban mutatható ki a *balkáni-dinári változat* (23. kép), 3,1 %, és az *alpi típus* (24. kép) 2,5 %.

Főleg a jászoknál és egyes gyeptűr-eredetű népeiségeknél gyakori a *keleti-dinaroid* (17. kép) 2,7 %, amely utóbbit egyes orosz és grúz szerzők *kaukázusi változat*ként említik.

A gyeptűr-eredetű magyar népeiségekhez kötődik a türkméneknél gyakori *kaszpi típus* (19. kép) 2,5 %, és a *pontuszi típus* (20. kép) 1 %.

A viszonylag gyakori típusok közül még a *lapponoid típus* említhető, amely a magyaroknál 1,7 %-ban határozható meg (21. kép). A ritkábban előforduló típusok között említett *kelet-baltinak* a finn népekhez kötődő, erősebben *lapponoid jellegű változata* (18. kép) nagyobb mértékben fordul elő a magyaroknál, mint a szlávok jellegű, erősen *cromagnoid jellegű forma* (22. kép).

Meglepő volt, hogy apai vagy anyai ágon szlovák eredetű családnevek esetén a kelet-balti típus finnugor jellegű, illetve szlávok jellegű formái hasonló arányban voltak kimutathatók.

4.) Említhetné, Gyula bácsi, a magyarokra jellemző méretek, minőség jellegek és jelzők átlagait!

A magyarokra jellemző méretek, minőség jellegek és jelzők átlagait az 1-2. táblázatban, a típusok megoszlását pedig a 3. táblázatban adom meg.

1. táblázat. 24-60 éves magyarok méreteinek és jelzőinek statisztikai paraméterei.

Henkey vizsgálatok 1997. III. 31-ig				
	Férfiak		Nők	
Jelleg (Martin No.)	n= 14.282		n= 14.602	
	x	s ²	x	s ²
Testmagasság /1/	170.00	42.51	157.87	35.61
Fejhossz /1/	188.22	36.19	179.32	29.50
Fejszélesség /3/	160.32	29.49	154.05	24.28
Homlokszélesség /4/	113.35	19.71	109.93	16.19
Járomív szélesség /6/	146.30	31.09	139.32	26.26
Morfológiai arcmagasság /18/	121.26	39.38	111.39	30.87
Állkapocsszöglet szélesség /8/	112.97	32.46	105.89	24.46
Orrmagasság /21/	53.69	11.83	49.78	9.00
Orrszélesség /13/	36.00	5.73	32.78	4.07
Fejjelző /3:1/	85.22	10.66	85.95	9.57
Arcjelző /18:6/	82.93	22.09	80.01	18.85
Orrjelző /13:21/	67.28	38.63	66.07	32.29

2. táblázat. 24-60 éves magyarok kvalitatív jellegeinek megoszlása.

Jelleg	Forma	Férfiak		Nők	
		n	%	n	%
Járomcsont alakja	Lekerekített	3659	25.7	3872	26.5
	Előreálló	9501	66.6	10091	69.2
	Előre keskenyedő	1098	7.7	627	4.3
Homlokprofil	Előre domborodó	74	0.5	584	4.0
	Meredek	12553	88.0	13720	94.2
	Hátrahajló	1642	11.5	260	1.8
Orrprofil	Konkáv	1526	10.7	3271	22.4
	Egyenes	6589	46.1	7360	50.4
	Konvex	6167	43.2	3966	27.2
Orrhát kiemelkedése Σ	Gyenge	125	0.9	443	3.1
	Közepes	10169	73.6	12363	87.5
	Erős	3515	25.5	1332	9.4
Tarkó profilja	Erősen domború	1828	12.8	2756	18.9
	Enyhén domború	9629	67.4	11563	79.2
	Lapos	2821	19.8	279	1.9
Szemszín ΣΣ	Világos (1a-4a)	3647	25.5	2840	19.5
	Kevert (4b-8,10)	4408	30.9	4487	30.7
	Sötét (9,11-16)	6207	43.5	7264	49.8
Hajszín ΣΣΣ	Vörös (I-VI)	40	0.3	43	0.3
	Szőke (A-L)	119	0.8	147	1.0
	Átmeneti (M-O)	171	1.2	259	1.8
	Barna-fekete (P-Y)	13951	97.7	14151	96.9

Σ Az orrhát kiemelkedését 1959-ben két helységben nem vettem fel.

ΣΣ 17 férfinál és 9 nőnél heterochromia iridis / a két szem eltérő csoportba sorolható.

ΣΣΣ 1 férfi hajszín tekintetében albínó.

3. táblázat. Típusok megoszlása a felvidékieknél, a székelyeknél és az összes magyarnál %-ban.

Típus	Felvidékiek	Székelyek	Magyarok összesen
Turanid	43.0	34.3	31.4
Pamiri	17.8	16.3	12.0
Dinári, keleti dinaroid	7.0	6.6	5.8
Elő-ázsiai	1.9	1.5	5.3
Kelet balti	3.3	2.5	4.5
Keleti mediterrán (kaszpi, pontusi, iráni)	4.9	12.6	4.1
Alpi	2.0	2.5	2.5
Lapponoid	1.1	1.5	1.7
Mongoloid	0.9	1.4	0.9
Gracilis mediterrán	0.4	0.7	0.8
Északi	0.0	0.3	0.4
Cromagnoid	0.0	0.0	0.4
Atlanto-mediterrán	0.0	0.3	0.1
Uráli	0.0	0.2	0.1
Meghatározatlan (X)	17.6	19.2	30.0
Vizsgáltak száma (Henkey 1997. III. 31.)	2185	594	32899

5.) Milyen történeti következtetések vonhatók le etnikai-embertani vizsgálatai alapján? Mi lehet az oka annak, hogy a magyarság törökös és kaukázusi elemei nagymértékben fennmaradtak, a finnugor formák jelentős mértékben csökkentek, a régi szláv együttesek pedig alig voltak kimutathatók a honfoglaló magyaroknál talált előfordulásokhoz képest?

Vizsgálati eredményeim alapján és azokat kiegészítve, a kazak Iszmagulov, a zsidó származású leningrádi Ginzburg és Horváth Izabella adatait is figyelembe véve, a mai magyar nép kialakulása az alábbiak szerint vázolható:

- a) A hét honfoglaló magyar törzs közül az első kettő, a Nyék és a Megyer, két rétegre eredeztethető. Barabás Jenő leírása szerint, időszámításunk kezdete körül az Aral-tó környékén lakó törökös magyarok hatoltak be több hullámban az északabbra fekvő erdőövezetbe és uralmuk alá vetették az ugoros magyar réteget, majd összeházasodtak velük.
- b) Miután a magyarság ezen ősi magja elindult nyugat és dél felé, fokozatosan kiegészült törökös törzsekkel, majd a 9. században a három kabar törzs és a székelyek egyes csoportjai is csatlakoztak hozzájuk.

Nézetem szerint az erdőövezetbe a törökös rétegekkel szkíta és szarmata elemek is felhatoltak, sőt a kabaroknak a törökös rétegén kívül volt alán, szarmata és khorezmi eleme is.

Az utóbbiak nyelve Harmatta János (1977) szerint besenyővel kevert alán volt. Véleményem szerint a besenyők beolvadásának jelentős szerepe volt a magyar nép kialakulásában. A besenyő vagy részben besenyő eredetű népségek, amelyekben vizsgáltam, a Rába-közi Bősárkány, Osló, Beled, Rábatamási, Rábapatona, a csallóközi Kulcsod, Padány, Bős, a Somogy megyei Köröshegy és a Szolnok megyei Vezseny. Azok a területek, amelyekben az országos átlagnál nagyobb mértékben határozhatók meg a közép-ázsiai eredetű típusok kifli alakban találhatók a Murától a dél-szlovákiai és kárpátaljai magyarokon át az észak-tiszántúliakig és a székelyekig.

Ginzburg szerint a szkíták és a szarmaták már az időszámítás előtti évezred közepétől kezdve keveredtek a hunokkal. Iszmagulov szerint az időszámítás előtt 800-tól 20 %-ban, az időszámítás előtt harmadik századtól kezdve pedig 30 %-ban mutathatók ki mongoloid jellegek Kazahsztán területén.

- c) A történeti Magyarország területén a honfoglaló magyarok összeolvadtak a volt avar birodalom onogur rétegével, akiknek ősei, László Gyula (1982) szerint, 670 körül katonai segédnépként költöztek a Kárpát-medencébe. Csatlakoztak a honfoglalókhoz a székelyek további csoportjai is.
- d) A honfoglalás után a török eredetű besenyők, úzok, kunok és kazáriai alánok olvadtak a magyarságba és kezdetben katonai közép- és katonaként főleg a gyepük védelmében vettek részt.

A közép-ázsiai eredetű rokonnépek beolvadása révén, az általam vizsgált őslakos népségnél, a közép-ázsiai elemek (turanid 34,8 %, pamíri 13,5 %, kaszpi 3,0%, mongoloid 0,9 % összesen) 52,2 %-ban, a kaukázusi eredetű réteg (elő-ázsiai, keleti dinaroid együtt) 9,3 %, míg a finnugor formák (urali lapponoid és kelet-balti ugoros formái) 3,5 %-ban mutathatók ki. A közép-ázsiai eredetű típusok a legnagyobb mértékben a kárpátaljai magyaroknál 72,6 %-ban és a felvidéki magyaroknál 64,7 %-ban voltak meghatározhatók!

A régi szláv jellegegyüttesek (északi, cromagnoid és a kelet-balti szlávok formái) 1,1 %-ban mutathatók ki. Az utóbbiak a felvidéki magyaroknál csak 0,7 %-ban. Ez utóbbi azzal lehet összefüggésben, hogy Tretyakov szerint a Kárpát-medence honfoglalás kori szláv nyelvű népei nem voltak tiszta szlávok, kialakulásukban jelentős szerepük volt a közép-ázsiai eredetű népeknek, főként a (késő) avaroknak.

6.) *Mely népek állnak a mai magyarokhoz a legközelebb?*

Hozzánk, magyarokhoz, vizsgálataim szerint, a Kárpát-medencétől kelet felé haladva a bulgáriai és romániai (dobrudzsai) tatárok, a kaukázusi török nyelvű balkárok, karacsajok, az alán-szarmata eredetű oszétok, a kaukázusi nyelvű avarak, csécsények, ingusok, a kazakok, az üzbégek, a kirgizek, a karakalpakok és a Belső-Ázsiában élő ujgurok állnak a legközelebb.

7.) *Melyek a hun-magyar rokonságra utaló legújabb kínai források?*

A Kínában fekvő Szánsziban a múlt század második felében 6000 agyagkatonára szobrát tárták fel, amelyek **az időszámításunk előtti 3. században** lettek eltemetve.

Meglepő módon nagyjából a turanid típus europoid jellegű formái, kisebb mértékben mongoloid vonások voltak ezen agyagkatonák fotóin meghatározhatók. A turanid formák közül közel 80 %-ban a nagy-magyar-alföldi változat és annak extrém variánsa, az észak-kazahsztáni forma, voltak észlelhetők. Ez utóbbi arra utal, hogy embertani adatok alapján a magyar őstörténet az időszámításunk előtti 3. századig visszavezethető.

Az adatok azt mutatják, hogy az agyagkatonákat a kínaiakhoz csatlakozott katonai segédnépek, főleg a hunok embertani jellegei alapján készítették.

8.) *Kutatásai előkészítése és lebonyolítása során milyen nem embertani, inkább politikai, tudati jellegű társadalmi problémák voltak megfigyelhetők a szomszédos országokban?*

A felvidéki vizsgálatokat főleg Geönczeöl Zsuzsa, a MIÉSZ (Magyar Ifjúság Érdekeit Védő Szövetség) elnöke, a *kárpátaljaiakat* Móricz Kálmán a Magyar-ság és Európa Könyvkiadó ügyvezető igazgatója, a *székelyföldieket* Csihák György, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke készítette elő. Köszönettel tartozom Gódor Józsefnek, a Városléi Állami Gazdaság akkori igazgatójának, aki a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kérésére, kutatómunkámhoz sok segítséget nyújtott.

E téren vizsgálataim előkészítése és lebonyolítása során olyan társadalmi problémák voltak megfigyelhetők, amelyek közül a következőknek van a legnagyobb jelentőségük.

1971-ben *Zombor város* polgármestere felkért, Dél-Bácska területén két magyar, egy bunyevác, egy sokác és egy szerb népesség vizsgálatra. Ezek költségeit a város vállalta és a vonatkozó kutatási tervemet pártoló javaslattal terjesztette

elő a szerb belügyminisztériumhoz, de a mai napig nem válaszolt, így e kutatásra nem kerülhetett sor.

A dél-bácskai vizsgálatok fontossága miatt továbbra is fenntartottam a kapcsolatot a magyarkanizsai és a Zombor-környéki magyar vezetőkkel, de amikor a kutatások időpontját kértem megjelölni, azt a választ kaptam éveken keresztül, hogy a Horvátországból, Boszniából és Koszovóból áttelepült szerbek géppisztolyokkal járnak az utcákon, így még a személyes biztonságom sem tudják garantálni.

A jelenlegi Szlovákia területén egy kivételével nem voltak nehézségek kutatásaim során. A Nyitra-környéki Ghimesen már a második napon jöttek ellenőrizni arra hivatkozva, hogy egyes helyi lakosok (néhány szlovák család is lakik a helységben) bejelentést tettek. A következő napon a Nyitra-környéki Kerületi Főnökség látogatta meg a vizsgálatot. A harmadik napon a szlovák belügyminisztérium osztályvezetője jelent meg és közölte velem, hogy a tudományos vizsgálatok ellen nincs kifogásuk, de bejelentés érkezett, hogy tudományos kutatás ürügyén Ghimesen államellenes összeesküvés gyanúja merült fel, amit ellenőrizniük kell. Ezután a szomszéd szobában a belügyminisztérium kiküldötte tárgyalta a helyi magyar polgármesterrel, amelynek során elhangzott „Hladajú mad'arske koreňe”, azaz „keresik a magyar gyökereket”. Elhangzott tehát a kifogás valódi oka.

A továbbiak során azonban a Felvidéken nem került sor további gátló eseményekre.

Erdély területén, a székelyföldi vizsgálataimon kívül tervezve voltak a Fekete-Körös völgyében néprajzi és etnikai-embertani kutatások is, de azok elmaradtak, mert a szervezők kérték, hogy a kutatás előkészítésének szempontjait ne levélben, hanem fax útján adjam meg, ellenkező esetben a levél a magyarokkal nem szimpatizálók kezébe kerülhet, akik a néprajzi kutatásokat is megakadályozhatják.

„*Embertani szempontból egységes, vagy kevert a magyar nép*” című tanulmányomban (Turán 2003. 3. szám 4-34. oldal) felsoroltam azt a harminchat magyar kutatót, akiknek nézete az én álláspontomhoz igen közel áll.

1991 és 1997 között a Felvidéken és Erdélyben megtartott előadásaim vitája során a hallgatóság köréből többen említették, hogy szlovák és román hivatalos és félhivatalos szervek igen nagy összeget költenek az elferdített magyar vonatkozású adatok terjesztésére, viszont a magyar kormányok 1949 után a tisztességes magyar történeti tények és kutatási eredmények megjelentetésére alig voltak hajlandók anyagi támogatást biztosítani.

Említve a magyar történeti tények és a magyarság társadalmi helyzetével kapcsolatos torzításokat, 1945 után nemcsak a cseh, a szlovák, a román és a szerb politikusok és propagandisták torzították, hanem egyes magyarországi politiku-

sok és ideológusok is, akik a 1945-től a magyarokat utolsó német csatlósnak és bűnös nemzetnek minősítették.

Egyes kozmopolita politikusok és ideológusok 1945-től kezdve és különösen 1989 után a mai napig vádolják a magyar nép többségét vagy jelentős részét antiszemitizmussal, cigányellenességgel, idegengyűlölettel, sőt a nyugati országokban adott nyilatkozataikkal és a nyugati sajtóban megjelentetett cikkeikkel a magyar nemzet érdekeit sértik, és Magyarország tekintélyét is romboló tevékenységük nyomán rágalmozó propagandájuk részben a nyugati demokratikus közvélemény véleményeként tér vissza hazánkba.

A magyar őstörténet kutatását is megkísérlik egyes politikusok, ideológusok akadályozni azzal, hogy a magyar nép közép-ázsiai kapcsolatainak bizonyítását is nacionalizmusnak minősítik.

9.) Kik azok a nem magyar származású kutatók, akiknek nézetei a legközelebb állnak az Önéhez?

A nem magyar származású kutatók közül az amerikai Field, a német Schwidetzki, a grúz Abdushelishvili és Natishvili, a zsidó származású Ginzburg, az orosz Miklasevszkaja, a kazáni tatár Halikov, a kazak Iszmagulov és Kumekov, az üzbég Nadzsimov, valamint a tunguz származású Yaxiong Du kínai népzene kutató, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tagja.

10.) Az utóbbi években történt-e újabb jelentős esemény a magyar őstörténeti kutatások területén?

A *The Turks* című Ankarában 2002-ben megjelent 6500 oldalas angol nyelvű kiadványban újabb magyar őstörténeti vonatkozású adatok is megjelentek.

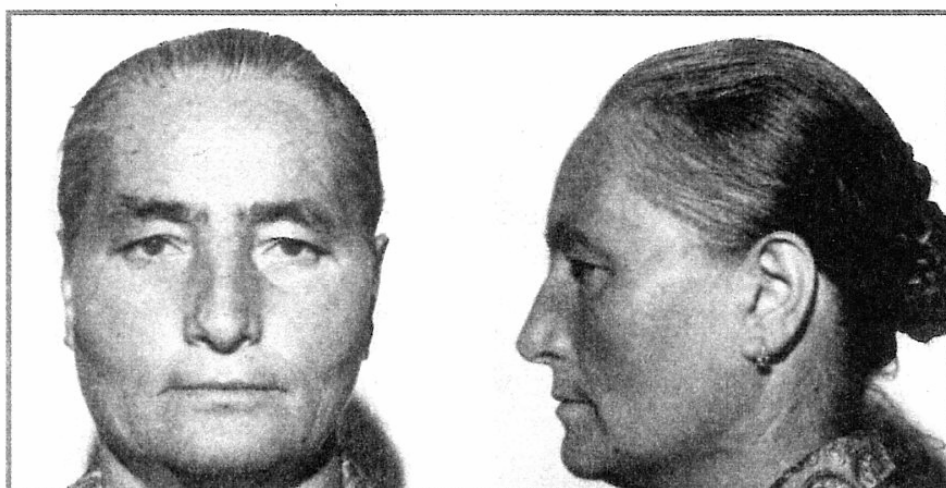
Az új adatok közül nekünk főleg a hun-szkíta vonatkozásúak a legfontosabbak. Ezek lényege a hunok és a szkíták együttélésére vonatkozó eredmények, amelyek tovább erősítik az 1966-ban közölt Ginzburg álláspontot, amely az időszámításunk előtti 1. évezred közepétől kezdve valószínűnek tartotta a hunok és a szkíták keveredését. Harmatta (1990) szerint a hunok vezértörzse szkíta nyelvű volt.

Kecskemét, 2007. január 27.

Lejegyezte: Mátyus Gyula, a ZMTE tagja

KÉPEK

1. turanid (középtípus)

2. turanid (észak-kazakhsztáni változat)

3. turanid (észak-kazakhsztáni változat)

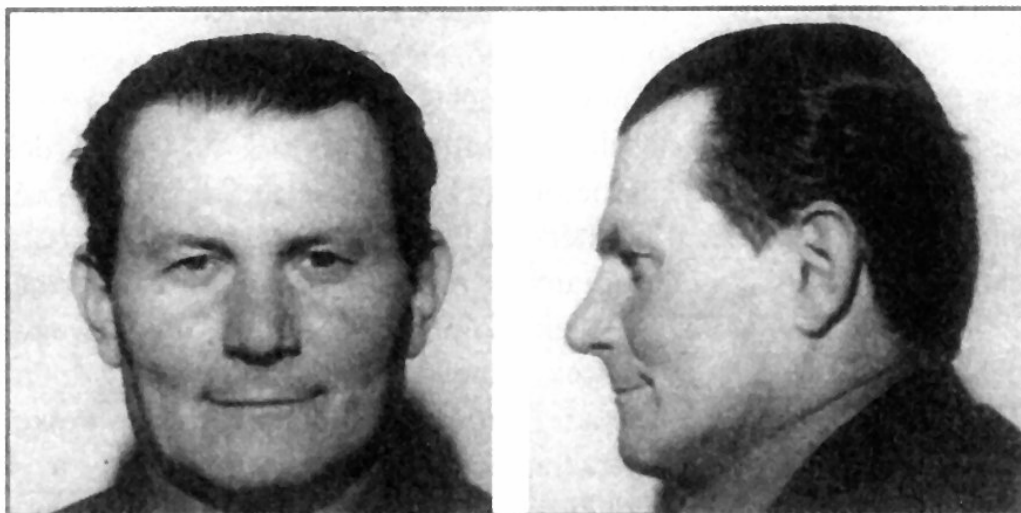
4. turan(oid (nagy-magyar alföldi változat)

5. turan(oid (nagy-magyar alföldi változat)

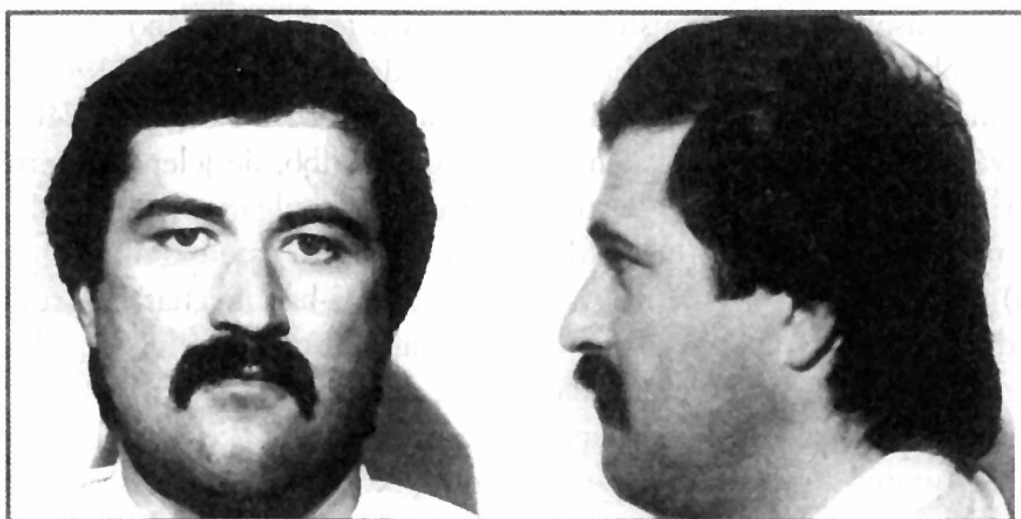
6. turanoid (nagy-magyar alföldi változat)

7. turanoid (nagy-magyar aföldi változat)

8. turano-pamíri átmeneti forma

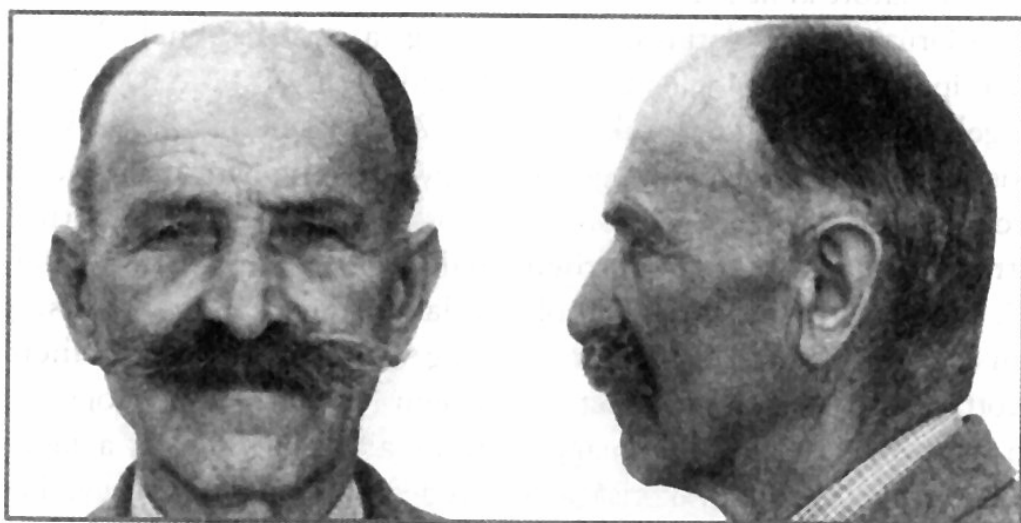
9. turano-pamíri átmeneti forma

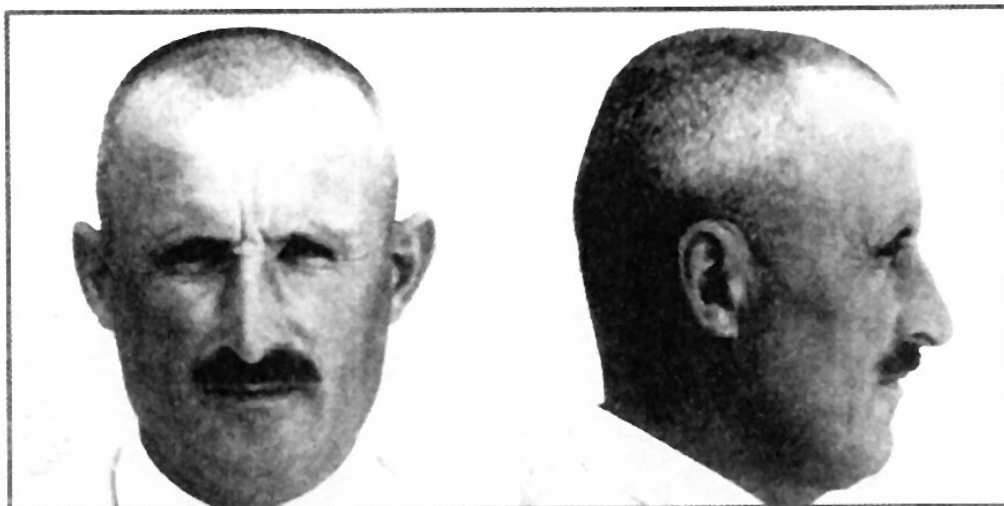
10. pamíro-turanid átmeneti forma

11. pamíro-turanid átmeneti forma

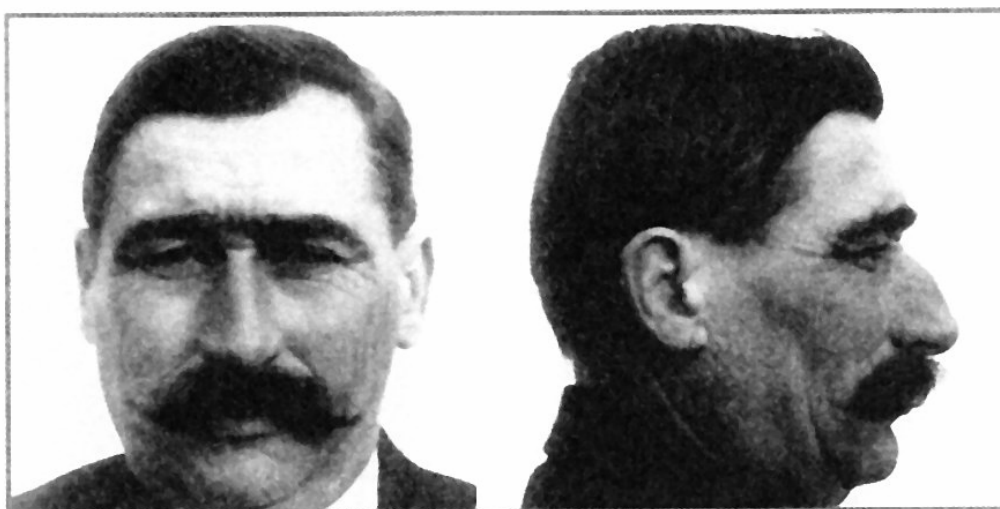
12. pamíro-turanid átmeneti forma

13. pamíri típus

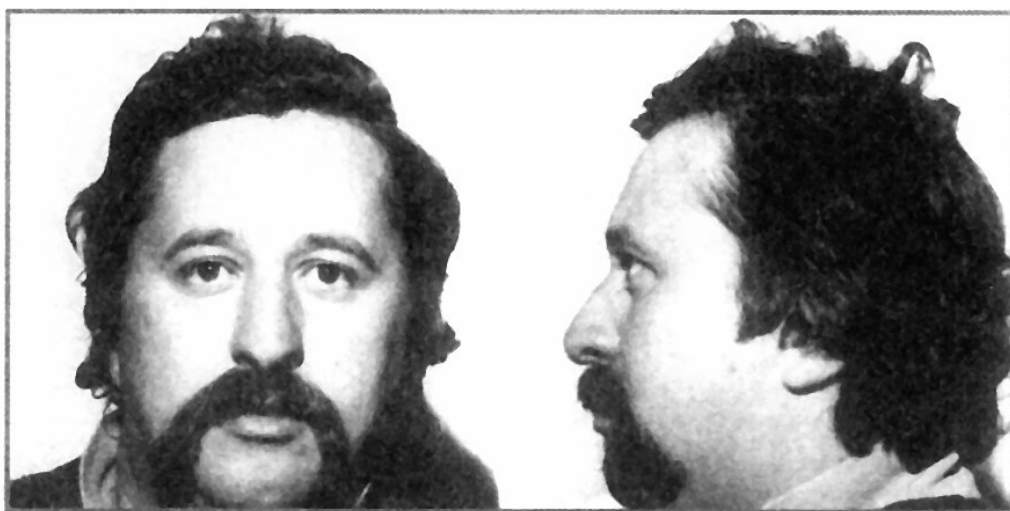
14. pamíri típus

15. Elő-ázsiai típus

16. Elő-ázsiai + turanid kevert alak

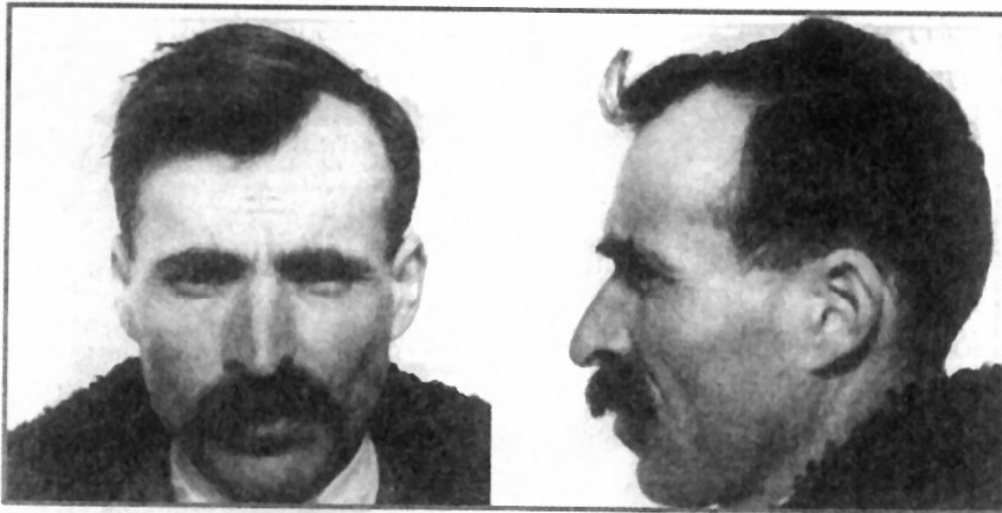
17. keleti dinaroid (kaukázusi) változat

18. Kelet-balti típus (erősen lapponoid jellegű változat)

19. Kaszpi változat

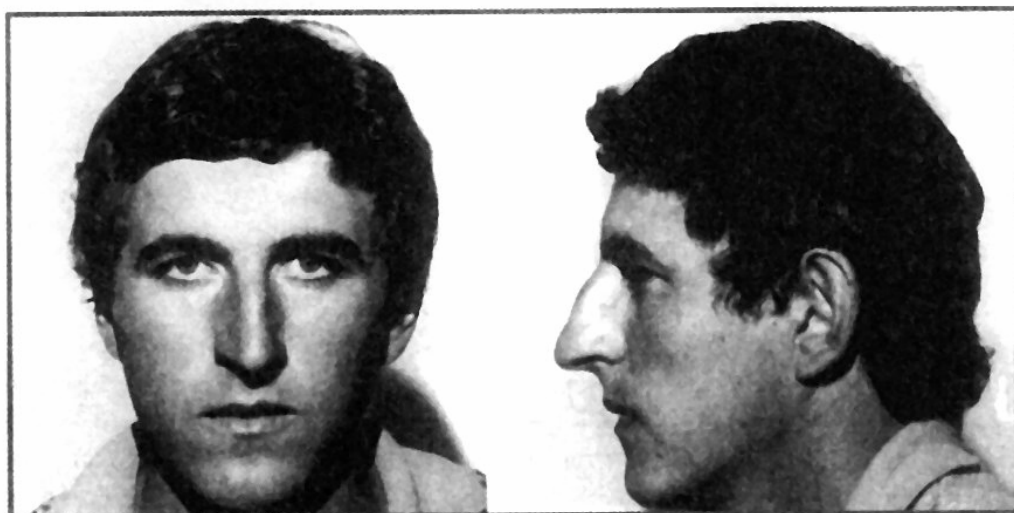
20. pontusi változat északi formája

21. lapponoid típus

22. Kelet-balti típus (erősen cromagnoid jellegű változat)

23. balkáni dinári változat

24. Alpi típus

A szerkesztő megjegyzése:

Henkey Gyula életműve magyar szempontból **Nobel-díj értékű**. Egyesületünk előterjesztette Kossuth-díjra, egymás után két bizottsági elnökünk is – választ soha nem kaptunk. Eredményeinek felbecsülhetetlen politikai jelentősége is van. Erre – egészen az Európai Parlamentig – minden fontosabb magyar tisztségviselő figyelmét felhívtuk. Csak Szili Katalin nevében kaptunk egy rövid köszönő levelet.

Újabban a genetika (tudomány) álláspontja teljesen alátámasztja Henkey eredményeit (lásd a Kiadványaink – E-könyvtár 53. számú kötetében azaz az [53. Acta Historica Hungarica Turiciensia XXII. Évfolyam 1. szám. Östörténetünk és a genetika](#) című kötetben Semino és munkatársai írását és Csihák összefoglalóját).

MAGYAR KÖZÉPKOR

Bátonyi Pál:

A magyarok letelepedése a Kárpát-medencében

Európa történetének egyik – a jelenre is kihatással lévő – jelentős eseménye volt a magyarok letelepedése a Kárpát-medencében. A történetekkel kapcsolatban kevés korabeli forrás maradt fenn, azok is általában ellenséges, sajátos szempontok szerint íródtak. A későbbi korokban leírt összefoglaló műveket, krónikákat is nagyban befolyásolta a világi és keresztény egyházi érdekek kiszolgálása. A magyarok Kárpát-medencében történő letelepedése – véleményem szerint – döntően nem a besenyők nyugatra nyomulásának, hanem egy másik népnek a magyarokhoz való csatlakozásának a következménye. Tanulmányomban csak az ezzel kapcsolatos adatokat dolgoztam fel.

Anonymus „Gesta Ungarorum”-nak nevezett őskrónikájában hosszasan taglalja, hogy Kijev környékén egy általa kunoknak nevezett nép harcolt a magyarok ellen, majd csatlakozva hozzájuk⁵ (2. vérszerződés) családjaikkal együtt velük jöttek Pannóniába és utódaik a mai napig is itt laknak szerte Magyarországon.⁶

Ismeretes, hogy a fehérhorvátnak nevezett nép lakott a Kárpátoktól észak-északkeletre. Ez a nép az avar uralom megszűntével részben egy másik nép befolyása alá került, amit vengernek hívtak. A venger név később a magyarok egyik megnevezése lett nem csak a fehérhorvát utód lengyeleknél, hanem a keleti szlávoknál is. Ugyan ebben az időszakban a nyugat-dunántúli terület határhegye a Német Lajos-féle 860. évi oklevélben „mons uuangariorum marcha” nevet viseli, de már a 791-797 közötti alamann és bajor források is írnak a wangarokról.⁷

Valószínűsíthető tehát, hogy az avarok a belső harcok miatt, valamint a frankok csapataitól, majd a bolgároktól elszenvedett vereségek után 792. és 803. kö-

⁵ Anonymus: *A magyarok cselekedetei*. (Veszprémy László fordítása). Budapest, 1999. pp.: 16-17.

⁶ P. mester, Béla király egykori jegyzője (Anonymus) hét kun vezérről, családjaikról és nagy sokaságról ír, akik a magyarok hét vezérének népéhez csatlakoztak, ami közel azonos létszámot jelenthet.

⁷ Kristó Gyula (főszerk.): *Korai magyar történeti lexikon (9-14. század)*. Budapest, 1994. p.: 737.

zött elvesztették vezető szerepüket a Kárpát-medencében. Az avar vezetőréteg és népesség többsége kivonult a Kárpát-medencéből és a sík területeket nomád szokás szerint pusztává változtatták.⁸ Az europid típusú avar kori lakosságon belül a keskeny hosszú, valamint a széles rövid koponyájú egyének mintegy fele-fele arányban fordultak elő. A Kelet-Dunántúlon és a Duna-Tisza közén inkább rövid fejű csoportok éltek, akik a honfoglaláskor már nem kimutathatóak, akár csak a mintegy 15%-nyi mongolid és europo-mongolid csoportok. Ugyanakkor a hosszú koponyájú europid népesség még a honfoglalás előtt beköltözött az elhagyott területekre.⁹

A Kárpát-medence területén a lakosság többségét alkotó un. vengerek kisebb bándságai jöttek létre.¹⁰ A vengerek mozgékony csoportjai ugyanakkor a keresztény térítés elől fokozatosan keletre húzódtak és részeik kivonultak a Kárpát-medencéből keletre, mely területet feltehetően Gátcsnak-Gácsnak nevezték.

A Kárpát-medence nyugati szélén élő vengerek többsége is keletre vonult, míg a maradó népesség frank befolyás alá kerülve – már a 804-ben ismert Theodorus¹¹ és a 805-ben megkeresztelkedett Ábrahám kagántól kezdve – keresztény lett.

A későbbi morva terjeszkedéstől¹² azonban e terület északi részén élő lakosság sokat szenvedett és ezért jelentős részüket a papság vezetésével áttelepítették. Az áttelepítés első részében nagyobb csoportokat telepítettek a mai Svájc,¹³ Dél-Németország,¹⁴ Nyugat-Ausztria¹⁵ és Észak-Olaszország¹⁶ területére.

A morvák további keleti irányú előnyomulása miatt a Vág völgyéből is jelentős áttelepülés történt a Rábaközbe.¹⁷ Az ott élő lakosság megéli a magyarok betelepülését, de a morvák elől egyrésztük innen is tovább települt az ausztriai

⁸ Györffy György, Zólyomi Bálint: „A Kárpát-medence és Etelköz képe egy évezred előtt.” In: Kovács László (szerk.): *Honfoglalás és régészet*. Budapest, 1994. p.: 28.

⁹ Éry Kinga: A Kárpát-medence embertani képe a honfoglalás korában. In: Kovács László (szerk.): *Honfoglalás és régészet*. Budapest, 1994. pp.: 217-218.

¹⁰ Jelentős bándság jött létre például a Nyitra felső folyásánál Bán (Bánovce nad Bebravou, Szlovákia), illetve a Vág mentén Szil (Brestovany, Szlovákia) környékén.

¹¹ Bóna István: „Az avar birodalom végnapjai.” In: Kovács László (szerk.): *Honfoglalás és régészet*. Budapest, 1994. p.: 73.

¹² A morvák a frankok szövetségeseként 822-ben vesznek részt először a frankfurti birodalmi gyűlésen, első ismert fejedelmük, I. Mojmir 833 körül uralkodott.

¹³ Ma Svájcban több mint 10 ezer Wenger nevű lakosa van, akik elsősorban a Freiburg–Basel–St. Gallen háromszögben élnek és néhány érintett település neve Wangen, Wängi, Wengen, Wengi.

¹⁴ Ma Dél-Németország területén több mint kétezer Wenger nevű lakos él, elsősorban a svájci határ mentén és ott van Wangen, Herdwangen, illetve két Wengen település is.

¹⁵ Ma Ausztriának több mint ezer Wenger nevű lakosa van, valamint Weng, Weng bei Admont, Weng im Innkreis település és Wenger-hegy is megtalálható ott.

¹⁶ Ma Észak-Olaszországban közel száz Wenger nevű lakos van, de néhány család Franciaországban is él.

¹⁷ Két bándság is létrejött a Sopron melletti Bánfalva és Szil-Ruszt (Rust, Ausztria), illetve a Vág és Szil települések közötti Bánhegyi (az 1960-as években beszántották) központtal.

Salzach folyó völgyébe.¹⁸

A bolgárok – akiket a vengerek nándornak neveztek (Magyarnándor, Nándorfehérvár) – 805 körül foglalták el a Kárpát-medence közepét és az ott maradt megtelepült vengereket, onogurokat a hadjárataikban alkalmazták. Eredményesen harcolt a görögök ellen 811-ben a vegry (ogre) nép,¹⁹ míg 836-ban a made-dón hadifoglyok ellen sikertelenül.²⁰

A következő években a bolgárok bizánci és frank háborúit kihasználva a vengerek visszafoglalták a Kárpát-medence középső részét. A venger vezetők közül Baton²¹ neve maradt fenn, akiről Vác városát és valószínűleg Nagybatonyt is elnevezték. Mindezek ismeretében meghatározható az általa vezetett törzs is. A Vata-Bata(Báta)-Pata törzs²² és rokon nemzetségei a Tata, Káta, Máta, Sata, stb. nemzetségek²³ Kelet-Dunántúltól Debrecen–Kolozsvár vonaláig települtek. Jelentős katonai erőt képviseltek, katonailag szervezett településeik láncolatát hozták létre egymástól általában 30-40 km-re. Ezeknek a telepeknek a többsége az alacsonyabb fekvésű vidékeken (Heves, Békés, Bihar=Vihar, Bács) vannak. Jellemzően a települések nevei egyrészt „cs”, valamint „c” (Vatacs=Vacs, Patacs, Baracs=Barcs, Gubacs, Vatacs=Vác, Bugac, stb.), másrészt „nya”, „na” illetve „ny”, „n” (Baranya, Battonya, Tolna, Torna, Bátor, Badacsony, Debrecen, stb.) végződést kap. Utóbbiaknál megfigyelhető, hogy előbb van a „cs”, vagy „c” végződés, mint az „ny”, illetve az „n”. Előfordul a neveknél az „l” végződés is (Csepel, Pécel, Szabolcs, stb.).

¹⁸ Ma itt található Mittersill városa és mellette Waag, Reith, Neidernsill, Kaprun (931-ben Chataprunnin), illetve a völgy bejáratánál Oberreit, Unterreit, Wengerberg, Weng települések. A Rábaközben ma is megtalálható Szil (korábban Szill), Vág és Rőjtök település, valamint Rusztnak (Rust, Ausztria) is Szil volt a neve korábban. A népmesék kezdő szavai is utalnak erre az elvándorlásra „az Óperenciás tengeren túl, ahol a kurta farkú malac túr, még azon is túl, volt egyszer egy szegény ember”. Ez azt jelenti, hogy tudták korábban, a Felső-Enns volt a határ, még azon jóval túl éltek a szegény (keresztény) rokonok, akikre emlékezni kell. A történet tehát csak az Ábrahám kagán általi kereszténység felvétele és a magyar honfoglalás közötti időben játszódhatott. Erre a kitelepülésre emlékeztethet az „osztrák sógor” kifejezés is.

¹⁹ „Mitrofán-prológ.” In: Kristó Gyula (szerk.): *A honfoglalás korának írott forrásai*. Szeged, 1995. pp.: 150-151.

²⁰ „György barát Világkrónikájának folytatása.” In: Kristó Gyula (szerk.): *A honfoglalás korának írott forrásai*. Szeged, 1995. pp.: 144-145.

²¹ „...itt található Vác, amely régtől fogva híres város volt, kiváltképpen azért, mert nevét Batontól, a hajdan híres férfitől kapta, aki egykor a pannonok felett uralkodott...” írta Petrus Ransanus: *A magyarok történetének rövid foglalata*. (Blazovich László és Sz. Galántai Erzsébet fordítása). Budapest, 1999. p.: 37.

²² Nevüket viselő településeik: Kolozspata (Pata, Románia), Vattaháza (elpusztult), Vatasomlyó-Szilágysomlyó (Șimleu Silvaniei, Románia), Battonya, Batta (Bata, Románia), Patacs, Patapoklos, Báta, Báticaszék, Dunapataj, Pusztavacs, Vattacsanak (elpusztult), Százhalombatta, Vác, Batta-Bát (Bátovce, Szlovákia), Bataháza-Ajnácskő (Hajnácska, Szlovákia), Nagybatony, Gyöngyöspata, Vatta, stb.

²³ E nemzetség nevek hasonló hangzásúak, mint a nagy folyók (Duna, Tisza, Dráva, Száva, Rába, stb.) és a nagy hegyek (Tátra, Fáttra, Mátra) nevei.

A vengerektől északra (Visegrád, Nógrád, Gömör)²⁴ és délre (Csongrád, Krassó, Brassó) bolgár és bolgár-szláv lakosság maradt helyben. A Kárpát-medence északkeleti sarka az onogur Ugg, Ung, Ugocsa²⁵ törzs területe lehetett, míg a sóvidék a bihari Széktől a kolozsi Széken keresztül Székelyudvarhelyig a székelyek kezén volt.²⁶ A bolgárok a déli részeken és a sóvidéken megtartották befolyásukat. A Baton vezette vengerek szervezték meg a mai megyék többségét is. Véleményem szerint ekkor jelölték ki Visegrád, Nógrád, Gömör, Torna, Heves, Bihar, Békés, Csongrád, Bács, Csolt-Solt, Pest, Pilis, Fejér, Tolna, Baranya megye területét, illetve lehetett Báta, Káta, Tata megye és a gyepekön Bakony, Somogy, Szilágy, Nyír megye. A morvák további előnyomulását a Bánhida melletti nagy jelentőségű csatában állították meg a vengerek.²⁷ A jelentős győzelem után a Nyugat-Dunántúlt gyepeként alkalmazták, ezért új települések nem jöttek létre ezen a területen.

A vengerek csoportjai azonban a Kárpát-medencétől keletre megtartották területeiket is, ahol szövetséget kötöttek Álmos többségében nem magyar nyelvű népével²⁸ és feltehetően a házassági kapcsolatot is tartalmazó szerződés eredményeképpen született Szabolcs. A magyarok 962-től tehát szabadon mehettek át a szövetségesük által ellenőrzött Kárpát-medencén. A későbbiekben a vengerek a 2. vérszerződéssel felvették a magyar nevet és fejedelmül kapták a főfejedelemtől Álmos kende fiát,²⁹ Árpádot. A Kárpát-medence megfelelő felderítése után a venger vezérek javaslatára szervezték meg Álmos, Kurszán, Árpád és Szabolcs vezetésével a magyar törzsek betelepítését, a „Honfoglalást”.

A kettős fejedelemség fennállása értelmében 895 és 896 közötti időszakban a Vereckei-hágón az Árpád vezette vengerek mellett Kurszán gyula magyar népe, illetve fehérhorvátok és ruszok vonultak be a Kárpát-medencébe. Az erdélyi szorosokon Álmos vonult be a magyarok többségével, míg mögötte a hátvédet Szabolcs csapatai alkották. A bevonulás biztonságát nem csak a ruszokkal kötött béke, hanem a besenyőkkel kötött titkos szerződés is biztosította.³⁰ Ez utóbbi ér-

²⁴ Belitzky János (szerk.): *Nógrád megye története I. 896-1848*. Salgótarján, 1972. p.: 16.

²⁵ Ez a törzs valószínűleg az onogurok leszármazottai, akik nevéből alakították ki a magyarok nevét a nyugati nemzetek.

²⁶ A székelyek neve kapcsolatba lehet a szik (só) szóval, mert a kolozsi Szék nevét ma is Sziknek ejtik és először latinul „siculi” néven írnak róluk.

²⁷ Kézai Simon: *Gesta Hungarorum* című történeti művében Szvatopluk fejedelemtől való legyőzéséről ír, aki azonban a honfoglaláskor már nem él. A morvák sok kegyetlenkedése utáni sikeres megállításának és Nyugat-Dunántúlról való kiűzésük emlékezte a vengerek bánhidai győzelmének emlékeként maradhatott fenn.

²⁸ László Gyula: *Árpád népe*. Budapest, 1988. pp.: 36-37.

²⁹ Dümmerth Dezső: *Álmos, az áldozat*. Budapest, 1986. pp.: 34-36.

³⁰ A szövetség létét valószínűsíti, hogy a besenyők betelepültek a magyarok és bolgárok közé, közös hadjáratokban vettek részt és további részeik települtek a magyarok közé. A magyarok kisebb temetőjét is megtalálták a besenyők között az Ingul folyó mellett. Fodor István: „Leletek Magna Hungáriától Etelközig.” In: Kovács László (szerk.): *Honfoglalás és régészet*. Budapest, 1994. p.: 55.

telmében Szatmár besenyő vezér és kísérete csatlakozott a magyarokhoz, míg egy Vata (Bata) és kísérete besenyő törzs vezetője lett.³¹ A legnehezebb feladata – a bizánci szövetségben – a bolgárokat semlegesítő csapatoknak volt, biztosításukra a Déli-Kárpátokat és a Havasalföldet a venger csapatok szállták meg. Ezeket a feladatokat a 20 ezer főre becsült magyar sereg nem tudta volna megoldani, azonban a venger néppel egyesülve – csak kisebb veszteséget szenvedve – sikeresen megszállták a Kárpát-medencét a Garam–Balaton vonalig. A bevonuló magyarok, tehát szövetségeseikként vonultak be, ezért általában külön településeket hoztak létre, ugyanakkor a venger név használata a 2. vérszerződés értelmében tilos lett.³² A székelyek csatlakoztak a magyar szövetséghez, míg a Déli-Kárpátok mentén gyepűt hoztak létre.

Az Erdélyben elhunyt Álmos helyett Árpád lett a főfejedeleme,³³ de ő és Kurszán is a Duna mellé telepedett le, míg Szabolcs a keleti részen. Szabolcs jelentőségét bizonyítja, hogy vele maradt a magyar nép nevének két alkotó elemét hordozó nemzetség a Magy és az Ar (Nagyar és Kisar).³⁴ Szabolcsnak hamarosan az Ugg, Ung vezetők lázadását kellett levernie, majd területeikre az Aba (Abaúj) és Vata (Bél, Sába) törzsbeliék mellett székelyeket (Szepsi) is telepített.

A magyarok 899-ben birtokba veszik a Dunától délre (Nyugat-Dunántúl) eső területeket, majd 902-ben megdöntik a morvák uralmát is. A Kárpát-medencét teljesen a birtokukba veszik a magyarok, de az osztrák és szlovák történészek adatai szerint új települések – a Duna mente kivételével – ekkor sem jönnek létre.³⁵ A frankok újból birtokolni szerették volna az avaroktól elfoglalt területeket, ezért békétárgyalást színlelve előbb megölték Kurszán gyulát, majd hadjáratot indítottak.

Árpád és fiai, valamint Szabolcs a nomád hagyományok szerint megszervezték a csatlakozott népeket és a legyőzött morvákat is. Nagy gondot fordítottak a felderítésre is és a nyugati vengerek, illetve a morvák révén értesülhettek a német csapat összevonásáról. Egyes bajor vezetők szimpátiájára is számíthattak, ismert, hogy korábban az avarok szövetségese volt Tasilo bajor gróf. Gyermeke Lajos keleti frank király és csapatainak tevékenységét a német krónikák és évkönyvek adataiból többen feldolgozták,³⁶ a magyarok tevékenységére azonban

³¹ Padányi Viktor: *Dentu-Magyarica*. Veszprém, 1989. p.: 440.

³² A Kárpát-medencében csak egy Wengertskirch település név ismert, azt is Fehér vármegyében a „szászok” használták a magyar Vingárd nevéként.

³³ Az Árpád-ház azért kaphatta Árpádról a nevét, mert Álmos másik (venger) feleségétől született Szabolcs.

³⁴ Szabolcs lett a kék kend törzs vezetője és ő hozzá kötődik Szatmár besenyőinek telepítése a keleti végeken. Szatmár és Sur nemzetségének részei Árpád területére is települtek Szakmár (MOL DL10248) és Surna-Csorna (Öregcsertő része) településen.

³⁵ Elhangzott az „Árpád emlékezete” című tudományos konferencián Langó Péter előadásában 2007. 11. 13-án.

³⁶ Veszprémy László: „Aventinus híradása a magyarok 907. évi győzelméről.” *Történelmi Szemle* 2007/1. Négyesi Lajos: „A pozsonyi csata (907. július 4.).” In: Hermann Róbert (szerk.): *Fegyvert s vitézt...* Budapest, 2003.

csak következtetni tudunk.

Árpád és fiai Duna-menti csapatait Pozsony környékén vonták össze, míg Szabolcs Tisza-menti csapatai a hagyományok szerint a Zagyva-völgyében Pásztó környékén gyülekeztek.³⁷ A német csapatok 907. június 7-ei indulását a mintegy 270 km-re lévő Pozsony környéki csapatok vezetése napokon belül megtudhatta, így az ugyancsak 270 km távolságban lévő Szabolcs vezette csapatok, kihasználva a tapasztalt, nagy létszámú lovasság előnyeit, időben egyesülni tudtak Árpád csapataival. Ellenséges területen 30-40 km/nap a magyar főszereg menetteljesítménye, a felderítőké 75 km/nap,³⁸ azonban saját területen a csapatok 100 km/nap menetteljesítményre is képesek voltak.³⁹ A magyar csapatok taktikájának lényege az lehetett, hogy a Dunán a bánok egy ideiglenes hajóhidat építenek, mely biztosítja a csapatok mozgását a két part között.⁴⁰ A terv a megselegetésen és az ellenség részenkénti megsemmisítésén alapult, ugyanakkor figyelembe vették azt is, hogy a hagyományos „felperzselt föld” nomád taktika az avarok és a frankok közötti háborúban nem vezetett eredményre.

A felderítés során pontosan megállapították a Duna északi és déli partján felvonuló seregek mozgását, illetve a hajóhad tevékenységét. Minden erővel megakadályozták a felépített hajóhíd felderítését és a két parton haladó csapatok összeköttetését, illetve mozgásuk összehangolását. A Duna déli partján haladó csapatokat semmisítették meg először, majd az éjszaka a hajóhídon átkelve az északi parton lévő csapatokat semmisítették meg. A továbbiakban a két partról a hajóhadat támadták meg és az ellenséget üldözve Gyermek Lajos tartalék csapatait is szétverték. A győztes hadjárat eredményeképpen, visszaállították az avarok nyugati határát a Felső-Enns mentén. A magyar vezetés nagy áldozatokat szenvedett, így Árpád fiai a kiskorú Zoltán kivételével a harcban elestek, majd hamarosan Árpád fejedelem is elhunyt.

Szabolcs és Zoltán a tanácsadók javaslatára elrendelte a Kárpát-medence nyugati területeinek betelepítését és a Bécsi erdő, illetve Felső-Enns közötti gyepű kiépítését. A telepítés során a magyarok hét törzséből települtek Csallóközkürt (Ohrady, Szlovákia), Nyékvárkony (Vrakúň, Szlovákia), Nagymegyer (Vel'ký Meder, Szlovákia), Nagykeszi (Vel'ké Kosihy, Szlovákia), Gyarmat, Várkesző, Újkér, stb. területére. A Vata törzs többek között települt Vajasvata (Maslovce, Szlovákia), Bélvata (Vojtechovce, Szlovákia), Vatta-Súr (Valtov Šúr, Szlovákia),⁴¹ Patafalva (Poppendorf im Burgerland, Ausztria), Kis-

³⁷ Belitzky János (szerk.): *Nógrád megye története I. 896-1848*. Salgótarján, 1972. p.: 19.

³⁸ Vörös István: „A magyarok hadi ménjei és igavonói az írott források és a régészeti leletek alapján.” In: Veszprémy László (szerk.): *Honfoglaló őseink*. Budapest, 1996. p.: 133.

³⁹ Nagy Kálmán: *A honfoglalás korának hadtörténete*. Budapest, 2007. p.: 75.

⁴⁰ A nyugatról támadó morvák megkerülésére az un. keresztény vengerek déli irányba a Dunán átkelve települtek nyugatra, így a maradó lakosság többször építhetett hajóhidat az áttelepülés segítésére.

⁴¹ Bélvata lakossága neve szerint valószínűleg a Beli-hegység körüli Bél nemzetségből a békési Vatak révén települt, amit megerősít a közeli Béke (Mierovo, Szlovákia) település is.

tata-Szil területére. Jelentős besenyő települések is létesültek Surna-Csorna, Hegysúr (Hrubý Šúr, Szlovákia), Osl,⁴² stb. területén. Székely települések hálózát is kiépítették a gyepű mentén Székelyfalva (Sekule, Szlovákia), Lajtaszék (Stotzing, Ausztria), stb., onogurokat telepítettek Ung=Und, Ugod, Ugocsa, stb., valamint ruszokat telepítettek Oroszvár (Rusovce, Szlovákia) területére.⁴³ A 907. évi győzelem biztosította a Kárpát-medencében a magyar törzsszövetség letelepedését és az egységes magyar nép kialakításának békés feltételeit. Ezzel megteremtve a magyarság megmaradását Európa közepén.

A genetikai kutatások szerint a késő avar kori népesség és az Árpád-kori népesség hasonlósága kimutatható, míg a klasszikus honfoglalók nagy része nem hozható morfológiai kapcsolatba velük.⁴⁴ A legközelebbi rokonainknak ezért a több mint 1100 éve nyugatra telepített és német nyelvűvé vált, magukat vengnek, vangnak⁴⁵, családnevüket „Wenger”-nek a mai napig megőrző népesség tekinthető.

Vajasvata-Vajasvata lakossága a Vajas folyó mellől települt, mert ebben az időszakban a Vajas folyó Dunapatajtól délre ágazott ki a Dunából.

⁴² E nemzetségek több tagja is a későbbiek során a Szatmár nevet viselte, így 1239-ben az Osl nembeli Szatmár fia Miklós szerepel egy damonyai birtok adományon. Belitzky János: *Sopron vármegye története*. Budapest, 1938. pp.: 380-399.

⁴³ Szabolcs telepítési politikáját jól mutatja a Vata, a Bél és az Ugg nemzetségek közötti kapcsolatok. Az onogur vezetők lázadása után a Vatak vezetésével a Beli hegység körül élő Bél nemzetségből telepítenek a Bükk hegység nyugati területén élő Ugg nemzetségre (Bélapátfalva, Mónosbél). A 907. évi győzelem után telepítés történhetett innen Bakonybélbe, ugyanakkor települhetnek a közeli Ugodra is. A rokoni kapcsolatok ismeretét mutatja a kereszténység felvétele után is, hogy a rábaközi Szil vámját nem a közeli besenyő eredetű Surna-Csorna prépostság kapja, hanem a bakonybéli apátság. (Főapátsági Levéltár, Pannonhalma, 1086. „Zilu”, 1230. „Zyl”).

⁴⁴ Raskó István: „Uraliak voltunk.” *Élet és Tudomány* 2007/47. Mende Balázs Gusztáv: „Archeogenetika és a honfoglaláskor népességtörténete; új módszerek – régi problémák.” *Magyar Tudomány* 2008/10. p.: 1193.

⁴⁵ A „Honfoglalás” előtt nyugatra telepített Kárpát-medencei lakosság település neveiben döntően a ’weng’, ’wang’ megnevezést használja.

Cser Ferenc—Darai Lajos:

Valós eredet: Kárpát-medence⁴⁶

Miután bemutattuk a mítoszok kapcsán, hogy az elméletek, elképzelések miért sántítanak, miért nem lehetett úgy, ahogy ott történetként előadják, a legfőbb ideje, hogy összefoglaljuk mindazon ismereteket, amelyek a lehetséges megoldás, a lehetséges eredet felé elvezetnek. Korábbi munkáinkban ezt az elgondolást már többször is felmutattuk. Ez az elv a Kárpát-medencei eredet elve.

Ez azt jelenti, hogy a magyar népi műveltség elemei – nyelv, zene, regék, mesék, dalok, táncok, képzőművészet, és díszítő művészet, térszemlélet, időszemlélet stb. – ellentmondásmentesen értelmezhetők, ha feltételezzük, hogy a magyar nyelven beszélő népesség a Kárpát-medencében született, itt élt, és innen története során sohasem távozott el. A magyarok a Kárpát-medence őslakói.

Mielőtt elgondolásunkat igazoló adatokat előadnánk, térjünk még egyszer vissza Anonymus krónikájára. Kijevnél állomásozott Árpád és hat vezére csapataikkal, vezérenként 3000 harcossal, amikor ott megütköztek a helybéliekkel. Győztek, ellenfeleik meghódoltak. Erről Anonymusnál ezt olvashatjuk:

10. A kunok hét vezére

Álmos vezér meg főemberei tanácsot tartván, az oroszok vezéreinek kérelmét teljesítették, s békét kötöttek velük. Akkor az orosz vezérek, tudniillik a kijevi és szuszdali, hogy székeikből el ne űzzék őket, fiaikat túsul adták Álmos vezérnek, és velük együtt tízezer márkát küldöttek, meg ezer lovat orosz módra díszített nyereggel és fékkel, továbbá száz kun fiút, valamint negyven teherhordó tevét, töméntelen hölgymenyét- és mokus prémet, végül sok más ajándékot, csak úgy számlálatlanul. Akkor a fent nevezett kun vezérek, tudniillik Ed, Edömén, Et, Bors apja Böngér, Örsúr apja Ócsád, Vajta, kitől a Baracska-nemzetség származik, Alaptolma apja Ketel, midőn látták Álmos vezér kegyességét, amelyet az oroszok irányában tanúsított, lába elé borulva önként meghódoltak Álmos vezérnek ezekkel a szavakkal: "A mai naptól fogva legvégső nemzedékünkig urunkká és parancsolónkká választunk, és ahová a szerencséd visz, mindenüvé veled megyünk." És amit szóval mondtak Álmos vezérnek, azt pogány módra hitet téve, esküvel is megerősítették. Nekik Álmos vezér és főemberei ugyanily módon hittet meg esküvel kötelezték le magukat. Akkor ez a hét kun vezér feleséges-

⁴⁶ Készülő könyvünk egy fejezete.

tül, gyermekestül, meg ezenkívül is nagy sokasággal kész volt Pannóniába jönni. Hasonlóképpen az oroszok közül szintén sokan Álmos vezérhez csatlakoztak, vele együtt Pannóniába jöttek, és maradékuk különböző helyeken egészen a mai napig Magyarországon lakik

11. Lodomér és Halics városok

Akkor Álmos vezér és a többi fejedelmi személy, akit hét magyarnak mondanak, továbbá a kun vezérek rokonságukkal meg férfi- és nőcseledeikkel egyetemben kivonultak Kijevből, s a kijevi oroszok kalauzolásával mellett Lodomér városához értek. A ladoméri vezér és főemberei pedig különféle drága ajándékokkal az ország határáig elébe mentek Álmos vezérnek, és Lodomér városát önként megnyitották neki. S Álmos vezér minden hozzátartozójával három hétig maradt ott. A harmadik héten pedig a ladoméri vezér a maga két fiát főjobbágysággal valamenyi fiával együtt kezesül adta Álmos vezérnek. Azonfelül kétezer márká ezüstöt és száz márká színaranyat számtalan prémmel és köntőssel, továbbá háromszáz paripát felnyergelve és fékkel felszerelve, huszonöt tevét és ezer ökröt, hogy a málhájukat vigye, végül számtalan más ajándékot adott a vezérnek és főembereinek egyaránt. A negyedik héten Álmos vezér övéivel együtt Halicsba jött, s ott pihenőhelyet választott magának és övéinek. Midőn ezt Halics vezére meghallotta, minden hozzátartozójával mezítláb elébe ment Álmos vezérnek, és különféle ajándékokat nyújtott át Álmos vezér használatára, majd Halics városának a kapuját megnyitván, mint a saját urát, úgy látta vendégül, egyetlen fiát az ország főembereinek a fiaival együtt túsul adta, azonfelül tíz kitűnő arab paripát meg háromszáz más lovat nyergestül, fékestül, továbbá háromezer márká ezüstöt meg kétszáz márká aranyat és gyönyörűséges ruhákat ajándékozott a vezérnek, sőt minden katonájának is. Mikor aztán Álmos vezér egy hónapja tartott pihenőt Halicsban, akkor Halics vezére és többi társai, akiknek a fiai kezes-ségben voltak, azzal a kérelemmel folyamodtak Álmos vezérhez és nemeseihez, hogy a Havason túl nyugat felé, Pannónia földjére szálljanak le. Ugyanis azt mondták nekik, hogy az a föld szer fölött jó, és rajta igen nevezetes források ömlenek egybe, melyeknek – amint fentebb említettük – a neve: Duna, Tisza, Vág, Maros, Körös, Temes és több más; hozzá még – mondták – ez a föld előbb Attila király földje volt. Az ő halála után a római fejedelmek foglalták el Pannónia földjét egészen a Dunáig, és ott telepítették le a pásztoraikat. Azt a földet pedig, amely a Duna-Tisza közén terült el, Nagy Kán, Bulgária vezére, Salán vezér őse foglalta el az oroszok és lengyelek határáig, s lakosokul szlovéneket meg bolgárokat tett oda. Azt a földet továbbá, amely a Tisza és az Erdély felé elterülő Igyfon erdő közé esik, a Maros folyótól a

Szamos folyóig Marót vezér foglalta el, kinek az unokáját a magyarok Mén-Marótnak mondták, még pedig azért, mert több asszonya volt; ezt a földet az a népség lakta, amelyet kozárnak mondanak. Azt a földet végül, amely a Maros folyótól egészen Orsova váráig terül el, egy bizonyos Galád nevű vezér, aki Bodony várából jött, foglalta el a kunok segítségével. Az ő ivadékból született Ajtony, akit aztán jóval később, Szent István király idejében, Doboka fia Csanád, a király unoka-fítestvére Maros melletti várában megölt, mivelhogy az említett királynak minden dologban ellene szegült. Csanádnak az említett király a jó szolgálatért feleséget adott, és neki adományozta Ajtony várát összes tartozékaival egyetemben, amint hát szokásuk a jó uraknak híveiket meg ajándékozni. Ennek a várnak most is Csanád a neve. De elég ebből!

Tudvalévő, hogy a honfoglalás idején a kunok még nem voltak jelen az orosz sztyeppén, ők még csak jóval később érkeztek és kértek bebocsáttatást a Kárpát-medencébe, főként a tatárok elől menekülve. A 10. szakaszban említett hét kun vezér kunsága mást jelent. Ők az avar korszak után megmaradtakat képviselik, azokat, akik a Kárpátok keleti oldalán túl, a löszös területen folytattak földművelést. Ők az őslakókat képviselik. Ezekről korábban mint Przeworsk és a későbbi Cjernjakov műveltséget folytatókról már említést tettünk.⁴⁷ Tájékozottságuk azt mutatja, hogy a Kárpát-medencén belüli helyzettel tisztában voltak, és ott is éltek a rokonaik, az ottani őslakók. A hét kunkapitány és népe ugyancsak a Kárpát-medencén belülre készült, ők ajánlották Álmosnak, hogy maga is térjen oda. Ha itt megállunk, már akkor is egyértelmű, hogy a honfoglalók nem alkotnak egységes társadalmat, sem nyelvükben, sem műveltségükben. A hét kunkapitány ugyanis nem a sztyeppe-i lovas nagyállattenyésztő, hanem a letelepedett műveltséget képviselte. Az ú.n. ‘oroszok’ csatlakozása pedig az elköltözőkhöz, az ottani őslakosok tagoltságára utalhat.

A magyar társadalom kettőssége

Árpád és népe tehát nem üres országba és nem önmagába költözött be, hanem itt tetemes mennyiségű őslakóval, vagy korábban ide érkezett telepessel kell számolnunk. Számukat pártállástól és hitvilágtól függően meglehetősen széles sávban adják meg a szerzők, ám sokan igyekeznek ezt a számot fölöttébb kis értéken tartani, mert érzik, tudják, hogy nagy érték mellett a Kárpát-medence lakóinak magyar nyelve egyszerűen megmagyarázhatatlan ellentmondásokhoz

⁴⁷ Gondolataink itt kapcsolódnak Bátonyi Pál: *A magyarok letelepedése a Kárpát-medencében* c. munkájához, mely ezt a dolgot megelőzi. Bátonyi a venger népnek ugyanezen a területen való jelenlétét mutatja ki. Szerintünk e vengerek lehetnek a valóban magyar nyelven beszélő és a Kárpát-medencében élő rokonaikkal (pl. a székelyek) azonos őslakosok.

vezet. Már pedig, ha figyelembe vesszük az első komolyabb ‘népszámlálás’ adatait, miszerint a Kárpát-medencében a tatárjárás előtt 3 millióan éltek, akkor ez a szám nem lehet lényegesen kisebb, mint 1 millió. Középkori körülmények között a lakosság szaporodásának üteme, ugyanis, nem nagyon haladhatta meg azt a mértéket, amelynek során 2 évszázadonként megduplázódhatott.

Annyi mindenesetre kétségtelen, hogy Árpád katonanépének megérkezésekor a Kárpát-medencének figyelmen kívül nem hagyható nagyságú letelepedett, földművelő lakossága volt. Azt is tudjuk, hogy az újkőkorszaktól kezdődően a Medence folyamatosan lakott volt, hogy azon belül több magas szintű – bár nem városias jellegű – műveltség élt, köztük a Keleti-Kárpátok, Erdély körzetében olyanok is, amelyek több évezredig virágoztak. A fentiekben azt is bemutattuk, hogy ez utóbbiak – a Kárpát-medencén belül és ama keleti löszös területekre kinyúlóan – fémfeldolgozó, földművelő, egyenrangúságra épülő társadalomban éltek egészen a római korig.

Egy ilyen letelepedett társadalomnak föltétlenül jól kifejlett nyelvvel kellett rendelkeznie, és ezt a nyelvet az utódnelvek között meg kell találnunk. ***Egy hosszú ideig zártan, sűrűn letelepedett társadalom utódnyelvet keres, és ugyanezen a területen találunk egy magas szinten fejlett nyelvet, amely viszont egy hosszú ideig zárt, letelepedett életformában élő telepet keres. A logikus megoldás az, hogy a kettő összetartozik. Ez pedig a Kárpát-medencében a honfoglalás idejétől kétségtelenül igazolhatóan jelen lévő magyar nyelv és magyar nyelvű népesség.***

Ugyanis nem hagyhatjuk figyelmen kívül a magyar nyelv hihetetlen mértékű fejlettségét, különösen nem annak a fényében, hogy amióta magyar nyelvű irodalom elérhető, ez a fejlettség szinte semmivel sem volt alacsonyabb szintű, mint manapság. Példaként érdemes Heltai Gáspár 1553-ban kinyomtatott magyar nyelvű krónikáját kézbe vennünk, amikor is bár a ‘szögedies’ tájszólás szóval meg a műben, de a mai füllel hallva is hibátlanul és teljes terjedelemben érthető. Ugyanez érvényes a hasonló korban elkészült magyar nyelvű bibliafordításra, Károlyi bibliájára is. Még inkább azt lehet mondani, hogy nyelvünk azóta inkább lepusztult, hiszen Heltai a múltat kifejező igeidők oly gazdag tárházát vonultatja fel könyvében, amelyet aztán a XIX. századi nyelvújítók igyekeztek kiirtani – sikerrel. Ma már nem használjuk sem a félmúltat, sem az összetett múlt idős szerkezeteket, jóllehet, még megértjük azokat.

Korábbi magyar nyelvű anyagokra hivatkoznak a nyelvészek, – így maga Marcantonio is, – hogy elmondják, a ragok a XIII. században még bizonyára nem ragadtak össze a szóval, ezért nem is volt meg a ragokat illesztő magánhangzó harmónia az akkori beszédben. Ilyenkor latin szövegbe ágyazott néhány szavas magyar szövegeket idéznek – pl. a Tihanyi Apátság alapító levelét. Erre hivatkozik Badinyi-Jós Ferenc is, amikor a magyar nyelv sumér utódnyelvkénti elfogadtatásáért küzd. Ugyanakkor egyazon korban született a Halotti Beszéd, amelyben a teljes hangzóilleszkedés megjelenik, és a ragok valódi ragként sze-

repelnek. De ugyanez látható az Ómagyar Mária-siralomnál is.⁴⁸ Ha mást nem, de ezek a szövegek azt igazolják, hogy már a XI-XIII. századi magyar nyelv fejlettsége is a maihoz hasonló volt, nem történt néhány évszázad alatt egy hatalmas ugrás, és aztán évszázadokig semmi. Götz ugyancsak amellet foglal állást, hogy a magyar nyelv az elmúlt 8 évszázad alatt alig változott, és a korai ‘hibásnak’ vélt magyar szövegek a latin írással történő átírás hibáira vezethetők vissza.⁴⁹

Merthogy az alacsonyabb szintű magyar nyelvű kifejezések nem csak úgy értelmezhetők, hogy a magyar nyelv volt azon az alacsony szervezettségi szinten, hanem sokkal inkább úgy, hogy azok, akik azokat a szövegeket írták, nem magyar anyanyelvűek voltak. A latin betűk sem alkalmasak a magyar hangok visszaadására, ezért különböző jelekkel igyekeztek azokat mégis kifejezni. Továbbá a szövegek papi körökből származtak, és azok tagjai nagyrészt az uralkodó réteg fiai voltak. Sem akkor, sem azt követően még évszázadokig a magyar nyelv nem képezte az államnyelvet, merthogy az a latin volt. Az uralkodó nemesség nyelve is a latin volt, a közigazgatás, a bíróságok, az oktatás, az egyházi szertartás nyelve is latin volt, ezért a magyar nyelv fennmaradása és egységesülése semmiképp sem tulajdonítható az akkori felső osztálybeliek erényének. Ezért minden olyan feltételezés, hogy a magyar nyelvet nem magyar anyanyelvű alacsonyabb osztálybeliekre rákényszerítették – magyarul: magyarosítottak – elvetendő. Nincs meg rá sem a közeg, sem az igény, sem a lehetőség. Ezért a magyar nyelv a honfoglalás korában is a széles néptömegek nyelve lehetett, és nem föltétlenül a honfoglaló, az uralkodó katonanépé. Azoké, akiké a krónikák sora.

A társadalom kettőssége egyértelműen látszik a honfoglalást követő magyarországi társadalom működésében, felépítésében is. A honfoglalók területi megoszlása is azt mutatja, hogy a löszös területeken, a dombvidéken a kárpát-medence eredeti lakossága élt, a honfoglaló katonanépek pedig az állattenyésztéshez előnyösen a folyóvölgyekben, sztyeppei jellegű területeken telepedtek, és folytatták hagyományos életformájukat. Ezeken a területeken lehet megtalálni azon jelképeket is, amelyek a sztyeppei nagyállattenyésztőket jellemezték, az ország hatalmas más részein azonban a növényi jelképek maradtak továbbra is az uralkodóak. Forduljunk most ezek felé és elemezzük a második körülményt.

A magyar műveltség és forrásai

A magyar népi művészet, emlékezet alapvetően mellérendelő szemléletű. Pontosan ugyanez mondható el a nyelvre vonatkozóan is. Ábrázoló művésztünk valójában a lélekelemeket ábrázolja – a levegőt, mint madarat, a tüzet, mint napot, a vizet, mint békát, kígyót, meanderező hullámvonalat, és a földet, mint

⁴⁸ Mészöly Gedeon: *Az Ó-magyar Mária-siralom nyelvtörténeti és stílustörténeti magyarázata. Acta Philosophica* 8. Kolozsvár, 1944. Glatz Ferenc: *Magyarok Krónikája*. 2. kiadás, Officina Nova, Budapest, 1996. p.: 113.

⁴⁹ Götz László: *Keleten kél a nap*. Püski, Budapest, 1994. p.: 540.

növényt. Magyar különlegesség, hogy egyetlen növényi száron számtalan különböző jellegű virág nyílik, de alapvetően két típusba sorolhatók a virágok: kelyhes virág, mint pl. a tulipán, vagy sokszirmú, mint pl. a rózsza, vagy a margaréta. Ez a viráglánc nem a tudatlanság, hanem a családi eredet bizonyítéka, ugyanis a virágok a családból származó lelkeket jelenthetik, és ezek közül a kelyhes virágok a termékenységet biztosító nőt.

A magyar műveltség kiemelten tiszteli a nőt. A házasságba egyenértékű felek lépnek, és ettől kezdve a család, mint egység két egyenértékű részből tevődik össze, és jelentőségét tekintve mindkét egyedet meghaladja. Ebbe a családba integrálódnak aztán az utódok. A család – ide értve a három nemzedékes nagycsaládot is – a magyar műveltségnek évszázadokig visszakövethető fontos eleme. Itt nem az ősök kiléte, hanem a család egységessége a fontos elem. A magyarok nem nevezték meg önmagukat – ami érthető, hiszen lélekhívők voltak, és nem pedig a megszemélyesített, éppen ezért nevesített isteneket hitték, – ezért még a legkorábbi Árpád-házi okleveleken sem találkozunk családnevekkel. Családneveket, nemzetségneveket Árpád népe és az általuk nemes lovagokként betelepített idegen – főleg olasz, vagy germán – nemzetségek képviselői hoztak magukkal. Nagy Sándor könyvében⁵⁰ tömegével sorolja fel az Árpád-kori oklevelekben előforduló ú.n. várjobbágyok neveit, amelyek magyar nyelven szólnak hozzánk. A nemesség nevei azonban nem. Mégis, ahogy föntebb láthattuk, a hét kunkapitány neve magyarul szólalt meg. Árpád kapitányainak a nevei ugyan későbbiekben előfordulnak névként Magyarországon, ámde magyar értelmük nem világos.

A mellérendelő szemléletet és erre alapuló életformát tükrözi, hogy még a török időszak végén is a magyar falvak közel egyharmada faluközösségekben élt.⁵¹ Ez az arány a korábbi időben csak nagyobb lehetett. A faluközösségekben nincs földtulajdon, a földön közösen gazdálkodnak. Éppen ezért tekintették a marxista történészek ezt az életformát elmaradottnak, és vele szememben haladónak a hűbérurit mondván, ha a paraszt nem tudja melyik az ő földje, akkor nem tudja, hogy mit is kezdjen vele. Ugyanakkor valójában ez nem zárja ki a műszaki fejlődést, hiszen a közös földön a föld kimerülésének elkerülése végett a termékeket célszerű váltogatni,⁵² és egyes termékekre specializálódott termelő

⁵⁰ Nagy Sándor: *A Magyar Nép Kialakulásának története*, Hídő Baráti körének Kiadása, Garfield, 1987.

⁵¹ Tagányi Károly: *A faluközösségek története Magyarországon* (1878). in: *A magyar néprajz klasszikusai; Az ősi társadalom magyar kutatói*, sz. Ortutay Gyula. Gondolat, Budapest, 1977. pp.: 336-380.

⁵² A falvak határai a két világháború között is ugyanúgy néztek ki, amikor kisebb-nagyobb parcellatulajdonosoké volt a föld, mint a téjesítés után, amikor minden 'közös' lett, azaz a dűlők egészen nagy táblákban ugyanazt termelték. Például a hangácsi határban abban a sorrendben, hogy a búza alá megtrágyázták ősszel a lóhere sarjú tarlóját, majd a búza után kukoricát vetettek a következő évben, az után meg árpát, de abba lóhere magot keverték, így az árpa learatása után még ősszel friss, ún. csikóherét kaszáltak, majd a következő évben a lóherét kétszer is kaszálták, illetve kisebb területet meghagytak a második kaszálás idején maglóhereként aratni. Mindezt egyszerre kell elképzelni, azaz más-más

azért tisztában van azzal, hogy melyik az a földterület, ahol a különleges tudását alkalmazhatja. Ez pedig egyáltalán nem csökkenti a termelékenységet, sőt ...

A nagy sűrűségben letelepedett társadalom faluközössége hatékonyan tudja megvalósítani a társadalmi oktatást, bíraskodást, szociális ellátást és egészség-szolgáltatást. A magyar faluközösségekben ismert volt a táltos (tátos—tudós) fogalma. Sokan a táltost a sámánnal azonosítják, ami durva tévedés. Ugyancsak annak tekinthetjük, amikor a perzsa mágusokkal teszik azonosná őket.⁵³ A magyar népmesék táltosai, – ha átváltoznak valamivé, – akkor leginkább lélekjelképeknek felelnek meg. A favakban élő táltosok pedig a műveltséget fenntartó, az egész területen egységesítő és továbbfejlesztő tanítók, papok, orvosok, bírák lehettek. Semmi köztük nincs a szibériai sámánokhoz. A Kárpát-medencében nagyon kevés nyom utal a sámánhitre, azok is a sztyeppei népek által megszállt és használt sztyeppei jellegű területekről származnak, azaz nem a Kárpát-medence földművelő őslakói hitét tükrözik.

A táltos rendszer – a Kárpát-medencében az újkőkorszakot megelőzően ismert – rovásírással egyetemben megmagyarázza mind a nyelvi egységességet és fejlettséget, mind pedig az alapvető ábrázoló művészeti jelleget.

Ugyancsak kiemelkedő jelentőségű, hogy a magyarok zenei anyanyelve pentaton. Ez ugyan a türk népekre is jellemző, mégis a Kárpát-medence ebből a szempontból jelentős hely, hiszen itt találták meg a legősibb fűvós hangszert, – medvecsontból készült háromlyukú furulyát, – amelyen pentaton dallam szólaltatható meg. A forrás pedig a Bükk-hegység aurignaci műveltsége, az Istállós-kői-barlang. A pentaton zene egyébként Magyarországtól keletre, a ragozó nyelvű, földművelő lakosság műveltségében elterjedt, északra, délre, nyugatra azonban nem. Egyetlen kivételt ebben az írek képeznek.

dülőben mást-mást vetettek mindig. Ezenkívül még voltak kenderföldek, répaföldek, kiskertek, szőlők, legelők, gyümölcsösök, erdők, stb., úgyhogy ténylegesen változatos képet mutatott a határ.

⁵³ Bunyevác Zsuzsa: *A Szent Grál és annak magyar vonatkozásai*. Alexandra Kiadó, Pécs. 2007. p.: 162. Marton Veronika személyes közleményére hivatkozva: TAL.TAS = *bölcs úr* – ebből vezeti le a fogalmat. Szerinte TAL sumér szó jelentése bölcs. Valójában a TAL szónak ilyen jelentése nincs, tálat jelent, mint a magyarban. TAS szót Halloram sumér szótára nem tartalmaz, TAL:TAS-t sem. Az egyetlen viszonylat, amelyben ez a szótag előfordul – (gtildeiř) tařkarin, taskarin[TÚG]: *box shrub or small tree (or its heavy, hard wood) (may be Akk. loan)*. – Magyarul: puszpáng bokor, vagy alacsony fa, vagy annak kemény fája, föltehetően akkádból kölcsönzött szó.

A katonai uralkodók műveltsége és annak forrásai

A sztyeppe katonanépeire vonatkozóan a fentebb írtak egyáltalán nem állnak – az egyetlen kivétel ez alól, hogy a turk sztyeppe-lakók zenéje is pentaton harmóniára épül. A lovas pásztorok ábrázoló művészetére a ragadozó állatok – az oroszlán, a sas – a jellemzőek. Ezeket leginkább a szkíta művészeti leletekkel – a kurgánokból kiásott aranytárgyakkal – lehet igazolni. A honfoglaló katonanépek nemzetségjegyei részben a hadi címereikről, részben pedig a tarsolylemezeikről is megállapíthatók, különösen, ha ezeket összevetjük a Kárpát-medence nem sztyeppe területén földet művelők hasonló jelképeivel. A honfoglaló sztyeppeieknél a nemzetségcímerek ragadozó állatot – egyetlen esetben halat –

tartalmaznak, – a letelepedetteknél meg nem találkozunk címerekkel. A sírokban található tarsolylemezeknél azonban a jellegzetességbeli különbségek jelentősek.

2. ábra Magyar tarsolylemez.⁵⁵

1. ábra Cseremis tarsolylemez.⁵⁴

A Kárpát-medencében a honfoglalás korából ugyanis számtalan tarsolylemezt találhatunk. Ezeknek gyakorlatilag sehol másutt nincs hasonló megfelelője.⁵⁶ Csupán egyetlen a honfoglalás korából származó tarsolylemezt találtak a Kárpát-medencén kívül, mégpedig a cseremiszek földjén. Érdekes a kettőt egymással összehasonlítani.

A magyar tarsolylemezen (**Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**) indás, virágos, növényi jelképek látható, amit életfának értelmeznek, míg a cseremis tarsolylemezen (**Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**) – a sztyeppe műveltségének megfelelően – az élet fáját ragadozó négylábú állatok ‘védik’ (vagy támadják). A két felfogás közötti különbség meggyőző. Minthogy szinte kizárólag csak a Kárpát-medencén belül található a tarsolylemezek, azok sztyeppe eredete ezért hitelesen nem állítható. A fordított eredet azonban elképzelhető, jöllehet, ezt a régészek nem veszik számításba.

⁵⁴ Dienes (1972), p.: 61.

⁵⁵ László (1967), p.: 127.

⁵⁶ Dienes István: *A honfoglaló magyarok*. Corvina, Budapest, 1972. pp.: 60-61.

A honfoglaló katonanépek hitvilágára vonatkozóan nincs pontos értesülésünk, arra kell hagyatkoznunk, amit főntebb már tárgyaltunk. Amennyiben a manicheus hitvilágnak hódoltak – és erre vonatkozóan vannak írásos adatok – akkor megint csak arra a következtetésre kell jutnunk, hogy Árpád népe műveltségét tekintve a turk népekhez állt közel. Padányi határozottan és keményen tagadja, hogy a hunok turk népek lettek volna⁵⁷ – ezzel párhuzamosan azt is, hogy a honfoglaló katonanépek is azok lennének.

A Szent Korona népe és tana

1001-ben, miután egyértelműen bebizonyosodott, hogy a világvége még sem következik be,⁵⁸ Vajkot, Géza fejedelem fiát pápai koronával királlyá koronázták, és ettől kezdve ismert Magyarország, mint Magyar Királyság.

István római szellemben irányította az országot, verte le az ellene lázadókat, terjesztette a római katolicizmust, építette a templomokat, és folytatta külpolitikáját. Három évtizedes uralkodás után fiát készítette fel az uralkodói szerepkörre, jóllehet, német felesége mást akart a magyar trónon látni: rokonát, Pétert.

Ekkor azonban két váratlan esemény is történt és ezeket követte István ugyancsak váratlan intézkedése. Addig az országot Szent Péter – azaz Róma – kezeiben lévőnek vélték, de miután István fia –a krónikák szerint – váratlanul meghalt, és a trón a magyar jogrend szerinti várományosát valaki parancsára megvakíttatták és megsüketítették,⁵⁹ István megváltoztatta addigi véleményét. Mindenekelőtt Vazul két fiát – a későbbi I. Endrét és I. Bélát – Lengyelországba menekíttette,⁶⁰ majd az országot Pétertől visszavette és más szent védelmébe ajánlotta.

Ez utóbbi lépésnek két következménye volt. Az egyik az, hogy megtagadta a római egyháznak az ország életébe való közvetlen beavatkozását. A másik még ennél is nagyobb jelentőségű: minthogy az országot Szűz Mária kezeibe ajánlotta, a katolicizmuson belül elindította a Mária kultuszt. Ami addig volt Mária kultusz – elsősorban a Pireneusok körzetében a francia területeken, Marseille mellett, stb. – az Mária Magdalénának szólt (Fekete Madonna). Neki szenteltek később is több gótikus katedrálist a *Notre Dame* megnevezéssel.

A Szűz Mária kultusz Magyarországon még azért jelentős, mert a katolicizmussal törölt korábbi népi hitvilág asszonyalakját – a Boldogasszonyt – személyesítette meg, és annak kultuszát segítette feltámasztani azzal, hogy egy keresz-

⁵⁷ Padányi Viktor: *Dentu-Magyarica*. Turul Kiadó, Veszprém, 1989. p.: 246. Bizánciak szerint szabírok, más bizánciak szerint masszagéták voltak.

⁵⁸ Amit a keresztény nyugat egyöntetűen várt.

⁵⁹ A krónikák egy részében ugyan Gizella királyné szerepel, de Péter király vele való viselkedése (bebörtönöztette) és a királyné kegyessége és tisztelete a magyarok részéről ezt zárja.

⁶⁰ Feltételezik, hogy a Vazulnak keresztelt Vászoly egy leleplezett lázadás miatt volt börtönben, és az ő fiait már akkor száműzte István király, viszont a krónikák nem ilyen véget ért apától származtatták későbbi királyainkat, hanem a nem létező Szár (Kopasz) Lászlótól.

tény személyiségre lehetett alkalmazni. Magyarország ettől kezdve egyelőre csak elfogadottan, később hivatalosan is Mária Országa – *Regnum Marianum*.

István halála után mégis rokona, Orseloi Péter került a királyi trónra – első-sorban a német császár segítségével. Henrik többször is visszasegítette silány védencét a trónra, akit a magyarok durva, a magyarokat lenéző politikája miatt gyűöltek. Egy alkalommal – néhány évig – Aba Sámuel került helyette a trónra, de őt meg a nemesség gyűlölte, mert túlzottan az egyszerű emberek pártján állott. Végül egy veszített csata után meg is gyilkolták, előtte azonban a krónikák szerint kivégeztette a Vazul megcsonkításában tevőlegesen résztvevőket.

Pétert aztán mégis az Árpád-házi Endre, majd halála után öccse, Béla követte a trónon. Béla kedvelt király volt, halála után Endre fia, Salamon, akit apja még a halála előtt, gyerekként megkoronáztatott, került a trónra. Uralkodása katasztrofális volt, neki is a német császár igyekezett segíteni, de a végén Béla fiai, a későbbi I. Géza és I. László katonailag leverték. 1074-ben Gézát magyar királlyá koronázták.

Csakhowy milyen koronával?

I. Istvánnak a pápa küldött koronát – miután a magyarok ‘követeltek’ tőle koronát. Az ő koronáját Ottó visszavette Pétertől és a pápának visszaküldte. Ma is látható a Vatikánban ez a korona. Endre bizánci kapcsolatain keresztül Bizánzból kapott koronát. Az ő koronáját viselte Salamon is, aki hadainak veresége után menekülve Nyitra közelében elásta. A koronát a XIX. század utolsó negyedében megtalálták, jelenleg a Nemzeti Múzeum őrzi.

Milyen koronával koronázták meg – sokak szerint törvénytelenül, hiszen a törvényes király még élt – I. Gézát? A válasz egyszerű: az ország koronájával. Salamonig Kálti Márk krónikájában⁶¹ az szerepel, hogy a királyt királyi koronával – *corona regali* – koronázták meg, Gézánál – és Géza után minden esetben – a koronázás az ország koronájával – *corona regni* – történt. A Magyar Szent korona hivatalos latin neve: *corona regni hungarici sacra*. I. Géza koronája a Magyar Királyság beavató koronája, és ezt se Róma, se Bizánc, se a császár, senki nem küldte. Ez a magyar népé. Ötvös-technikai és aranyműves vizsgálata⁶² szerint Magyar Ország Szent Koronáját föltehetően az avar időkben készítették és beavató koronának szánták. Egyedülálló korona, nincs a világon párja. Képi mondanivalója a manicheista hitvilággal harmonizálva a fényt vezeti le a beavatandó személy fejére.⁶³

A magyar korona azonban nem csak önmagában álló valami. Már I. (Könyves) Kálmán korától hozzá fűződnek alkotmányos jogok, szerepkörök. Ennek az ‘eszmének’ egyik nagyon lényeges eleme az, hogy az ország *tulajdonosa* a Szent Korona. A Szent Korona nem tárgy, hanem ‘élőlény’, ami magában egyesíti a hozzá tartozó területen élő uralkodó és nem uralkodó embereket. Egy élő-

⁶¹ Kálti Márk: *Képes Krónika*. Osiris, 2004.

⁶² Csomor Lajos: *Őfelsége, a Magyar Szent Korona*. Vitéz Hunyadi László Kiadása. Székesfehérvár, 1996.

⁶³ Pap Gábor: *Hazatalálás*, Püski, Budapest, 1999. pp.: 520-521.

lény, amivel a királyt beavatják, amire a király is felesküszik, akinek felelősséggel tartozik. Ebbe a felelősségébe belefoglaltatik a Szent Korona területén élő minden ember nyelvre, vallásra, népi-hovatartozásra és gazdagságra való tekintet nélkül. A király, a nemesség és az egyszerű nép a várjobbágyoktól a pusztai állattenyésztőkig egyaránt része a Koronának. A magyarok földjén a Szent Korona a tulajdonos, azaz embert ember nem birtokol, és ez a helyzet egészen Mária Terézia koráig terjed. Nem látszik véletlennek az, hogy éppen II. József korában történhetett meg a Szent Korona átalakítása – azaz Pap Gábor szavaival élve: *átprogramozása*.⁶⁴

A Magyar Korona az ország hűbérura, tulajdonosa és a hozzá kapcsolódó alkotmány szerint az ország valamennyi polgára – beleértve a királyt is – a Szent Korona tagja. A király a Szentkorona-tan szerint nem birtokolja az országot, csupán annak a feje, merthogy a népesség meg a teste. Mellérendelő szellem ez a javából! Mint ahogy mellérendelő szemléletet tükrözött az is, amikor Aba Sámuel nem az országot ‘meghódító’ – és ezért a saját értékrendjén át birtokló – nemesség, hanem az egyszerű emberek mellé állt.⁶⁵ A Kárpát-medencében ugyanis a falvak faluközösségben éltek, ahol senki sem birtokolta a földet.

Glatz megjegyzése, amivel üdvözölte Mária Terézia intézkedését, – amellyel a szerinte ‘elavult’ faluközösségeket megszüntette és a ‘haladó’ hűbérúri renddel váltattatta fel,⁶⁶ – a társadalmi ‘fejlődés’ misztériumát tükrözi, no meg azt a tényt, hogy ezek a faluközösségek – Lánczy szerint⁶⁷ a Kárpát-medence területének kb. harmadán – ekkor még fennálltak. Tagányi korszerűtlennek véli ezeket, mondván, hogy ha a paraszt nem tudja, melyik az ő földje, nem képes hatékonyan gazdálkodni rajta. Holott a dolog meg is fordítható: faluközösségben élve az egyes termelők a termékre specializálódhatnak, azaz sokkal hatékonyabb munkát végezhetnek, mint a mindent termelő kortársaik, merthogy a faluközösség tudja, hogy éppen melyik földterület alkalmas annak a növénynek, vagy állatnak a ‘termelésére’.

A Szentkorona-tana – a korábbi időszakra vonatkozó kifejezéssel élve a Szentkorona-eszme⁶⁸ – Magyarország alkotmánya volt, és egészen a II. világhá-

⁶⁴ Pap Gábor: *Angyali korona, szent csillag; Beszélgetések a magyar szent koronáról*, Jászsági Művésztelep – Tőtevény Kiadás, Jászberény, 1997. pp.: 19., 34.

⁶⁵ Kálti (2004).

⁶⁶ Glatz (1996), pp.: 317, 322, Tagányi (1878), pp.: 338-339 azt fejtegeti, hogy egy új törvény mennyire áldásos, amely rábírja a faluközösségeket a felbomlásra.

⁶⁷ Lánczy (1878), pp.: 224-228.

⁶⁸ Kocsis István: *Magyarország Szent Koronája. A Szent Korona Misztériuma és Tana*. Püski, Budapest, 2005. pp.: 57-58 megadja a megkülönböztetés értelmét: „Éppen a Szent Korona közjogi fogalommal válása, a magyar koronaeszmének közjogi tanná válása az, ami a magyar közjog-fejlődésben a legeredetibb. ... A magyar politikusok a késő-középkorban képesek voltak felfogni, hogy a magyarság számára semmi sem fontosabb, mint annak elfogadtatása, hogy a magyar közjogban a király rangban és hatáskörben ne első, hanem második személy legyen, azaz annak elfogadtatása, hogy a királynak felettese legyen, a Szent Korona – jogi személyként, a magyar államhatalom alanyaként. ... Kötelező erejű

ború befejezését közvetlen megelőző időkig érvényben volt. Akkor sem szűnt meg, csak a körülmények megváltozása miatt – az ország elveszítette önállóságát és ezért képtelen a népfölség elvén álló módon sorsáról, alkotmányáról dönteni – működése felfüggesztődött.⁶⁹ Az európai földrész legrégebbi alkotmányáról van szó, amely a még korábbi ilyen jellegű megállapodásra, az ún. Vérszerződésre alapszik. Ez utóbbiban a honfoglalást végrehajtó törzsek, emberek kötötték szkíta jellegű szerződést a jövő állam működtetésére vonatkozóan. A magyar államnak ez a létalapja – és nem I. Istvánnal, hanem több mint egy évszázaddal korábban született ez meg.

A Szentkorona-eszme rejtetten maradt további évszázadokig. Amely azonban láthatóvá tette, az II. Endre által 1222-ben kiadott *Aranybulla* volt. Ebben a király és a nemessége szerződését láthatjuk. Ez a szerződés csupán néhány évvel követi az angol király – János – és a nemességének a szerződését, a *Magna Charta*-t. A Magyar Királyság ettől az időtől kezdve már a nagyvilág elé fordult is alkotmányos királyság lett. Népének tekintélyes része ugyan nem földbirtokos, de az idegen származású nemességgel szemben nemesi rangja van – mint például a székelyek, akik a honalapítás őslakóinak tekinthetők. Ezt a jogukat veszítik el Mária Terézia, majd II. József ‘felvilágosult’ – pontosabban kifejezve: *illuminátusi* eszmékre alapult – rendelkezéseinek következtében. A Szent Korona népe ettől kezdve rab, süllyed a nyugat-európai népek rabjainak szintjére jogilag.

A társadalom kettőssége ekkor már teljesen nyilvánvaló: a magyarul beszélő kismemesség és népesség áll szemben az idegen főuraival. A magyar műveltség küzd a fennmaradásáért, miközben az urai nemzetközi alapon – akkor éppen a katolicizmus bélyege alatt – ettől kívánják megfosztani. Sikertelenül.

közjogi tanná csak a magyar koronaeszme válik – az ... angol történelemben ugyanez nem következik be, mint ahogy a cseh ... történelemben sem. A magyar koronaeszme, a Szentkorona-eszme tehát tanulmányozható az európai történelem folyamataiba ágyazva (kezdetei, előzményei és hosszú, évezredes története mind érdemben összehasonlítható más európai történelmi folyamatokkal), de a késő-középkorban kialakuló Szentkorona-tan más koronatanhoz nem hasonlítható, egyszerűen azért, mert a Szentkorona-eszmén kívül más európai vagy nem európai koronaeszme nem változik át közjogi tanná.”

⁶⁹ Csihák György: „Az Altöttingi országgyűlés” és Farkas Ferenc: „Az Altöttingi Országgyűlés története.” in: *Magyar haditechnika és magyar hadjáratok a kora középkorban. A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából (1939-1949). A Tizenhatodik Magyar Őstörténeti Találkozó és Tizedik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai (Szentendre – 2001)*. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Budapest – Zürich, 2002. pp.: 286-289, v. ö.: pp.: 265-285.

Darai Lajos:

Kitagadott Árpád-örökség?

MOTTÓ:

Van még mit kutatni, de az egészen más, mint amit eddig kerestek.

Nem feledés, hanem feledtetés

Számunkra igen értékes összefüggés tárul fel Anonymusról, amikor Botond Henrik kutató a Pilis-hegységbe, a Dömös közeli Rám-szakadékba, a fölötté lévő Árpád-várcsúcs közelébe helyezi Árpád nagyfejedelmünk sírját. Erre több megfontolás vezette, amikkel elvetette a hagyományos, anonymusi híradást, amely Óbudához, jobban mondva Attila városához köti Árpád fejedelem sírját. Azt mondja, Anonymus a sír alatti forrást és annak kőmederben lefolyását igaz (esetleg krónikai) hagyományból meríthette, és mivel Óbudán talált egy római kori kőből készült vízvezetékben lefolyó patakot, feltételezte, hogy Óbuda volt Attila városa, ahol Fejéregyháza temploma is állt. Így az elképzelt óbudai Attila városa mellett semmilyen bizonyító erővel nem bírhat szerinte az oda később felépített Fejéregyháza temploma sem. Ezután sorakoztatja fel – helyszínként a Rám-szakadék tájékát megjelölve – a maga érveit a forrás és kőmedrű pataka hagyománya mellé, szinte ugyanúgy feltételezésekkel élve, mint tette – szerinte – Anonymus is. Csakhogy Botond Henrik bizony nem vette itt észre, hogy levezetése inkább megerősíti a hagyományos elképzelést, mint gyengíti.

Anonymus ugyanis – képletesen szólva – nem véletlenül „találta” azt a forrást és kőmedrű patakot, hanem célzottan „kereste”, azaz meghatározott céllal ábrázolta. A cél pedig azonos az egész krónikát jellemzővel, a hatalom és a birtokosság forrásának bemutatása, amihez kiemelt szerepet kell hozzágondolnunk az államalapító Árpád nagyfejedlem emlékezetének, sírjának. Talán kis túlzással, de azt mondhatjuk, az egész mai utókorra jellemző, hogy a tudatlanságát visszavetíti a szóbanforgó régi korokba is. Mi, akik még azt sem tudjuk, hogy hívták Anonymust, ki volt ő, és mikor élt, balgán hisszük, hogy azt viszont jól tudjuk, mit nem tudott Anonymus. Nem tudta eszerint például, hogy az alig pár-száz éve alapított állam megszervező és megvédő hadvezére, első embere hol nyugszik. Mindez leleplezi modern történetírásunk demagóg hozzáállását a kérdéshez, a források valódi adatainak figyelmen kívül hagyását, és bizony: Árpád fejedelem alkotásának és személyének háttérbe szorítási szándékát. Amit egyébként a Habsburg-ház kiemelt érdekének magyarázhatunk a múltban, de hol vagyunk már attól? Vagy talán mégsem oly messze, ha egyszer a tavalyi akadémiai Árpád-emlékülésen a történelemkutatás első számú vezetője szemrebbenés nélkül kijelenthette, hogy Árpád fejedelem maga nem tartozik az Árpád-korba?

Ennyire bonyolult tehát a helyzet, de ne ijedjünk meg tőle. Hanem gondoljuk tovább, végig, hogy akkor tehát nemcsak a forrás és a kőmedrű patak, található a sír alatt valóban, de a város és a templom is. Egyébként jól tudjuk, hogy Fejéregyháza templomát maga Szent István építtette oda, tehát félúton az időben Árpád és Anonymus között, s mint a keresztény királyság alapítója és első királyunk, csakis Árpád iránti tiszteletből tehetette. Illetve, van még valami, nem is csekélység. Az, amiért Árpád is oda telepedett, Attila városába, s ez nem más, mint amiért még ma is ez a térség az ország fővárosa. Az irdatlan hosszú időn keresztül volt központ hagyománya tehát, már nyugodtan a budai műveltségtől számítva Szikambrián és a mondai hagyományokon keresztül az ismertebb idő-kig és Árpád városáig. (Nem lennék meglepve egyébként, ha mindhármójuk sírja ott lenne, de rettegek attól, hogy felkészületlenül találjuk meg őket.)

Foglalkoznunk kell még a Habsburg érdekekkel a kérdéskör ügyében, mert különben el találjuk hinni, amit esetleg önkéntelenül állítanak történészeink, hogy bizony már annyira „feledésbe merült” a múltunk, hogy nem lehetséges megtalálnunk sem Árpád, sem Árpád-házi királyaink sírját, és tiszteletünket le-rovandó, így „nincs hová” méltó nyughelyet, emlékhelyet állítani nekik, sőt, nincs mód „összekeveredett” csontjaik szétválasztására. A helyzet éppen az ellenkező, igenis, rögtön lehetségessé válik mindez, ha nem a feledés homályának sűrűsödését táplálja tovább a jelenig húzódó tudománypolitika. Több mint érdekes adalék ehhez, hogy Árpád-ház Kutató Intézet még nincs, de már Habsburg-intézet van nálunk.

Csak hogy ha elkezdjük helyhez kötni az Árpád fejedelem sírját meghatározó Óbudát és Fejéregyházát, rögtön ismét a Habsburg-házba ütközünk, amelynek érdekében és császári parancsára, annak a városnak a törökök pusztítása után még megmaradt részeit, amely tehát a magyar állami kezdetek helyszíne és tanúja volt, nehogy újabb kiemelt tiszteletünkre méltó maradjon, egyszerűen lerombolták, a magyar várakkal együtt felrobbantották a török kiűzése után, de még a kalapos király idejében is, nehogy kuruckodni tudjunk. Miközben e parancsot elrendelő személy magyar királynak tekintetett egyesek részéről... A kuruc név pedig eredetileg a keresztes, az a szent sereg, amelynek megtámadása létrejöttétől kezdve pogány tettnek számított, tehát már a Magyar Királyság területén is. Ezért nemcsak a magyar alkotmány miatt, amely nem engedi a Magyar Királyságot házassági szerződéssel senki számára átadni, hanem a keresztes hadak elleni támadással kialakított szükséghelyezettel, polgárháborúval vagy válásháború kényszerhelyzetével is, azaz kétszeresen istentelen, embertelen és törvénytelen a Habsburgok magyarországi trónszerzése.⁷⁰

⁷⁰ Ám hozzá kell tenni ehhez, hogy amikor Habsburgok érdekeiről és utasításairól beszélünk, akkor ez alatt a Habsburg monarchiát éltető és fenntartó hatalmi kört értjük, mert a Habsburgok egyáltalán nem álltak azon az értelmi szinten, hogy pl. a felrobbantás pontjait meghatározzák, sem azon, hogy ezt elrendeljék. Tanácsadóik ebben a ludasak. Nem szabad azt sem elfeledni, hogy a Habsburgok nem született királyok, hanem velencei kalmá-

Mindezek miatt további gondok merülnek fel, melyekre a választ jobb híján egyelőre csak keresgéltni tudjuk, ám rendszeres és megfelelő erőket és eszközöket felvonultató kutatással a bizonyosságig is eljuthatunk majd. Ehhez azonban félre kellene tenni a sajnos máig folytatódó érdekharcot ezen a tudományosként megközelíthetetlen, még most is politikai erővonalak árkaival szabdalt történelem területén. S ha az Árpád-házi uralkodók, és elődeik is persze, a többi európai, főként nyugatabbi uralkodó családoktól különbözve, – kevéssé köztudottan – kiváltották azok haragját, üldözését, titkos és megsemmisítő mesterkedéseit,⁷¹ akkor e tényt kell vizsgálnunk, és nem az elleplezésén fáradozni. Ráadásul még akkor is, és annak ellenére így volt ez, ha uralkodó családjunk több tagja a katolikus egyház szentje lett, illetve házassági gyakorlatával az Árpád-ház lényegében Európa minden uralkodó családját erősen behálózta. Ezt a felső hatalmi osztzkodást, a hatalmi harcot a későbbiekben leginkább a magyar nép szenvedte meg, gondoljunk csak a török hódítás európai és hazai körülményeire, az osztrák uralkodók – magyar király létükre – magyarellenes tevékenységére, erősen nemzetromboló hatású intézkedéseire.

Hatalmas méretű keresztény királyi székhely

A magyarországi történettudomány megkérdőjelezhetetlennek tekintett álláspontja szerint Székesfehérvár volt az Árpád-kori magyarságnak I. Szent István király óta állami, szakrális és katonai központja,⁷² s a ma ismert Buda várát csak

rok voltak, és Habsburg várát csak megvették. Európai mértékű hatalomra pl. éppen a magyar Kun László király segítségével kerültek. Aztán még kevésbé szabad elfeledni, hogy a mai Habsburgok csak anyai ágon azok, hiszen Mária Terézia azért került trónra, mert fiú ágon a dinasztia kihalt. A magyarokkal pedig ugyan megszavaztatták a női ági örökösödési jogot, csak 1723-ban, III. Károly alatt, de a női uralkodó trónra léptét sem II. Frigyes porosz király, sem a bajor választófejedelem, sem Spanyolország és Franciaország nem ismerte el, és ezért megtámadták Csehországot, Felső-Ausztriát és az itáliai birtokokat. Bár csak a magyar rendek segítségével tudta megtartani hatalmát, őket viszont 1760-ban kihagyta az államtanácsból, és az országgyűlést is szüneteltetve rendeletileg kormányzott, elégetette a magyar történeti műveket, például Pray György *Annales regum Hungariae* c. munkáját. (Vö. *Encyclopedia Hungarica. Hungarian Ethnic Lexicon* Foundation, Calgary, 1994. 528.) De ő rendelte el a székhelyölést, a mádalfalvi veszedelmet is, és próbálta teljes alávetésbe taszítani a magyar népet. Akik ma a Habsburgoknak legitimációt nyújtanak, az az Anjou-ág, azaz pontosabban, a loraine-i (Lotaringia), de az is királlyá emelt család – a Carolingok – fiú ágát jelenti, azaz őket is a pápa teremtette, mint királyokat. Azaz itt nem csupán egy stupid család érzékenységről van szó, hanem egy szellemi rendszer aljasságáról, amely országunkra és népünkre is rátámadt, erre szándékozván terjeszkedni.

⁷¹ Vö.: Grandpierre K. Endre: *Királygyilkosságok. Magyarok titkos története*. Titokfejtő Kiadó, Budapest, 1991.

⁷² A korai és újabb királyi palotát feltáró, a koronázási templom feltárását ismertető és a koronázási helyszíneket megtaláló és mindezt több kiállításon bemutató Siklósi Gyula régész kandidátus ismételten összefoglalta ennek tényeit: „Fehérvárból fekete pontot. Nem bő-

IV. Béla kezdte építeni 1256-tól. Ám mégis Bradák Károly megtámadta ezt a ténynek tekintett történelmi tételt,⁷³ és az Aquincum és Szentendre közötti területen akkor létezett Fehéregyházával azonosította magát a középkori Fehérvárt, mint fővárost. Óbudát is máshová tették más kutatók, mint jelenlegi helye, sőt még a régebbi Pest is átkerült a Duna budai oldalára.⁷⁴

Hangsúlyoznunk kell, hogy egészen más-más következményei lehetnek e felvetéseknek, ill. más-más bizonyítékok lennének szükségesek beigazolásukhoz. Mert egyrészt világos, hogy Bradák fenti állítása azért is eleve képtelenségnek látszik, hisz igazsága összedöntené nemcsak Székesfehérvár, mint a hajdan volt „Királyok Városa” magyar középkori szerepéről szóló ismereteinket, hanem az ország hosszú ideig volt fővárosa létét is megkérdőjelezné, másrészt Szörényi Levente könyvének köszönhetően kiderült ország-világ előtt, hogy valóban vannak fehér foltok a középkori történelmünkben, mégpedig a későbbi Buda előzményeinek tekintetében. Mindazonáltal, még ha a székesfehérvári XIX. századi feltárások szigorú véleményezése, s a Nemzeti Emlékhely körül kialakult – eddig mindegyre csalódott – elvárások, érzékenységek különbségei alkalmat szolgáltathatnak is bírálatokra,⁷⁵ ugyanakkor az tehát megállapítható, hogy Székesfehérvár város Árpád-kori országos szerepét, jelentőségét semmi sem cáfolta meg vagy csökkentette, sőt az még nincs is a maga teljességében feltárva és tudatosítva.

röndben cipelték ide a régészek a köveket és az előkerült temetői leleteket, még ha egyesek ezt is állítják.” Fejér Megyei Hírlap, 2008. 03. 01. 15. oldal. Vesd össze: Siklósi Gy.: *Székesfehérvár középkori vár- és városfalai, erődítésrendszere*. Kandidátusi értekezés. MTA, Bp. 1993. és sok más közleményének felsorolását erről lásd <http://www.archeo.mta.hu/munkatars/siklosigyula/index.htm#bibl>

⁷³ Lásd: Bradák Károly: *Fehérvár — fehér folt. Hol volt, hol nem volt királyaink koronázó és temetkező városa? Függelék: Pap Gábor: Fehérvár — ezüst vár? Egy elképzelés színe és visszája*. Második kiadás. Püski, Budapest 1999. Vö. Pap Gábor: „Pilis-szindróma.” *Országépítő* 1990. 2. szám.

⁷⁴ A gondolat újabb felvetését és korábbi kiterjedt kutatásai összefoglalását, valamint az új szempontok, újszerű megoldások felvetését Szörényi Levente könyvében találhatjuk: *Az eltűnt Óbuda nyomában*. Betemetett magyar múlt c. sorozat. Design & Quality, Budapest 1996. Az ezzel kapcsolatos korábbi kutatások ismertetései pedig itt találhatók: Noszlopi Német Péter: *Az Árpád-kori Buda nyomai a Pilisben*. Püski, Budapest 1998, Belitzky János—Sashegyi Sándor: *Pomáz. A magyar föld és emlékei*. Anonymus Könyvek, Budapest 1939, Németh Péter: „Romváros nyomán. A Pilisben Attila városa, Vetus Buda?” *Budapest V. évf. 7. szám* (1967).

⁷⁵ Vö. „Érdey János: II. Béla király és nejének Székes-Fehérvárott talált síremlékei.” *Magyarország és Erdély képekben. I. kötet*. Pest 1853, Henszlmann Imre: A székesfehérvári ásatások eredménye. Pest 1864, „Marosi—Bartucz—Joachim—Kiss: A székesfehérvári bazilika feltárása.” *Székesfehérvári Szemle* 1937, 12-16, Dercsényi Dezső: *A székesfehérvári királyi bazilika*. Budapest 1943, 42-48, „Fitz Jenő: A székesfehérvári középkori bazilika.” *Az István Király Múzeum közleményei B sorozat*, 2. szám. Székesfehérvár 1958, „Fülep Ferenc: III. Béla és sírjának kincsei.” *Élet és Tudomány* XXII. évf. 16. sz. (1967) 723-728), Hankó Ildikó: *A magyar királysírok sorsa*. Budapest 1987.

A magyar történelemről való gondolkodás megújítási folyamatába viszont jól beleillik ez a nem túl rég előkerült Fehérvár-kérdés, különösen a hozadékaként felmerül Óbuda-kérdés miatt, mert s aminek megválaszolása során az összefüggések feltárása, kikutatása sok további és új szempontra és összefüggésre derített fényt. A felszínes, elnagyolt – elhomályosodott – eddigi kép helyett pedig a pontosabb új egyúttal bonyolultabb, szerteágazóbb lett. De ezek beteljesítésére, véglegesítésére még további alapos, rendszeres, sokoldalú és kiterjedt kutatásra van szükség, s a megfelelő adatok birtokában megtett bátor következtetésekre. Mert van reményünk, hogy ha minden részletében tisztázzuk a középkori fővárosunkat, a Fehérvárt érintő kérdést, aközben sokkal jobban megértjük a – bár alaptalannak bizonyult – szélsőséges bírálat megfogalmazását elősegítő, a háttérben meghúzódó, a történelmi tudatunkat jellemző állapotokat és történelmi emlékezetünket illető mulasztásokat, valamint pótlásukra szükséges teendőinket. Nem utolsó sorban pedig új tények, összefüggések kerülnek elő, új helyszínek szerepe tisztázódik, s gazdagodik képünk történelmi múltunkról.

S ha a minden felmerült részletre kiterjedő válasz Bradák felvetéseire inkább az átfogó érvek felől indult, még azzal is számolnunk kell, hogy a bizonyítatlan feltevések megfelelő válaszai, a teljes bizonyítás valóban nagyszerű eredményekre vezet. Amint például Dr. Siklósi Gyula régész kandidátus bírálata Turok Margit írására, mutatja, hogy igen fontos e kérdéskör kimerítő tárgyalása, a megfelelő válaszok megadása.⁷⁶ Mert azon túl, hogy Bradák elég sok bizonyítékot vélt felsorakoztatni, amelyekre illenék egyenként is, külön-külön cáfolatokat kidolgozni, a mai tudományelmélet, a modern tudományfilozófia ellenkezőleg gondolkodik, s elveti a feltevések bizonyítási követelményét, mondván, hogy azokat majd új feltevések úgylis idejétmúlttá teszik, érvénytelenítik. Közismerten ez a felfogás egészen odáig elmegy, hogy a tudományt még megcáfolatlan hipotézisek sorozatának tartja, amelyet éppen a tudomány gyarapodása halad túl, amikor úgynevezett paradigmaváltás lép fel, mikor is a megnövekedett tudomány új hipotézisekkel rukkol ki, és a régieket, mint cáfoltatokat elveti, elhagyja, de csak lassan, ahogy az új elméletek megszületnek, beérnek.⁷⁷ Esetünkben azonban mintha más lenne a helyzet a sorozatos hódítóink által egymás után ránk erőltetett „paradigma-váltások” miatt, azaz bízunk kell az igazságban, az igaz magyar történelmünk feltárásában.

⁷⁶ Lásd az *eVilág* 2003. áprilisi számában "Turok Margit: Jelek nyomában – a Pilis-hegység régi, szakrális hagyományaink bölcsője" című írását. Erre reflektál és ennek néhány megállapításával száll vitába cikkében az MTA Régészeti Intézetének szakértője.

⁷⁷ Lásd Thomas Kuhn: *A tudományos forradalmak szerkezete*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1974. Vö. Darai Lajos Mihály: *Búvárlat a kor üttöérében. Magyar és egyetemes tanulmányok*. Kodolányi füzetek 14. Kodolányi János főiskola, Székesfehérvár, 2002. 27–29: „A megismerés módszertanának stratégiája”, 30–35: „Tudományos divatok és módszertani karámok”, 36–44: „Tudományfilozófia az új magyar köztársaságban”.

Habár végre a történelem területén abba kellene hagyni a múlt „végleg eltörlésének” ránk nézve gyászos gyakorlatát, mégis tehát szükségszerű a régi elméletek felülvizsgálata, az új adatok beépítése. Így aztán a mostani helyzetben sincs más lehetőség, mint továbbgondolni az új eredményeket. Ennek várható következményeként a további kutatással nemcsak fény derül és válasz születik a Bradák könyvében rendszerezett kérdésekre és kételyekre, hanem sokkal magasabb szinten és más vonatkozásokban egy sor új kérdés, mellékkörülmény is tisztázódik. Ami nem lesz más, mint az oly régóta áhított alapvető változás történettudományunkban, illetve ennek megfelelően történelmi tudatunkban, amikor felszámolva a hamisításokat, torzításokat, végre a valóságnak és az igazságnak megfelelő képünk lesz saját magunkról, bízhatunk magunkban, építhetünk valóságos folyamatokban megszerzett tapasztalatainkra.

Sokkal árnyaltabb, gazdagabb lehet ezáltal a képünk nemcsak konkrétan a középkori volt magyar főváros, mint hatalmas, minden képzeletet felülmúlóan gazdag intézmény szerepéről, jelentőségéről, de az egész korszaknak is, s magának az egész magyar uralkodói gyakorlatnak a jellegzetességei, értékei megfelelő helyükre kerülhetnek felfogásunkban. Mert eddig nem megfelelően tárgyalt vagy nem is vizsgált összefüggések tárulnak fel, talán különösen a belső, hazai világ, és a külső, a külföld felé mutatott kép esetében. A fő szempont az itteni titkoknál valószínűleg egyrészt a támadások elkerülését, biztonságot szolgáló intézkedés volt, másrészt a hatalmi viszonyok megkérdőjelezhetetlenségének biztosítása, akkori eszközökkel. Mindez tehát sokat ígérő kutatási vállalkozás, amit csak ideiglenesen abbahagyni lehet, de végére érni még sokáig nem.

S ha módszeresen a teljes kép kialakítására és az összefüggő egész tüzetes vizsgálatára törekszünk, mert ezt látjuk folytatandónak és üdvöztendőnek, akkor sem a Pilis-kérdés nem kerülhető meg, sem a több Fehérvár kérdése, s meg kell oldani a Fehéregyháza-kérdéskört is.⁷⁸ Még a *fehér* és a *Fejér* szavak feltárt összefüggése is adhat bizonyos támpontot, mert nem lehet véletlen a várost körbevevő megye azonos elnevezése. S ha egy-egy területen nem is lehet részletekbe menően teljes a kép a kutatás révén, mégis általa sokkal többet tudhatunk meg az egésztől. Az pedig éppen nem baj, ha újabb problémák, kutatandó területek keletkeznek a kutatás során, mert igen nagy témáról van szó, amit valószínűleg évtizedekig kell még kutatni, hogy kielégítő eredményre jussunk.

Klima László⁷⁹ felhívja a figyelmet például, hogy „a fehér és a fekete jelzők jó—rossz értelmű használata máig fennmaradt nyelvünk szólásaiban”, és állítja, hogy „fehér és fekete jelzővel az adott etnikum két egymással szembenálló cso-

⁷⁸ Abból is sok van, ismeretes például, hogy Petőfit a segesvári csatában éppen Fehéregyházánál látták utoljára.

⁷⁹ Klima László: „Fehérvár, Fehéregyház, Fehértemplom”. *Névtani Értesítő* 15. 103 tanulmány Hajdú Mihály születésnapjára. Budapest. 1993. 185-191.

<http://forum.index.hu/Article/jumpTree?a=72331399&t=9166671>) 15 Jan 2008 02:41:11 GMT.

portját jelzik”, de kiemeli Tóth Sándor⁸⁰ kutatásait is, aki „megpróbált elszakadni a fehér és fekete magyarok etnikai csoportokként való értelmezésétől” és „hierarchikus különbségre gondolt: a fehér magyarok voltak előkelőbbek, a fekete magyarok pedig tőlük függő helyzetben voltak. Emellett azt is fölvetette, hogy a fehér-fekete színekkel a keresztény-pogány ellentétet is kifejezhették. Később álláspontját úgy módosította, hogy a XI. század eleji források azokat nevezik fekete magyaroknak, akik opposzícióba kerültek az uralkodóval és a kereszténységgel szemben.” És Klima megállapítása, – hogy „Tóth Sándor két tanulmányával a fehér és a fekete magyarság problémája lényegében megoldódott. Bebizonyosodott, hogy ezek az elnevezések nem nyelvi vagy etnikai, hanem politikai egységet jelölnek” – akár még a „kettős honfoglalás” olyan értelmezésének is az alátámasztására szolgálhat, hogy az a kettős kultúrát – hatalmi és népit – birtoklók beköltözését jelenti a honfoglaláskor.⁸¹ Klima a Fehéregyház, Fehértemplom elnevezésekre a kereszténységből veszi a magyarázatot:

„A keresztény vallás a dualisztikus mítoszok egyes elemeiből is építkezett: Jézus Krisztus személye rendelkezik a naphéroszok egyes vonásaival, születése a téli napfordulóhoz, a nap évenkénti újjászületéséhez kapcsolódik. A keresztény állatszimbolika is épít a korábbi hiedelmekre, és az ördög fekete színe mutatja, hogy a jó ellentétét a hagyományos szimbólumrendszerben jelentették meg. A kereszténység tehát annyiban lép túl a dualisztikus világnézetten, hogy csak az egyik oldal, a jó tiszteletét hirdeti. A kialakulóban lévő magyar állam hatalmának egyik pillére a kereszténység volt, és ezáltal szerencsésen egymásra talált az, hogy a hagyományos fehér-fekete duális osztályozó rendszerben a magyar uralkodó réteg a fehér oldalra helyezte magát, azzal, hogy a kereszténység is ezen az oldalon állt. Jézus személyében is azonosítható volt a két világmozgató erő közül a jóval. Ezt a párhuzamot a korai magyar állam tudatosan felhasználta belső pozícióinak erősítésére.”

Klima „a fehér színnek és a kereszténységnek a korai magyar államban fennállt ... összekapcsolódásából” kiindulva elfogadja „Györffy György magyarázatát is, amely szerint ezekben a helynevekben a fehér szín a királyi udvarral való kapcsolatra, esetleg a templomok királyi alapítására utal.”⁸² Ez a magyarázat levezethető a fehér színnek a hatalmi elithez való kapcsolódásából.” Ezt még – talán kevésbé alátámasztva, mint az előbbieket – azzal egészíti ki, hogy „a Fehér-

⁸⁰ Tóth Sándor: „A fehér és fekete magyarok kérdéséhez.” *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica LXXV.* Szeged. 1983–9. Tóth Sándor: „Kabarok és fekete magyarok.” *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica LXXXIV.* Szeged. 1987. 23–29.

⁸¹ Bár ő a politikai ellentéteknél leragadva, a mai baloldali-jobboldali ellentétnél köt ki. Vö.: Klima László: „Fehér és fekete. Duális társadalmi struktúrák a népvándorlás kori népeknél.” *Herman Ottó Múzeum Évkönyve. XXX-XXXI/2.* Miskolc, 1993.

⁸² Györffy György: *István király és műve.* Budapest, 1977. 243.

egyházak, Fehértemplomok a fehér magyarok, tehát az államhatalomhoz hű, kereszténységükben erős közösségek templomai is lehettek”.⁸³

Az átfogó megközelítés módszere e kérdéskörben eddig még nem igen lett alkalmazva. Senki nem tekintette át az egész kérdéskört, szerteágazó kapcsolatrendszerével együtt, mert csak egy-egy konkrétan felmerült kérdésre, kérdéskörre keresték a választ. Ilyen nagy időbeli és térbeli távolságot és területet felölelő témakör esetében azonban indokolt a kutatás kiterjesztése, és csak ez látszik eredményt hozónak. Bevonva az adódó hasznos egyéb eszközöket is, s több adat birtokában kézenfekvőbb válaszokra jutni. Egyben az eddig feltárt kutatási eredményeket összefoglalva, és levéltári, könyvtári kutatásokkal és további ásatásokkal újabbakat nyerve, a következtetéseket levonva, valamint a kihívásoknak méltón megfelelvé lehet az elérhető végeredmény: sok új információt is felvonultató, épületes tanulságok füzére, ami túlmutat önmagán, és országos és nemzetközi jelentőségű lesz.

A középkori Fehérvár esetében a mai Székesfehérvárra gondolunk, ám Székesfehérvár nem feltétlen azonos a pilisi, vagy inkább óbudai Fehérvárral, ettől azonban a mai Székesfehérvár és a mai Buda elődje is létezett egykor. Annyi a különbség, hogy a mai Buda, és a mai Fehérvár későbbi székhely. Így a másik Fehérvár és másik Buda helyét nehéz meghatározni, mert nincsenek írásos dokumentumai, sőt a régészeti kutatások eredményei a mai Székesfehérvárt igazolják koronázó városként, Esztergomot, Visegrádot és a mai Budát pedig királyi székhelyként. Eme szerepkör korábbi színhelyeinek egyelőre nyomát sem találjuk, bár nem is nagyon kutattuk, de mégis, a létezésükről megbizonyosodhatunk. Többek között a fentebb már érintett Anonymus-féle híradás megfelelő felhasználásával.

Siklósi szerint megcáfolt adalék ehhez, amit Turok Margit – mintegy Bradákot folytatva – mond, hogy a koronázó menet Dobogókőről átvonult Fehérvárra. Turok említi még két fontos metszet értelmezését Németh Péter kutató részéről, aki szerint az egyik korabeli metszet Alba Regiát a Duna mellett ábrázolja, s a magyarázó szöveg a Dunát meg is említi, hogy a koronázó várost körbeveszi, s a felirat Budai kapunak mondja a városkaput. Másik metszeten, mely az Apponyi-gyűjtemény darabja, Székesfehérvár mögött Vaczon nevű település felirata, Vác városára utalhat. A kutatók ezt sem elemezték, ráadásul a későbbi közlésekről a felirat eltűnt. Eltűnt viszont metszetek között példányairól a királyi bazilika, ami 1535-ös francia metszeten megvan, egyhajós, egytornyú, félköríves záródású templom, dél-délnyugati tájolású apszissal.⁸⁴ A Székesfehérváron ma is kutattott romtemplom ezzel szemben nyugat-északnyugati tájolású.⁸⁵ Sik-

⁸³ Idézet a 7. lábjegyzetben idézett műből.

⁸⁴ Turok Margit: *Jelek nyomában — a Pilis-hegység régi, szakrális hagyományainak bölcsője* című munkája alapján. Megjelent: eVilág 2003. április.

⁸⁵ Eme 1565-ben megjelent metszetet 1933-ban közlik először Magyarországon, de az ásatásokat végzők nem hitelesítették az információit.

lősi Gyula Bradáknak válaszol e felvetésekre: „Vaczon példának okáért miért nem Vázsony? ... Fehérvár közvetlen közelében nem egy Vázsony helynév található, köztük dombot megnevező is.” Majd a vitatott metszeten szereplő hiteles hely (Gemeß Statt) és mocsár (Monast) feliratokat említi. S megkérdezi, ugyan a más fehérvári helyszín esetén „hol vannak oklevelekben említett szomszédos és közeli települései: Csór, Szentgyörgy, Battyán, Csala, Pátka, Moha stb?” És még: „Az 1601-es, 1689-es, 1691-es, 1720-as, 1738-as, 1783-as, 1797-es, 1826-os stb városalaprajzokon ábrázolt erődítésfalakat, tornyokat, kapukat, vizes-árkot, utcákat, házakat, az újabb királyi várat és palotát, a koronázási templomon kívül a Szent Péter-templomot, a Szent Bertalan-templomot, a Szent Jakab-templomot, a Szent Kereszt-templomot stb. ásatási eredményeinkkel identifikáltuk. Nem beszélve Civitas Exterior 12, a nyugati szárazulat 12, illetve az Újfalú 1 azonosított kolostoráról, templomáról és egyéb épületeiről.” Mert „a középkori Fehérvár területileg nagyobb volt, mint a korabeli Bécs vagy Párizs”.⁸⁶ Amivel ilyenformán lezártunk tekinthetjük magának a Fehérvárkérdésnek a középkori Székesfehérvár létrehozó részét. Érdekes azonban többet megtudnunk a királyi főváros egészéről a maga kiterjedt valóságában.

A mai Székesfehérvár elődje

Siklósi Gyula szerint tisztázni kell, mit értünk vár és város alatt, s figyelembe kell venni, hogy voltak városfalak és várfalak is.⁸⁷ Továbbá felhívja a figyelmet egy igen érdekes dologra, a szintén nem eléggé ismert medium regni kifejezésre, s hogy a Medium regni területét egy valóságos őserdő borította. Ez a középkori királyi őserdő adott az embereknek fűtő- és építőanyagot, élelmet, azaz gombát, erdei gyümölcsöket, vadhúst. Ennek az erdőnek a szélén épültek fel az egykori királyi várak, városok, királyi paloták, mint amilyen Tata, Esztergom, Dömös, Visegrád, Óbuda, Buda, Székesfehérvár, Várpalota, Veszprém. A Magyar Királyság e korai időszakában – állítja Siklósi – nem létezett tehát a mai értelemben vett egyetlen főváros fogalma. A királyok egész kíséretükkel együtt sorban egymás után meglátogatták a Medium regni őserdejének peremén elhelyezkedő királyi központokat, és felélték a terményadót. Amikor a pénzgazdálkodás olyan fejlett fokot ért, hogy erre már nem volt szükség, akkor vált maga Fehérvár fővárossá. Ezt a szerepét vette át később Buda és Visegrád. Akkor is Fehérvár maradt azonban az ország szakrális központja.

⁸⁶ Siklósi Gyula: „Fehérvárból fekete pontot. Nem bőrdobban cipelték ide a régészek a követ és az előkerült temetői leleteket, még ha egyesek ezt is állítják.” Fejér Megyei Hírlap, 2008. 03. 01. 15. oldal.

⁸⁷ Siklósi Gyula: *Néhány gondolat Fehérvárról és Budáról... Turok Margit figyelmébe* című hozzászólása. Megjelent: eVilág 2003. Vö. Gerő László: *Magyar műemléki ABC*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1984.

Bizonyos rendszer szerinti összefüggésre utal azonban még a többi Fehérvár⁸⁸ léte is, valamint az a tény, hogy a Pilis környéke mindig kiemelkedő szerepet játszott az ország életében. Jelesül Esztergom szintén játszott főváros szerepet egy darabig a szóbanforgó időben, később pedig Visegrád jelentősége is azért nőhetett meg, mert már korábban is bírt valamiképp azzal a jelleggel. És itt ismét Klima Lászlót idézhetjük: „Elsősorban a fővárosok mint hatalmi központok neveit kell vizsgálnunk. A kazár főváros török *Szárigrsin* és arab *al Baida* neve egyaránt fehéret jelent, és a két magyar hatalmi székhely: *Székesfehérvár* és *Gyulafehérvár* neve is őrzi a fehér jelzőt. A történeti források – nevezetesen István király kisebb legendája – egyértelműen elárulják, hogy a fehér jelzőnek ezekben a városnevekben jelentésük volt: Székesfehérvárról a legendában azt olvashatjuk, hogy nevét különleges előkelősége miatt kapta”⁸⁹ Ezzel magyarázza Nándorfehérvár (korábban Bolgárfehérvár) nevét is, de Nyeszterfehérvár és Tengerfehérvár nevét nem említi. Nagy a valószínűsége a párhuzamosan futó, több várost egyszerre érintő fővárosi feladatok valamiféle ésszerű és alkalmas szempontú munkamegosztásának is. Ilyen szempontot alkothatott akár az egyházi vezetés elkülönítésének, akár a királynői elkülönülésnek az igénye, vagy olyan a titkosság és a biztonság iránti követelmény, amit a külföld elől elrejtett működés, vagy éppen a külföldiek megvédése jelentett. Ugyanakkor 1185-ből van az első adat az országos törvényt napra Székesfehérvárról.

Ám Siklósi Gyula szerint teljesen egyértelmű, hogy amikor a történelmi Fehérvárt vagy Budát megemlítjük, a mai Székesfehérvárra, a mai Budára gondolunk, mint azzal feltétlenül azonosra. Több száz oklevél bizonyítja e városok létét, megemlítve a szomszédos településeket, a fontos és kevésbé fontos épületeket, amelyeket az elmúlt 150 év régészeti feltárásai azonosítottak és hitelessé tettek. És ezek az ásatásokon megtalált épületek láthatók a Fehérvárt és Budát ábrázoló több száz metszeten, tollrajzon, rézkarcon, fametszeten, valamint a két várost ábrázoló alaprajzokon. Igaz viszont, hogy csak többé-kevésbé beazonosítható módon, mert az e késői rajzokat, metszeteket készítőket nem feltétlenül jártak az alkotásuk ábrázolta színhelyen. Többnyire beszámolók, elbeszélések alapján rajzolták le, valamint nevezték néven metszetük objektumait — úgy,

⁸⁸ A Katolikus Lexikon *fehér* szócikke szerint magyar településnevekben a *fehér* fő- v. székvárost jelentett. <http://lexikon.katolikus.hu/LINKEK/LINKFFFF/06FEDDES.HTML> 17 Dec 2007 22:16:40. Ilyen volt a még kevésbé ismert Nyeszterfehérvár is, sőt a régi Donmenti Sarkel (Fehér hely) város neve is, amelyet épen a magyarok ellen építettek a kazárok. Továbbá: „a pannóniai magyarok fővárosa Székesfehérvár, a gyulák uralma alá tartozó erdélyi főváros Gyulafehérvár, a Duna és Száva torkolatánál volt az avarok fővárosa Lándor-, vagy Nándorfehérvár néven, ami később bolgár főváros lett Bolgár-Fehérvár néven, a mai Belgrád. Így volt a régi horvát főváros neve is ... Tenger-Fehérvár, a későbbi Zára.” (Encyclopaedia Hungarica Első Kötet 545. oldal. A harmadik Kötet 589. oldal Tenger-Fejérvár szócikk szerint: A Tenger mellék (Dalmácia) fővárosának ... eredeti neve meghódítójának, Kálmán királynak 1102-ben kelt okiratában.”).

⁸⁹ Klima a 7. lábjegyzetben *idézett mű*.

ahogyan például egy katona elmesélte nekik. Ráadásul e metszeteket az idők során sokat másolták, és a másolások bizonyos változásokat eredményeztek. Ennek alapján, mint láttuk, Siklósi szerint egyértelműen megállapítható, hogy nem lehet "Fehérvár-kérdést" csinálni különböző metszetek eltérő értelmezéséből, ez inkább álvitát jelent, amit hamar leszerel a valóságos összefüggések feltárása.

Az egyik 17. századi metszet például – részletezi Siklósi – ismerője számára nyilvánvalóan nem a Duna mellett ábrázolja Fehérvárt, de tény, hogy aki akarja, a város körüli vizeket úgy is értelmezheti. Viszont hozzátehetjük ehhez, hogy az olasz metszet – ahogy körbefolyja a Duna a várat – mégis magyarázattal szolgál. Nem kell feltétlen Óbuda tagadásáig ugyanis eljutni Székesfehérvár létének igazolásához. Amint egy másik metszeten a Fehérvár közelében található – már említett – 'Vaczon' városfelirat sem Vácot jelenti Siklósi szerint, mint azt a bírált Turok Margit hangoztatja, és 'Vaczon' felirat alatt sosem nevezték meg Vác városát az oklevelekben, metszeten, egyéb történelmi forrásokban, hanem a név alatt talán Vázsonyt kell értenünk. S mivel a metszeteket több tucat változatban átrajzolták, a később közölt példányokról el is tűnik a háttérben látható település felirat. Viszont ismét azzal egészíthetjük ezt ki, hogy W. Lazius térképén (1556) Vuoczen szerepel, tehát a Vázsony Vason lenne, mint Kanizsa = Knysa (1245), mert a német a c hangot z vagy cz-vel jelöli. Ezen kívül több ábrázoláson megjelenik az állítólagos Duna – folytatja Siklósi – Sárvíz (Saruiz, Sarwicz) felirattal, mint Hans Siebmacher 1663-ban készült rézmetszetén, Karl Gustav Ambling 17. századi rézmetszetén, egy holland 17. századi metszeten, Gaspar Bouttats 1668-as rézkarcán, egy ismeretlen olasz mester 1683-ban készült rézkarcán, Lodovico Mattioli 1685-ös rézmetszetén, egy ismeretlen 17. századi olasz rézmetszeten, 17. századi német rézmetszeten, egy 1688-ban készült, ugyancsak német rézmetszeten, és több más alkotáson is. Ezek a metszetek tehát nem a leghitelesebb források, a fantáziametszetek sorába tartoznak leginkább, azaz katonák meséje alapján készültek, felirataikkal, objektumaikkal, alaprajzi részleteikkel együtt. A megnevezések hitelesek, az épületek léteztek, a hadi események megtörténtek, de az ábrázolások topográfiai igazmondása sajnos sérül. Azaz tudományosan nem elemezhetőek. Bár ezt a megállapítást magát persze a tudományosság igénye téteti meg. Ebben igaza van tehát Siklósinak, de ettől még vannak a Duna (pl. Thonau 1694) feliratú térképek, ábrázolások, ahol a szóbanforgó Óbudát feltételezzük.

A Szűz Mária tiszteletére szentelt fehérvári prépostsági templomot pedig – folytatja Siklósi Gyula – amelyet Turok Margit királyi bazilikának mond, Biczó Piroska, s őt megelőzően több jeles kutató tárt fel, mint Érdi Sándor, Henszlmann Imre, Kralovánszky Alán. Közltek részletes alaprajzát. Tévedés, hogy csak egyetlen olyan metszetet találtak a kutatók, amelyen ezt az objektumot ábrázolják. Ezzel szemben számtalan metszet és igen sok városalaprajz jeleníti meg a koronázó-templomot. Ezek az ábrázolások összhangban az ásatási eredményekkel, topográfiaileg tökéletesen hitelesítik a templomot, a prépostsá-

got és annak épületegyüttesét, melyeket az ásatásokat végzők számtalan tudományos műben leírtak. A mai magyar régészeti kutatás a mai Székesfehérvárt igazolja koronázó-városként. Sőt a jeles tudományos kutatók leírták, igazolták a mai Fehérvárra igyekvő koronázási menet útvonalát, ceremóniáját és az ünnepek helyszíneit. A régészeti kutatás ott lévő objektumokat topográfiailag szintén beazonosította, amit leletekkel is bizonyított. Nem kétséges tehát, hogy Székesfehérvár királyi székhely volt, oklevelekből tudjuk, régészeti bizonyítékaink vannak rá, történelmi metszetek, alaprajzok igazolják a palota létét, és azt, hogy két királyi szék is állott Fehérváron: az egyik a „királyi bazilikában”, a másik a Szent Péter templomban. Oklevelek írják le azt is, hogy az általunk Székesfehérvárnak tanult városban volt a királyi székhely.

Siklósi Gyula szerint Székesfehérvár középkori színvonala kiemelkedő Európában. A város alapterülete tehát a középkorban nagyobb, mint a korabeli Bécs vagy Párizs. Az Igrici krónika egyenesen szép városnak nevezi Fehérvárt. Árpád-kori földszintes házakat találtak a külvárosban. A török korból már fennmaradt a tartós anyagból (kő vagy téglá) épült és a fa- és sárházak (vályog) megkülönböztetése. Mátyás király idejében a mérvművek olyanok, mint Európában.⁹⁰ A középkori Fehérvár részei: Belváros, Víziváros, Palotaváros. A Budai külváros a civitas exterior száraz rész, míg a déli rész, a nova civitas mocsaras. A város közvetlen környezete: Észak felé határos Kiskecskeméttel, keletre Nyékkel a Pátkai-tó mellett, Csalával és Noéval, ami ma Kisfalud. Délre Szabadival, ami Szentkirályföldefalu és Ingoványfalu, melyet véres határviták után a város bekebelezett már az Árpád-korban, Salamonfölde a mai vasúti közúti aluljárótól kifelé, Győri az előbbitől távolabb, Bial egy mocsárba nyúló földszáv, Szentgyörgy 2, Pentele (Szabadbattyán), Csabja (Tác). Nyugatra: Dús, Battyán 2 (nem Iszka), Szentgyörgy (Iszka egy része), Celény (Sárkeresztes).⁹¹

Siklósi elmondta, hogy az Adria fölött csak 112 méter magasan lévő Árpád-kori Fehérvár jóval nagyobb volt, mint a törökkor utáni. Később készült a várak a belváros köré. Sok a cserép abból a korból és a kőfaragvány. Bár a város más pontjairól származókat is bevittek a királyi koronázó templomhoz. 52 szép templom volt akkoriban. A legmagasabb ponton Kralovánszky Alán középkori földvárnyomot vélt találni. Ez esetleg személgödör volt, vagy megtalálta a korai királyi vár előtti árkot — tehát tojás alakú földvár ott nem létezett. A négyszögletű királyi vár falait pedig Siklósi Gyuláék találták meg. Majd ezt félkörössé tették később, és 13. századi cserepek jelzik a pusztulását. Két templom volt ezen a helyen, 11. századi írott források említik a korai királyi várat, ide telepíti IV. Béla a vallonokat — majd lebontják, és ő épít újabbat, az új királyi várat. A Szent Anna kápolna környékén született szent Imre herceg, és tábla volt erről. Itt

⁹⁰ Dr. Siklósi Gyula régész kandidátus: „Középkori és törökkori régészeti topográfia”. *Előadás a Szent István Király Múzeumban*. Székesfehérvár, 2003. október 14.

⁹¹ Siklósi Gyula feldolgozása minderről – akkori (2003. 10. 14.) közlése szerint – kéziratban hever.

volt a Szent Imre templom. IV. Béla középen építette fel a Szent Péter templomot.

Továbbá egyházi és világi erősség egyaránt volt Fehérváron. IV. Béla tehát új várost alapított. Északon és délen is 3–3 utcával. A korai királyi vár polgárvárossá alakult át, és a Dómburg egyházi volt. Ezek maradványai rontották az új utcarendszer kialakulását. De volt préposti palota is a mai püspöki palota udvarán. Volt Dom Kloster, káptalan, ahol a kanonokok laktak a kolostorban, ami temető lett a török korban, és nem volt az rosszabb minálunk sem, mint nyugaton. Volt apszis is. Idriszi emlegeti a piactéri vásárokat, ahová a latinok (vallok) költöztek, akik később a városfalon kívülre költöztek. A Szt. Kereszt templom (Rózsa utca) – káptalani jobbágyok lakóhelye – sírok és középkori városfalak (Güzem Rusztem pasa fürdő). De Prati templom, Szt. Bertalan templom, kereskedők temploma — sűrűn lakott településre vall ennyi templom. IV. Béla után kiépül a város: 3 templom megmarad: Szent Jakab a gyűrűről, Szt. Bertalan, Szt. Péter, amely újabb egyházi központ. Újabb királyi vár és palota épül tehát, és a régi megszűnik. Civitas exterior, a suburbin külváros, melynek török kori neve: budai külváros. Volt 6 Johannita kolostor: Nova Civis Ingris. Városfal és Nova Ville, 15-16. századi rondellák a falakon, 4 templom és koronázó templom és a Szt. Anna kápolna és polgárházak. Sziget (Palotai) kapu, Ingerági kapu (török korban új budai kapu). Budai külváros és déli külváros elpusztul. Palotai és Belváros marad meg. Pluszban mecsetek és fürdők. A királyi vár területe: feltárták, de Dornuth Árpád 1936-os alaprajza pontatlan. Csók utca (Megyeház), Aranykéz utca.

S még Siklósi Gyula előadásából megtudhattuk, hogy a négykaréjos templomnál vastagabb falat talált Kralovánszky Alán – amely a királyi palota része lehetett, – a 15 században városi lakóház volt. Német lakosok a 18. században. Ez lett a mintalakás: konyha, két szoba, majd falusi ház. A 11. században már állt. Később: Henzel kápolna — gótikus elem, de nem a Szt. Anna, nem is a Szt. Péter templom mellékkápolnája. A Szt. Péter templom, a sírok a karéjos templom falában nem lehetnek. Nem Géza és Adelheid sírja az, hanem a későbbi, IV. Béla kori templomhoz tartoztak (félköríves apszissal). Károly János történész leírta, hogy elbontották a szentélyt és a háromhajóssá bővített templomot. Plébániaház falai a templom mellett 14. századi gótikus ablakok a templom mellett. 14. századi gótikus ablakok a mai barokk toronyban. Szent Anna kápolna: legszebb középkori emlék a 15. század legvégén készült. Pálosok ott Mátyás sírkápolna idején.

Oklevelek nem említik a pálosokat, de a török után különböző rendek jöttek, akiknek nem volt kolostoruk korábban. A pálos generális ide telepedett, majd átadta helyét és elment. Előtte: kanonoki ház — ennél fogva gazdag leletanyaggal bír. Sarok armírozás: a városháza alaprajzában mennek a falak tovább. Egybeépítést is mutat. Korai pálos és ferences kolostor volt? Dómburg területe a Lakatos – Kossuth, Táncsics utca. Koronázási templom közepén mellékkápolna

sor. Mátyás király címeréről részleteket tüntettek el a törökkor után. Káptalan, levéltár, könyvtár, ebédlő itt lehetett — a préposti palotában a bazilikától északra. 1979-ben Kralovánszky Alán feltárta falrészleteit. Dom Capitel volt délre, a Dom Kloster az Országalma alatti jégverem nem római, hanem középkori. Középkori iskola itt lehetett, újabb királyi vár 1601–02-es olasz bástyába beépítve. A Rondellát több helyen megtalálták. A városfal olasz bástyába beépítve a mai banképület alatt, 1601–02-ben építve — ismertette mindezt kiváló előadásában Siklósi Gyula.

A Budai Káptalan

Ezek után még egyértelműbben kiemelkedő Szörényi Levente kezdeményezése, aki előtt célként egyedül Ósbuda, illetve Attila—Árpád vára, városa felfedezése lebegett, annak helye megtalálása, vagyis a város léte hitelességének vizsgálata, bizonyítása. És a hozzá kapcsolódó többi témakör is alapos vizsgálatra érdemesnek mutatkozott. E kérdéskört természetesen az ő könyvéből⁹² foglathatjuk össze a legjobban, illetve az őt megelőzően a helyszínen kutató,⁹³ illetve napjaink helytörténészei⁹⁴ segítségével.

Krónikáink szerint Árpád fejedelem, célját elérvén, Attila városában nagy ünnepséget tartott. Majd az ország tovább gyarapodott és megvédte területi fennhatóságát. Szent István államalapítását az akkori világ elismerte. Árpád fejedelem temetkezési helye nemzedékeken át nem ment feledésbe. Szent István, e nagy elődje nagy tettei emlékére, templomot emelt a fejedelmi lakó- és elmúlási helyen a Boldogságos Szűz Máriának ajánlva.⁹⁵ E köré épült kis település és kegyhely volt Fejéregyháza, ahol a római katolikus egyház bővítésére valószínű Velencei Péter király alapította meg, az előbbitől különböző a Budai Káptalan.⁹⁶

⁹² Szörényi Levente: *Az eltűnt Ósbuda nyomában*. Betemetett magyar múlt c. sorozat. Design & Quality, Budapest. 1996.

⁹³ Főként Noszlopi Németh Péter és Sasvári Sándor kutatásairól van szó: Noszlopi Németh Péter: *Az Árpád-kori Buda nyomai a Pilisben*. Püski, Budapest 1998, Belitzky János—Sashegyi Sándor: *Pomáz. A magyar föld és emlékei*. Anonymus Könyvek, Budapest 1939, Németh Péter: „Romváros nyomán. A Pilisben Attila városa, Vetus Buda?” *Budapest V.* évf. 7. szám (1967).

⁹⁴ Elsősorban Deák Csaba, aki átfogó és kimerítő elmélettel rukkolt elő: Deák Csaba: „Az eltüntetett város.” *Turán. A magyar eredetkutatással foglalkozó tudományok lapja*. (XXXVI.) IX. évf. 2. sz. 2006. április-június 69-88. Deák Csaba: „Eltüntetett városok.” *Turán. A magyar eredetkutatással foglalkozó tudományok lapja*. (XXXVI.) IX. évf. 4. sz. 2006. október-december. Lánszki Imre pedig modern technikai eszközök felhasználásával próbálja azonosítani az egykori helyszíneket.

⁹⁵ Ezt ábrázolja a Képes Krónika, István és Gizella képe.

⁹⁶ A későbbiekben ennek is megvan a déli, óbudai párja a csak a XIII. századtól ismert Fehéregyháza településsel és a (főtéri) banai Szűz Mária Templommal. (Vesd össze: Deák Csa-

Az 1038-as alapítással építeni kezdett épületegyüttes első tagja, a Szent Péter Pál székesegyház a lengyel krónikák szerint 1080-ra épült fel. Ennek prépost volt az előjárója, s az ősi Buda városa királyi, majd királynői tartózkodási hely lett. A tatárdúlásig töretlenül fejlődött, majd újra erőre kapott, de a török uralmat csak romjaiban élte túl. És még ezeket is az osztrák önkény és annak magyar kiszolgálói által értelmezett sajátos hatalmi logika felrobbantással földig rombolta. Felbecsülhetetlen történelmi értékei a mai Pomázhoz és környékéhez köthetők, de ide kapcsolódik az óbudai és aquincumi területnek az azonosítási lehetősége is a kiterjedten értelmezendő ősi Budával, azaz Sicambriával, Etzilburggal, Attila városával, Árpád fejedelem lakával, Alt Ofennel és Buda Vetusszal. A Budai Káptalanon belüli Fehéregyháza léte nem zárja ki egyébként egyetlen további Fejéregyháza vagy Fehérvár létét sem, amint azokkal találkozhatunk is ország-szerte.

A témakörrel az elmúlt évtizedben napvilágot látott sok olyan írás, amely a korábbi évtizedekben – tudománypolitikai megfontolások miatt – közölhetetlen volt. Ezek közös felfogása a folytonosság a római kori Szikambria, majd Attila fővárosa, aztán Árpád fejedelem központja, valamint Fejéregyháza és végül az ősi Buda település kapcsolatában. Kiemelkedik ezek közül a múltban Noszlopi Németh Péter és a közelmúltban Szörényi Levente, akiknek a forrásanyagára és módszertanára tehát Deák Csabát is követve most már együtt erősen támaszkodhatunk.⁹⁷

S bár az ősi Budát megelőző három korszak ugyanazon városának története a mondák homályába vész, a Budai Káptalan helyének pontos meghatározásához elengedhetetlenül szükséges a Budai Káptalan történetének ismerete. Mivel a kanonokok káptalani testülete mindig egy székesegyház, vagy pedig szerzetesrendek mellett működött a kanonokok által választott prépost irányításával, a Budai Káptalan esetében viszonylag kis területen – mintegy hálózatot alkotó – több templommal, kolostorral, zárdával kell számolni. És a székesegyházi központ működéséhez szükséges egyéb létesítményeket is építettek, s melléje a kor szokásai szerint kiszolgálókat és mestereket telepítettek, mintegy városmagot képezve.

Mindezek védelmére erősítést, várat is kezdtek itt emelni ekkor. Így a település Buda név alatt megkezdte fejlődését. S bár a krónikák és a korabeli oklevelek szerint jelentős hely volt, pontos helyét e forrásokból ez idáig nem tudták egyértelműen megállapítani, de ennek talán már látjuk az okát: 1. A korai nyomokat délen hiába keresők, mégis kizárólag délre, az óbudai területre képzeltek, tették

ba: „Eltűntetett városok.” *Turán. A magyar eredetkutatással foglalkozó tudományok lapja.* (XXXVI.) IX. évf. 4. sz. 2006. október-december. 170-172.)

⁹⁷ Noszlopy Németh Péter: *Az Árpád-kori Buda nyomai a Pilisben.* Püski, Budapest 1998. Szörényi Levente: *Az eltűnt Óbuda nyomában.* Betemetett magyar múlt c. sorozat. Design & Quality, Budapest. 1996.

és teszik Ósbudát is.⁹⁸ 2. Azok viszont, akik a Pomáz—Budakalász és környéke helyszínt értelmezték, az egész folyamatra további területeket is megengedtek és kutatnak, azonosítanak.⁹⁹ Sőt, a Királyi Erdő intézménye, és az ennek keretén belüli királyi, illetve királyi udvari tartózkodás sajátosságai, azaz a szükséges többszörözések miatti, és az egész országban rendszert alkotva kialakított több Fehérvár kérdését mai napig nem tisztázta teljesen a történettudomány.¹⁰⁰

De ha a török kiűzése utánról származó, a megmaradt épületi és városromokat ábrázoló metszeteket és térképeket módszeresen, azaz részletesen és pontosan összevetjük a korábbról fennmaradt oklevéli írott anyagban foglaltakkal, és ezek azonosságait megerősítjük egyéb valóságos, a helyszínrre vonatkozó írásos és térképi anyaggal, valamint a helyszíni feltárt maradványokkal és a helyszíni mai térképi tapasztalati képével, állapotával, – ugyanazokat a tényezőket, szereplőket többszörösen megerősítve és a megerősítetteken kívül egyéb tényeket többszörösen kizárva, mintegy a térinformatika¹⁰¹ rendszerét felhasználva, – akkor már biztosan pontosabb helymeghatározást adhatunk majd.

A metszeteken, térképeken, mivel ekkor már felépült az új Buda, az ősi Buda a következő neveken szerepel: Alt-Ofen, Etzilburg, Buda Vetus. És e térképek nem rendelkeznek a mai pontos koordinátákkal, hanem inkább viszonylagosságot ábrázoltak. Így az általunk keresett hely tágabb környezete néhány ilyen térkép alapján: 1) Wolfgang Lazius 1556-ban készült térképén S. Andre és új Buda közé esik Alt Ofen. 2) Tomka–Szászký János 1750-es térképe szerint Wisigrad alatt, a Portus Mogerrel szemben, Ecilburg néven szerepel.¹⁰² 3) Hell Miksa 1772-es térképén a keresett hely a Duna jobb partján, Megyer alatt és Pest fölött van. 4) Marsigli 1741-ben kiadott, Frederik de Wit 1688-as és John Speed 1626-os térképén is a mai Csepel-sziget fölött, Szentendre és új Buda között szerepel.

⁹⁸ Újabban főként Györffy és a nyomában járók (például Z. Tóth Csaba: „Fehéregyháza.” *Historia* 1999. 1. sz.), de még a napokban Laszlovszky József: „Ósbuda, Ós-Budavár 1” *Várak, kastélyok, templomok. Történelmi és örökségturisztikai folyóirat* 2008. februári számában is csak arra tesz ígéretet, hogy megmagyarázza a következő számban, „az óbudai kutatások értelmezése kapcsán miként magyarázható az Ósbuda elképzelések kialakulása” (11.), és nem magát Ósbuda létét és helyét kívánja végre pontos magyarázattal ellátni. A XIX. századi óbudai feltárások is – érthetően – oda tették Ósbuda létét, és – (már tudjuk, ott miért) reménytelenül – sürgették Árpád-vára és sírja feltárását. (Havas Sándor *Fehéregyház és Árpád sírja*. Lenyomat az Archeológiai értesítő 1882. évfolyamából. Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Budapest 1883. Dr. Zolnay Jenő: Árpád vezér sírja. Új nyomokon. Történelmi tanulmány. Kókai Lajos könyvkereskedő és kiadó bizománya, Budapest é. n [1908].)

⁹⁹ És ők a folyamat igen nagy jelentőségű első, ósbudai szakaszát és helyszínét szeretnék első-sorban feltárni.

¹⁰⁰ Annál inkább keletkeztek támadások a mai általános felfogás ellen, mint például Bradáké fentebb említve.

¹⁰¹ Azaz javasoljuk ennek a hasznosnak látszó módszernek, eljárásnak az alkalmazását erre a tárgykörre.

¹⁰² Azután Ecilburgtól távolabb, délnyugati irányban, Bezpren előtt van feltüntetve Alba.

Mivel azonban a Budai Káptalan több egységből álló intézményrendszere nem egyetlen helyen, hanem többfelé, mintegy hálózatot alkotva helyezkedett el, és a róla szóló korabeli metszetek csak a káptalani központot, a kőfállal körülvett templomot ábrázolják az ősi Budaként, azaz a Budai Káptalan képviselőjében,¹⁰³ erről a további rendelkezésünkre álló, távlatibb, a nagyobb környezetet is bemutató, de nem térképi rajzokat is figyelembe kell vennünk, ahol már az egész Budai Káptalan szerepel.¹⁰⁴

A közeli képeken tehát a fő téma, a kőfállal körülvett templom kiemelten, a középpontba állítva szerepel, ezért magasabb, mint a távolibb hegyek. A távlati képeken azonban sokkal-sokkal kisebb. A kőfal kerülete csaknem azonos nagyságú, mint a magaslat teteje, és az ábrázolt templomdombi oldalon lejárát (lefolyó vagy vízemelő?) vezet le a Duna-partra. A messzi háttérben pedig az új Budai Vár látható. A közeli képeken ábrázolt templomtorony román stílusú, míg mögötte a templomhajó gótikus. S a templom és az alatta lévő templomdomb magassága kijelöli a Duna vízszintje fölötti 20 méteres magasságot, ahol a valahai konkrét helyszínt keresni kell.

Ez a 120 méteres tengerszint fölötti magassági vonal a Szentendrei-Dunától indulva a pomázi Klissza-dombot, ipartelepét és a Szenté tanyát érinti, majd Budakalász, Ezüsthely, Aranyhegy, Óbuda, Újlak felé fut. A domborzat megfelelő együttese csak a pomázi városi teraszokon van meg, ahogy azt Sashegyi Sándor ismertette.¹⁰⁵ A templomdomb mellett másik nagyobb domb van, ahonnét a tájat szemlélvén a rajzokat készítették. Odaillenek a háttérhegyek, látszik az új budai panoráma, s van hely a templom mögötti városi romoknak. A templom tehát a mai Szenté tanya helyén lehetett, s a körötte lévő romok Budakalásztól a pomázi ipartelepéig és tovább.

E templom tehát a Budai Káptalan egyik korábban fontos egysége volt, amit a Képes Krónika István és Gizella képe mutat. A később jelentőssé vált főtemplomot a Képes Krónika másik miniatúrája 1304-es állapotában ábrázolja. Ez egytoronyú, valószínűsíthetően három vagy négy ablakkal, s a hajó három ablaka boltíves, román stílusú, tehát nem csúcsíves gótikus, mint a késői metszeteken. Az ablakok alatti oldalbejárat arra mutat, hogy a templom kétszintes, azaz már maga is toronymagasságú. A torony, tetején a haranglábbal, olyan tájolású, mint a metszeteken ábrázolt, s ahhoz hasonlóan vaskos, román stílusú.

Az 1355. augusztus 26-án Nagy Lajos király által kiadott oklevél szerint Buda városában a Káptalan s prépostja részére, valamint a klarissza apácák részére

¹⁰³ Lásd: J. van Vianen metszete Jacobus Tollius 1700-as *Epistolae Itinerariae* című könyvéből, Dillich rajza 1600-ból és az 1595-ös Alt Ofen-i hadműveletek képe W. D. Zimmermann 1694-ben Augsburgban megjelent könyvéből.

¹⁰⁴ Dillich másik rajza 1600-ból és Louis Nicolas d'Hallart távlati metszete.

¹⁰⁵ Belitzky János—Sashegyi Sándor: *Pomáz*. Anonymus Könyvek, Budapest 1999. 1. lábjegyzet.

egy-egy fényes templomot építettek, utóbbiakét teljesen újonnan. Ebből az adatból és a Képes Krónika ábrázolásából arra kell következtetni, hogy a préposti templomépítés nagy mértékű átépítés volt egy régi templomból, ahol a tornyot meghagyták, s a hajót gótikussá formálták. De ez már valószínűleg nem a Szent Péter Pál székesegyház volt, amely a mai Szent tanya (Szencső) helyén állt, hanem a későbbi fejéregyházi, azaz óbudai (főtéri) Szűz Mária templom, a Budai Káptalan akkori legfőbb temploma

Szörényi Levente térképmontázsa¹⁰⁶ az osztrák sereg által – már jóval a török kiűzése után, a Rákóczi szabadságharc ürügyén¹⁰⁷ – megsemmisített magyar várak, erődítések, templomok robbantási térképei közül az ősi Buda ilyen megsemmisítendő stratégiai pontjait mai térképre vetíti. Még ma is elkéserítő érzés megállapítani a négy robbantási pontot, amellyel a Budai Káptalan még megmaradt jelentősebb építményeit felrobbantották. Az egyes robbantási pont a pomázi Klissza-dombi volt, a kettes az ipartelep közepére esik, a hármas robbantási pont fedi a Szent tanyát, a négyes pedig a régi és az új szentendrei út közé, az Óbuda Tsz. üvegházai mögé, Budakalász területére esik, amely terület annakidején még a Duna által körülölelt sziget volt. Emez épületeket tehát a régi metszeti emlékezet, és talán az 1212-es határbejárás leírása megengedi, hogy visszakövetkeztessük, felkutassuk.

Az osztrák kegyetlen hatalmi ténykedésig tehát itt, a Klissza-dombon nem az 1355-ös oklevélben hangsúlyosan új építésüként említett, Lajos király és Erzsébet királynő által épített, a Boldogságos Szűz tiszteletére szentelt későbbi óbudai (főtéri) templom volt a klarissza apácák számára, akik Szent Ferenc női szerzetes rendjét alkották, amint ezt nagy valószínűséggel Deák Csaba pontosította, hanem a korábbi építmény, „a Sicambriai néven említett női kolostor”.¹⁰⁸ Az 1939-es ásatások feltárták a templomot és a körülötte volt zárda alapfalait. A templomon belül egy olyan kisebb templom alapjai is előkerültek, amely valószínűleg a Budai Káptalan alapítása idején épült, vagy esetleg még korábbi keresztény templom volt.

A mai Szent tanya helyén tehát az akkori székesegyház még romos állapotában is igen magas tornya sem kerülhette el a felrobbantást, e szent hely meggyalázását, a megsemmisítését elrendelő osztrák hatalom nagyobb 'dicsőségére'. S három olyan pont van a robbantási térképen, ahová a metszetek ugyanolyan magas tornyokat, épületeket tesznek, mint a prépostsági templom tornya. Belitzky János¹⁰⁹ és Sashegyi Sándor szerint a kolostor területén – a szikambriai

¹⁰⁶ Lásd Szörényi Levente: *Az eltűnt Óbuda nyomában*. Design & Quality, Budapest 1996. 17. oldal.

¹⁰⁷ „Nehogy Rákóczi kurucái felhasználhassák erődítménynek” indoklással, de valójában a történelmi emlékek lerombolása céljából.

¹⁰⁸ Deák Csaba: „Eltüntetett városok.” *Turán. A magyar eredetkutatással foglalkozó tudományos lapja*. (XXXVI.) IX. évf. 4. sz. 2006. október-december. 171.

¹⁰⁹ Beliczky János—Sashegyi Sándor: *Pomáz*. Anonymus Könyvek sorozat, Pomáz, 1992.

részre esve – volt annakidején 'Etele vára', azaz a királyi vár. A korábban még ide képzelt, 1346-tól apácákkal benépesült kolostor tehát délebbre volt, – „a XIII. század elejére a mai Budapest III. kerület vált a Budai Káptalan legjövedelmezőbb birtokává”¹¹⁰ – s az 1355-ös birtokmegosztás miatti határjárás oklevéli pontjaként Szent Klára kolostorként szerepel. Abban az oklevélben a Szent Margit plébániatemplom bővítését említik, ezért a pomázi Klisszán egy másik templom tornya, s az egész itteni korábbi királynéi város, illetve vár szintén fel lett robbantva.

Nyitott kérdésnek tekinthetjük egyelőre, hogy a madártávlati metszeti képen az ősi Budával szembeni szigeten ábrázolt épületegyüttes, amire II. Béla király 1136-os oklevele utal, amely egy szigetet említ, ahol apácák vannak és a Boldogságos Szűz Mária egyháza, hol is volt valójában, a pomázi Klisszával szembeni szigeten-e, vagy már délebbre. A kérdést az döntheti el, ha kiderül, hogy az a folyamat, amiről Deák Csaba beszél, hogy a Budai Káptalan déli területe felértékelődött, milyen okokból következett be és kiterjedt-e a királyi központ déli bővülésére. Mert IV. Béla 1227-es oklevele a szigeten Szent Mihály egyházat is említ. Ugyancsak őneki 1245-ös oklevele Nyulak Szigetként (Insula Leporum, ami eredetileg a 11. században még Insula Leprorum volt) említi a Szent Mihály kolostort, amely a templomhoz kapcsolódhatott, és az ott lakó premontrei szerzeteseket.

Ugyan e szigetet IV. László király 1279-ben Boldogságos Szűz Mária szigetének nevezi, s utal a ferencesek itteni kolostorára is, valamint említi az ott lévő intézményekhez tartozó kerteket. Szintén említi az Ispotályos Keresztesek Várát, és az esztergomi érsekség várát és tornyát a hozzá tartozó házakkal együtt. Ennek az érseki várnak a pontos helyét 1285-ös oklevél a sziget felső részére teszi. III. András király 1294-es oklevele említi még a sziget felső részén egy tornyot és várkastélyt is, a Tengurdi nemesek birtokában. A Györffy-féle értékelés mindezt már a későbbi Margit-szigetre helyezi.¹¹¹ Noszlopi Németh Péter viszont még a pomázi szigetre teszi a keresztes istápolyosok leprakórházát is.¹¹² Ő ugyan művében Ósbudát a Pilisbe, illetve Esztergom–Dömös mellé helyezi, de elévülhetetlen érdeme, hogy Ósbudával kapcsolatban szinte teljes okleveles forrásanyagot közölt egészben vagy kivonatolva.

A szigeten, vagy szigetekén volt tehát számos épület: két női kolostor, egyik templommal, aztán két férfi kolostor, egyik templommal, és egy vár istápolyos keresztes kórházzal, valamint két megerősített vártorony vagy várkastély. Mivel azonban a magyar történetírás máshová helyezi Ósbudát, a régészet nem is kere-

¹¹⁰ Deák Csaba: „Eltüntetett városok.” *Turán. A magyar eredetkutatással foglalkozó tudományos lapja.* (XXXVI.) IX. évf. 4. sz. 2006. október-december. 166.

¹¹¹ Györffy György: *Pest-Buda kialakulása – Budapest története a Honfoglalástól az Árpád kor végi székvárossá alakulásig.* Akadémiai Kiadó, Budapest 1997. 1. sz. ábra.

¹¹² Noszlopi Németh Péter: *Az Árpád-kori Buda nyomai a Pilisben.* Püski, Budapest 1998. 71–78.

si, nem is kutatja ezt a hatalmas rom-együttest, amely európai viszonylatban is egyedülálló, a magyar történelemben pedig szinte felbecsülhetetlen értéket jelent. És aztán eme több egyházi létesítmény megléte együtt igazolja, hogy itt valóban káptalanról van szó, a hozzá tartozó szükséges létesítményekkel. Ezek után azonban az eddig bemutatott épületek, épületegyütteseken túl más bizonyítékok is rendelkezésre állnak, így a környező helyek – bár az eddigieknél kissé pontatlanabbul – szintén azonosíthatók.

A Pilis, történetileg a Visegrádi-hegység és a szűkebb értelemben vett Pilis, a középkorban a király személyes tulajdona volt. A hagyomány szerint 1000 körül, amikor a magyar királyság létrejött, a király egyszerűen kisajátított minden lakatlan területet, így a nagyobb erdőségeket is szerte az országban. Utóbbiak már 1200 előtt "erdőispánságokká" alakultak. Szervezetileg ez az erdőispánság átmenet a hagyományos vármegye és a magánuradalom között, de gyakorlati működéséről szinte semmit sem tudunk. Ennek oka, hogy a középkori Magyarország királyi levéltára nem maradt fenn, így minden a király gazdasági hatáskörébe tartozott terület homályba burkolódik. A 15. és 16. századtól lennének adatok, de addigra az erdőispánságok teljesen átalakulnak, eltűnnek, s mint a Pilis, nemesi megyévé lesznek. A középkori erdőispánság nem egyetlen hatalmas és összefüggő erdő, hisz a Pilis is tele volt településekkel és az ezekhez tartozó szántóföldekkel. Az ott lakók részint földművelők, részint erdőővők voltak ("királyi jog" védők) és egyéb, vadászattal kapcsolatos szolgálatra kötelezett népek. Az erdőispánság adta a terület közigazgatási keretét, de a területe követhetetlen, mert mindössze egyetlen oklevél bizonyítja, hogy létezett egyáltalán. A földön követhető határokkal való létezését egy 1274-es határjárásból ismerjük, amely említi az utat, amely elválasztotta egymástól Piliscsabát és a Pilisi erdőispánságot. Régebben sok település volt, kevés emberrel a Pilisben és közvetlen környékén. A régészek bejárva a környék helyeit, számos település nyomait fedezték fel, melyeknek semmi írásos nyoma nem maradt. Ha a Pilisvörösvári-árok északi felét is a Pilishez számoljuk, akkor 100 középkori település nyoma található, míg ma összesen csak 20 falu van ugyanott. Persze a középkori települések nem mind egyidőben léteztek, de ez a különbség igen nagy. A 100 településből 37 nevét ismerjük. A többi 63 mutatja, mennyire téves képet ad a középkori Magyarországot vizsgálva kizárólag az írásos anyagra támaszkodni. Az oklevelekben nem szereplő települések nagyságát, jelentőségét nehéz meghatározni, de kiderült, hogy az Árpád-kor végére megállt az őket létrehozó lendület, s a 14-15. századra kb. 30 falu maradt, amelyek hosszabb-rövidebb időre mind elnéptelenedtek a török uralom alatt, kivéve négyet.¹¹³

A középkori Pilis egyik legfontosabb jellegzetessége a szerzetesek jelenléte. Négy erdei monostorral számolhatunk: a kékesi (ez ma Pilisszentlászló), a szent-

¹¹³ *Index.hu Fórum: „50000 éves írásbeliség” c. téma vitájában álneveken résztvevők hozzászólásai alapján, nekik az adatokat köszönve*
http://forum.index.hu/Article/showArticle?na_start=0&na_step=30&t=9119978&na_order

léleki és a szentkereszti pálos, valamint a Szentkereszt melletti ciszteri monostorral. Utóbbi magyarázata: amikor 1700 körül ismét megtelepedtek itt az emberek az elpusztult falvak helyén, a Szentkereszt mellett látható romokról azt hitték, hogy azok a pálos kolostor nyomai, így nevezték el a mai falut Szentkeresztnek. Békefi Remig fedezte fel, hogy a középkori szentkereszti pálos kolostor romjai a mai Kesztlőc melletti Klastrompusztán találhatók. Mind a négy monostorban a szerzetesek egyszerre éltek távol a világi hívságoktól egy erdő mélyén, ugyanakkor egynapi járóföldre a királytól és az Esztergomi érsektől. A ciszterciek a világtól való elvonulást és a lakatlan és terméketlen helyek meghódítását hivatásuknak tekintették, amire a Pilis kiváló terep volt. Az ásatások szerint az apátság helyén korábban is volt valamilyen település. De a kutatások semmilyen erdőirtást nem mutattak részükről, hanem a pilisi ciszterciek bevételi forrásai privilégiumok voltak, mint a pozsonyi vám egyharmada. Ipari tevékenység nyomai is fellelhetők az apátság környékén, amihez tűzifa kellett. A ciszterciek használták az erdőt, de olvasztókemencéikkel nem irtották ki. A pálosoknál se lehet a megélhetéshez szükségesen túl erdőirtást kimutatni, és ők is korábban lakott helyeken telepedtek meg. A rend krónikása, Gyöngyösi Gergely 1500 körül írja, hogy a tizenharmadik század közepén Özséb esztergomi kanonok fogta össze a Pilisben élő remetéket (néhány Szentlélek környéki barlangban tényleg találtak rájuk utaló nyomokat), és ő alapította Szentkeresztet, amely körülbelül félúton van a ciszteri apátság és Esztergom között. Szentléleken és talán Szentlászlón is királyi vadászházból lett a monostor a tizenharmadik század végén. Bár a Pilis már az erdőispánság megalakulásával is sokat veszített királyi vadász hely jellegéből. Az Árpád-kor végére a királyok máshol is az országban a kihasználatlan vadászházaikat szerzetesek rendelkezésére bocsátották. Ám a környező erdők a király kezén maradtak, és védelmet élveztek, mert a 14-15. században komoly jövedelmet jelentett az erdő. De a török kor teljesen feldúlta ezt a rendet. Számos területen Európában a török megszállás nem sokat változtatt a megszokott életen, de a Pilis nem ezek közé tartozik. A Török Birodalom éke Magyarország testében állt meg, egészen pontosan a Pilisben. 150 év idegen uralom 150 év folyamatos csatározást jelentett. Azt a területet, ahonnan kivonultak az emberek, 50-100 év alatt teljesen visszahódította az erdő, és nem tudjuk hány ilyen hely van.¹¹⁴

Egy ökológus mérnök, Lánszki Imre szinte belebotlott azokba a romokba, melyekben felfedezni véli a régóta keresett Attila nagykirály és Árpád nagyfejedelem azonos várát és városát.¹¹⁵ Úgy gondolja, hogy ha hitelesek a rendelkezésre álló korabeli metszetek, ha ügyesen faggatjuk a köveket, s ha jól értelmezzük a légi felvételeket és NASA-hőtérképeket, – mindezeket és a turistatérképet

¹¹⁴ http://forum.index.hu/Article/showArticle?na_start=0&na_step=30&t=9119978&na_order fórumi vitaadatok alapján.

¹¹⁵ Attila vára előkerült, adta hírül a *Demokrata* 2002. március 29-i száma a Magyarország rovatban.

megfelelő léptékben egymásra rakva, – akkor meglepő átfedéseket kapunk, s több mint valószínű, hogy szenzációs felfedezés kapujában állunk.

A több térkép és vázlat ugyanis pontosan fedi egymást. Ezért úgy tetszik, állítja, hogy megtaláltuk Szikambriát, azaz Ósbuda várát, Attila király és Árpád nagyfejedelem egykori székhelyét. Amely ősi vár kérdése eddig a tabutémák közé volt sorolva, hiszen bizonyos mondai források szerint korábban sokáig itt élt, Szikambriában Paris királyfi és Trójából menekült környezete, amit a tudósok kevésbé tartottak bizonyíthatónak. Ám Szikambria a Tarih-i Üngürüşben és a Madzsar Tarihiben, a törökre fordított két magyar krónikában is többször szerepel.¹¹⁶ Más magyar krónikai hagyományból merítve a Csaba trilógiában Arany János szintén említi Szikambriát a hun vezérekkel összefüggésben.¹¹⁷

Határbejárások kettős olvasata

Az eddigiekkel összefüggésben az 1212-es II. Endre, 1355-ben Nagy Lajos és 1524-ben II. Lajos király által kiadott okiratok alátámasztják a feltevéseket, levezetéseket. Ezek az iratok a tulajdonjog tisztázásához készültek, s határbejárás során, a helyszínen rögzítik a tulajdoni határokat, s így a bejárás útvonalát is, hozzáértő meghatalmazottak bizottsága részvételével. A határjeleknél megállva, vizsgálódva napi 15–20 kilométert járhattak be, a kiindulástól legfeljebb 8–10 kilométerre eltávolodva, ha ugyanazon az úton jöttek vissza, s még kevesebbre, ha körsétát tettek. Ám több tényező miatt itt a kutatás ketté válik, az eddigivel azonos megállapításokra, és ezektől eltérőkre. Az érdekesség, hogy ugyanaz a személy – Deák Csaba – volt kénytelen mindkét értelmezést végiggondolni, ami arra utal, hogy a szűkszavú határbejárási jegyzőkönyv latin nyelve és annak fordítása, az azóta eltelt hosszú idő, és az elnevezési szokások azonos-sága nehézségeit szintén csak azzal győzhetjük le, mint az egész Fehérvár-kérdést, ha sokkal nagyobb léptékben gondolkodunk róla, és valamiképpen mó-

¹¹⁶ A trójai "várnak egy padisahja volt, akit Paradisznak hívtak. Ennek a Paradisznak volt egy fia, akinek Firanko volt a neve. Amikor atyja, Paradisz elfoglalta a trónt, Firanko egy csomó katonával elindult Panonijja tartományába... Egy nap a Duna folyó partján egy hegy tetejére értek, mely Szikan néven volt ismeretes... Azután, mivel Firanko azt a várost a Szikan hegy tetején építette fel, mert annak a hegynek Szikan volt a neve, azt találta megfelelőnek, hogy a városnak Szikamberijja nevet adja." (Mahmud Terdzsüman: *Magyarország története. Tarih-i Üngürüş vagyis Üngürüş története. A magyarok története. Tarih-i Üngürüş. Madzsar Tarihi* című, Blaskovics József fordította kötetben. Magvető Könyvkiadó, Budapest 1982. 96-97.) "444-ben az említett Attila király a Nemcse tartományokat dúlta el, de közben Szikamberija nevű városban százhuszonnégy éves korában, királyságának negyvennegyedik évében a sors kifárasztotta és meghalt." (Az 1740. évi Névtelen: *Magyar Történet. Macar Tarihi vagyis Madzsar Tarihi. Uo.* 438.) E kötetben az elő- és utószó felsorolja ama kételyeket, amiket a történészek ezeknek a közléseknek a forrásértékét illetően hangoztattak.

¹¹⁷ Az Első rész Második énekében.

dot találunk arra, hogy mindkét értelmezést felhasználjuk, a kettőt összekapcsoljuk.¹¹⁸

Fontolóra kell tehát vennünk azt a lehetőséget, hogy mindkét olvasat, ha nem is egyszerre igaz, de annak hátterében olyan szintű gazdagság áll a mi középkorunkból, amit – az ilyen célú mesterkedések eredményeképpen – elképzelni sem tudunk. Ezt alátámasztják Dávid Katalin kutatásai¹¹⁹ is, mint aki ötven évnél is hosszabb ideig kutatta a magyarság és a kereszténység kapcsolatát. Eközben szerény maradványokból, eredeti formájában megmaradt emlékekből, gyér írásos anyagból és a népi emlékezetre épülő hagyományokból rekonstruálta a középkori elpusztult templomaink emlékét, s arra az eredményre jutott, hogy a ma ismert középkori templomoknak eredetileg hét-nyolcszorosa állott. S ezenközben még feltárta a keresztény ikonográfia általunk való gazdagítását is, a sajátos magyar megoldásokat, hiszen – mint hangsúlyozza – népünk úgy lett kereszténnyé, hogy értékeit nem tagadta meg, hanem átemelte a kereszténységbe, mintegy megkeresztelte. Ez a hét-nyolcszoros templom többlet pedig továbbá hihetetlen nagy teljesítményt mutat abból a korszakból a templomépítés komplex művészetében is. Ez fejlett ötvösséget jelent, a textíliák magas szintű elkészítését, a kő- és fafaragásokat, a megfelelő plasztikát, a korszerű festészet, valamint a könyvművészet jelenlétét, mert ez mind-mind szükséges volt a templomok létrehozásához, és bennük az egyház, a liturgia működtetéséhez. S ha Dávid Katalinnak Zala megyei kutatásokkal sikerült ezt az eredményt bizonyítania, tehát valójában a magyar nyelvterület szélén, mennyivel inkább igaz lehet mindez az ország közepével, irányító központjával, fő helyével kapcsolatosan. Azaz a nyolcszoros templommennyiség ismeretében már sokkal bátrabban képzelhetjük el, hogy az a sok, csak sejtett egyházi épület, intézmény valóban létezett a Budai Káptalan régi területén.

Megállapítható hát az első olvasatban, hogy 1212-ben az ősi Budáról mentek nyugat felé Hévízre és Pilis-hegyre, majd visszafordultak Megyerhez (két Pazanduk falu) és a Dunához tértek. Attila és Árpád Budájával a magyar krónikák által is összefüggésbe hozott hévizek, illetve itt Hévíz tehát a mai Szelistyén nyugatnak menve az Oszoly-tető alá tehető, a Dera patakba ömölve. Ha a Pilis-hegynél visszafordultak, akkor a mai Meselia mögötti Orlovác—Kő-hegy alján értek a Megyer nevű faluhoz. Említenek még a környéken két Pazanduk falut, s

¹¹⁸ Feltűnő tehát hogy, két egymás utáni számban jelent meg a szerzőtől egymással ellenkezőnek mondott, szerintem egymást kiegészítő elképzelés: Deák Csaba: „Az eltűntetett város.” *Turán* (XXXVI.) IX. évfolyam 2. szám 2006. április-július, 69-88. Deák Csaba: „Eltűntetett városok.” *Turán* (XXXVI.) IX. évfolyam 4. szám 2006. október-december, 160-179.

¹¹⁹ Dávid Katalin: "A kereszt mint jel és ereklje az Árpád-kori Magyarországon." *Vigília Online* (2003). <http://www.communio.hu/vigilia/2003/8/david.htm> Dávid Katalin: "A magyar ikonográfiai kutatás problémái." *Ipolyi Emlékkönyv*. Budapest, 1989. Dávid Katalin: *Az Árpád-kori Csanád Vármegye Művészeti Topográfiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974.

mindhárom lefut a Dunáig. Hell Miksa 1772-es térképén Moger–Megyer Ecilburg–Ősbudával északról határos. Azaz mindezt Pomázra és Szentendrére értve, igazolják egymást a régi adatok, mert a két Pazanduk falu a Kő-hegy és Megyer, azaz Szentendre közé tehető. A korai Duna pedig beöblösödött a hátsó szentendrei út alatt, ahol a Sashegyi–Beliczky-féle városi teraszok, a Klissza északi oldala található. Az első olvasat helyességét gyengíti a mai pomázi hévíz vagy termálvíz hiánya, bár e természeti jelenség különböző okokból eltűnhet. Például eltűnhetett a Duna medrének szabályozásakor, földrengések miatt, és a nagyfokú közeli bányaműveléssel, mint ami Pilisvörösvártól Dorogig megvalósult. Geológiai törésvonalak, karsztvizek pedig igazolják létét. A Dera-patak ilyen törésvonalban fut, s karsztvíz jelenlétére utaló barlangrendszer van Pomázon.¹²⁰ Ugyanakkor figyelni kell a rókahegy hévíz képződményeire is. A „hévizek fölött” kifejezés jelentheti azt is, hogy attól földrajzilag feljebb, tehát északra.

1355-ben kelet felé indultak, azaz most már a második olvasat szerinti Óbudáról át a Dunán a Nyulak-szigetére, s elérve a Szent Klára kolostort, nyugat felé visszatértek a Dunán átvágva, s a partján lefelé haladtak Szent Jakab apostol falujának Szent Jakab templomáig. Akkor átmentek az Újbudáról Ósbudára vezető úton, aztán északra, majd kelet felé fordultak, s átmentek a Boldogságos Szűz Fehéregyháza felé vezető úton, és Fehéregyháza körül elérték az esztergomi utat. Ezen átmenve, azt kétszer is oda-vissza keresztezték. Utána hegyeken át elérték Megyer falu határát. Következett a Szentlélek-templom kereszteseinek a malma, a Szent Ferenc rendi szerzetesek Kúriája, ami a Boldogságos Szűz Fehéregyházára néz. Aztán ismét a Fehéregyházához vezető országút, a Duna-part, s folyón átmenve a Nyulak-szigete, s végül a lerombolt vár felső része.

Bizonyos tehát, hogy több hely és elnevezés kettő itt, mint például a Nyulak-szigete, amely a panoráma képeken láthatóan még az ősi Budával szembeni szigettel azonos, de nem azzal, amit az oklevelek Boldogságos Szűz szigetének és Budai-szigetnek is neveznek. S perdöntő, hogy az itt található, a 4. számú osztrák robbantási pont az első olvasatot igazolja, amelynek a létét Szörényi Levente térképmontázsa is bizonyítja, míg a későbbi határbejárások már nem ide vonatkoznak, a második olvasatot igazolják. A szigeten található Szent Klára kolostor eredete még ismeretlen, de 1376-os oklevél említ egy apácát a Boldogságos Szűz szikambriai kolostorából, amely viszont a mai Klissza. S a Szikambria itt olyan konkrét helynév, amit nem krónikáink említenek. Ugyanakkor világos, hogy tartozhatott egyidőben mindkét hely a Budai Káptalanhoz.

A szigetről visszatérve Szent Jakab apostol falujának templomához délkeleti irányt tartva érkeztek. E templomról írja Pauler Gyula, hogy 1269-ben IV. Béla király átadta a veszprémi püspöknek, amit a papság nagyon ellenzett. Pauler Újlakra teszi a templomot, pedig forrásai a budai Felhévíz közelében emlegetik.

¹²⁰ *Pomázi Polgár*, a Pomázi Önkormányzat lapja, 1999. decemberi szám.

Így ha a templom Újlakon volt, csak akkor fért bele e hely messzesége miatt az 1355-ös határjárásba, ha a hozzá tartozó falu nem Ósbuda alatt, a szigettel szemben volt. A budai Felhévíz pedig így tényleg lehet még az 1212-es bejárásnál feljegyzett Hévíz is, de távoli, nem közeli tájékozódási pontként. A templomot Pauler még 1298-ból, III. Endre királyhoz kapcsoltnak is említi.¹²¹ Így itt tehát a mind az első, mind a második olvasatot egyaránt lehetővé tehető adatokat látunk.

A második bejárók tehát az északi irányt követve aztán a Boldogságos Szűz Fejéregyháza felé vezető utat keresztezték, s ekkor Fehéregyházát elkerülve elérték az esztergomi utat, és többször keresztezték. És utána elérték a Szentlélek templom kereszteseinek malmát, akik ugyanahhoz a gyógyító renchez tartoztak, mint szigeti testvéreik. 1187-ből II. Orbán pápához kapcsolódó oklevélben szerepelnek. A szentlélek ispotályos egyházat 1510-es oklevél is említi, s a Budafelhévízhez kötött tavat ezen egyház alá helyezi, mely tó kialakítását a környék domborzata lehetővé teszi. Ispotályos, azaz gyógyításra szolgáló épületek is voltak itt tehát, s még lejjebb hévízi víztározó, s több malom. A dél felé haladó határbejárók elérték a Ferenc rendi testvérek Kúriáját, melynek kapuja a Boldogságos Szűz Fejéregyházára nézett. A kúria tehát nem azonos a mai pomázi kastély és a Wróczy út közé tehető, s a II. Béla király 1193-as oklevelében szereplő Szent István király fehérei egyházi vendégházával, mely építését Martiriusz esztergomi érsek kezdte, de halála miatt nem tudta befejezni. A bizottság ezután átment a Fehéregyházához vezető országúton, s itt említenek egy vár előtti árkot, ami a klarissza apácák kolostoráé lehetett. E kolostornak nincs is korábbról való említése. Vissza a Budával szembeni Nyulak-szigetére egy öbölnél történt az átkelés a Dunán, a sziget felső részére, ahová később lerombolt két megerősített hely tehető.

Az 1524-es bejárásról csak egy feljegyzés-részlet maradt. Ez a Szent Jakab templom felső részétől, az Újbudáról Óbudára vezető út mellől indult. Az úttal északnak fordultak, majd egy völgyön menve, hosszabb út után keletnek tértek. A Dicsőséges Szűz fejéregyházi temploma felé tartó úton a templom felé haladva elértek az Esztergomba menő hátsó utat. És itt még pár nem tisztázható helynevet említ az oklevél.

A második olvasatot az óbudai gazdag leletanyag megerősíti, amit a római kori emlékek is gazdagítanak.¹²² Az egész rejtély megoldásához tehát az visz

¹²¹ Pauler Gyula: *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt* (1984. reprint) c művében.

¹²² Ezt e területet a 19. század végi és a 20. század első felében készült tanulmányok tekintették át ebből a szempontból, mint például: Havas Sándor: „Fehéregyház és Árpád sírja.” *Különlenyomat az Archeológiai Értesítő 1882. évfolyamából*. Franklin-Társulat Könyvnyomdája, Bp., 1883, Honéczy Aladár: *Árpád sírjának kutatása*. Németh József könyvkereskedése, Budapest, é. n. [1911 vagy 1912]. Vö.: Dr. Zolnay Jenő: *Árpád vezér sírja. Új nyomokon*. Kókai Lajos könyvkereskedő és kiadó bizománya, Budapest, é. n. [1908].

közelebb, ha nem kettős, hanem hármas lépcsőzetességben gondolkodunk, azaz Buda előtt volt Óbuda, azelőtt pedig Ósbuda. Így a két korábbi helyszín épületei, műtárgyai és ezek emlékei egyaránt helyet kaphatnának, és megoldódna az a nem kis probléma is, hogy az óbudai helyszínre semmiféle Attila városa és Árpád vára rommaradványok nem mutatkoztak eddig. És ezzel összesimulnának azok az elképzelések is, amelyeket a két néhai kutató, Noszlopy Németh Péter és Sashegyi Sándor, valamint Szörényi Levente, és most Deák Csaba elmélete felmutat (és Lánszki Imre őket feszegeti). Mindegyiküknek vannak elévülhetetlen érdemei a helytörténeti, kódexi, oklevéli és ábrázolási kutatásokban, az összefüggő helyszínek kitágításában a Pilistől a Duna-szigetéig, és Szentendrétől Újlakig.

A Boldogságos Szűz Fejér Egyháza, Árpád Fejedelem Laka, Atilla Városa

A két oklevélben említett hely, a Dicsőséges Szűz Fehéregyháza, illetve Fejér temploma nem látszik az ősi Budától elkülönült helységnek lenni. A mai pomázi központ szélén, háttal a Kő-hegynek állhatott, a hátsó esztergomi út túloldalán, mely túloldal ma a falu közepére, a Meselia-hegy felé esik, mivel az első határbejárás is az ősi Budáról indult. Így a Szent István alapította templom és a köré épült Fehéregyháza a mai főútnál lehetett és a Duna felé nézett. Történelmi tény, hogy Szent István sok templomot alapított, s ez lehet azok egyike. A krónikaírók azonban különös áhítattal kiemelve említik az egyik templom Szent István általi alapítását, amely a Boldogságos Szűz Máriának ajánlott fehéregyházi templom, s Árpád fejedelem halálának helyén épült. Árpád fejedelem temetési helyét pedig, Attila király városában, kömederben aláfoló patak forrása fölé helyezik.

Az eddigi módszeres összevetést alkalmazva megállapítható, hogy a pomázi több, a hegyekből eredő vízfolyás közül kettő jelentős. Egyiket, a Susnyár-patak, s ennél nagyobb a másik, amely az első határjárásnál említett Oszolyatető-alji Hévíztől lefelé, jobbra Alhévíz, felfelé, balra Felhévízként ismert. A felülső szakasz a Pilisből lejövv több hegyi patak egyesüléséből alakul, melyek egyike a Holdvilág árokból lefutó, ma is kömedrű patak.

A szóban forgó Szent István alapította templom és a későbbi Budai Káptalan főtemploma összehasonlításánál utóbbi helyét a későbbi bejárásokból ismerjük, s ennek formája a Képes Krónikából ismert. Előbbire viszont csak a Képes Krónika alapján következtethetünk. Abból a jelenetből, amelyet a következő aláírássú kép ábrázol: *István és Gizella. A Boldogságos Szűz fejéregyházi templomának megalapítása.*

A Képes Krónika egy másik miniatúrájáról – amely a pápa, Anjou Károly fő támogatója 1304-es a Vencel-párti budai papok általi kiátkozását ábrázolja – megállapítható, hogy a Káptalani templom átépítés előtti állapota nem azonos a

Szent István alapította templommal. Egyértelmű a képek alapján, hogy a kéttornyú templom kis egyablakos hajóval nem azonos az egy tornyú és nagyobb, három ablakos hajójával.

Tehát a Budai Káptalan területén, Fehéregyházán volt egy különálló templom, amit Szent István alapított, melynek helye a mai Pomáz falu közepén, a katolikus templom, illetve a kastély táján volt. Tapasztalati tény, hogy a szent helyek megmaradnak ugyanannak, tehát a mai katolikus templom is őrzi a szent hely folytonosságát. Az első jelentősebb utalás erre a templomra III. Béla király 1193-as oklevelében van. Viszont mivel „II. Endre 1212-ben kiadott oklevelében Fehéregyháza a tájékozódási és határpontok között nem szerepel”, és Nagy Lajos 1355-ös „oklevél határjárási része Fehéregyházát már tájékozódási és határpontként jelöli”, ez mutatja a változást a helyzetében, sőt a helyében is. Így az 1376-os oklevélben a Boldogságos Szűz Egyházát plébániának mondják, azaz a kegytemplom jelentősége megnőtt. 1389-es oklevél pedig a Fehéregyházáról a zárda felé folyó bővizű patak adományozásáról ír, valamint 1401-es oklevél plébánia templomként említi. 1413-as oklevél Fehéregyházát szőlőhegy alattinak mondja, amely hegy a mai Meselia lehet is lehet, és akkor ez még az első helyszínre vonatkozik, az akkor eladott szőlő az ősi Budához tartozik, mialatt a vevő újbudai mivoltát az oklevél kihangsúlyozza. 1421-es oklevél szerint Fehéregyházánál a Hévíz patakon malom van, ami a mai Huszár utcától a Fő tér felé futó derékszögű Dera-pataki szakasz lehet, és az ősi Fehéregyházára utalhat, mivel 1425-ös oklevél is hegy alattinak mondja Fehéregyházát. 1439-es oklevél szerint pedig Fehéregyházán túl is vannak káptalani részek, azaz ő is belül van a Káptalanon, s ez szintén lehet a két Fehéregyháza jelzése. 1441-es oklevél a mögötte lévő szőlők okán egyenesen "szőlőhegyi" Fehér Szent Szűz Mária-plébánia egyháznak mondja, utalva van az ősi Budáról a Fehéregyházára vezető útra, ami esetleg ismételt két Fehéregyháza megkülönböztetését jelentheti.

Mátyás király 1480. augusztus 20-ai oklevele az ősi Buda városát, amely a Nagy Lajos király által elvett területen épült, magáénak mondja, s azt a királyi udvartól egy mérföldre, a mai UVAG területére teszi. Mérföldként 1,8 kilométert számolva, e távolság a pomázi iparteleptől Pomáz közepéig éppen megvan. De ekkorra már megszűnt a templom plébánia lenni, viszont Szűz Mária ünnepi zarándokhely lett. Helyét is ez az oklevél a hegyek alján a puszta mezőre teszi. A körötte volt falu is elnéptelenedhetett, ha egyszer a király kéri a pápa engedélyét a Szent Pál remeteszerzetesek behelyezéséhez. Mikor is a pálosokról van szó természetesen.

És mivel Fehéregyháza és a Budai Káptalan-i templom olyan közel volt, Mátyás király az elhelyezésen túl azt is kéri a pápától, hogy az óbudai prépostság régi templomának köveit Fehéregyháza átalakításához felhasználhassa. Hiszen mivel e Szent Péter Pál székesegyházat az Anjou korban vaskos román stílusából karcsú gótikus stílusúvá teljesen átépítették, az átépítés után sok kő megma-

radhatott. Vértessy György hivatkozik¹²³ IV. Sixtus pápa 1482. IV. 24-ei oklevelére, amely kiközösítés terhe mellett utasítja a pálosokat, az akkor leromlott állapotban lévő kegytemplom elfogadására. S ezután valamikor tehát építkezés kezdődhetett, mert II. Ulászló 1494-es oklevélben, mely szerint a kegytemplom Óbuda, azaz az ősi Buda felett fekszik, engedélyt kér a pápától a templomnak Szent Pál első remete szerzetesek monostorává emeléséhez. Ekkorra fejeződhetett be ugyanis a Mátyás által, 1480-ban kezdett építkezés, a templomnak kolostori szárnyal való bővítése. S végül 1510-es oklevél szintén Óbuda felett alapított Fehéregyházát említi.

Ezek után, e különböző korú és tartalmú oklevelek alapján joggal jelenthető ki, hogy a Szent István király által alapított Boldogságos Szűz fehéregyházi Árpád nagyfejedelem emléktemploma a mai pomázi római katolikus templom szűk környezetében volt. S akkor itt kellett lennie a közelben Árpád nagyfejedelem lakóhelyének is. Mert hiszen az emléktemplom a magyar hon- és államszervező Árpád nagyfejedelem életének és halálának színterét jelképezte. Ennek helyszínével az Árpádtól jogfolytonos hatalommal bíró Szent István király, valamint az e hatalmat alapító Árpád nagyfejedelem Kárpát(azaz Gyűjtő)-medencei új hazájában eltöltött élete, majd végül halála helyszínének nagy jelentőségével a legjobban tisztában volt. Amint azt a krónikáink is megerősítik.

Hiszen a Kárpát-medence már igen régóta gyűjtője, gyűjtőhelye volt a ma magyarnak nevezett népeknek. Innét van az elnevezése: Kárpát, mely régebben használt szavunk, s jelentése éppen gyűjtő. Aztán a fogalomból tulajdonnév lett, melynek eredeti jelentését egy időre elfeledtük, de már újra ismerjük. Ennek szent központja volt a nagyfejedelemi lakóhely, melynek kisugárzása Árpád halálával nem szűnt meg, amint azt Szent István gondoskodása mutatja.

A helymeghatározás teljességéhez azonban szükséges még néhány, oklevelekben szereplő helynév tisztázása. Az ősi Budát tehát a németek Etzelburgnak, Attila városának nevezik,¹²⁴ s a krónikáinkból ismeretes, hogy Árpád nagyfejedelem Attila király városába vonult be. Attila székhelye pedig a már a római korból ismert dunai átkelőnél lévő város, Szikambria volt. Így aztán közel kétezer éves helyről van itt szó, amit az első határjárásból azonosítottunk, mégha a második már nem is erre vonatkozik. Szikambria neve azért maradhatott fenn kétezer évig, mert az ott lakó közösség végig a helyi pontos, részletes tájékozódásra használta egy bizonyos területtel kapcsolatosan.

S mint láttuk már, 1376-os oklevél a Boldogságos Szűz szikambriai kolostort kifejezetten a mai Klissza-dombon említi. 1315-ös oklevél szerint Szikambria mezeje a mai Susnyáron volt ispotályosok malma melletti. 1528-as adat szerint Szikambria vize, a mai Susnyár-patak, a folyón lévő malmokat hajt.

¹²³ Lásd: Vértessy György: „Gondolatok Árpád fejedelem sírjáról.” *Pilis*. Napmadár füzetek, é. n, h. n.

¹²⁴ Am késői nyugati térképeken a mai Óbuda és Buda helyén is szerepel Etzelburg.

1533-as oklevél szerint a királyi Buda fölött fekvő Óbuda mezőváros Szikambria mellett, azaz az ősi Budától északra van.

Szikambria tehát bizonyosan a mai Dera-patak–Messelia–Kő-hegy–Duna közötti területre tehető. Határos a Szentendre déli részén Megyerként azonosított helyünkkel, ahol a krónikáink szerint Árpád csapatai is átkeltek, s ma Pócsmegyerként ismert. Az alföldi átkelőt, ami Káposztásmegyeren vagy Békásmegyeren lett volna, kizárja, hogy itt mocsaras, ingoványos rész volt egészen a hegyekig, amin átgázolni sokkal nehezebb és veszélyesebb, míg Szikambria–Megyernél sziget is könnyítette az átkelést. Sashegyi Sándor meg is állapította, hogy Árpád nagyfejedelem a mai Kő-hegyről nézhette csapatai átkelését, akik aztán a lába alatt vonultak el. Itt egyébként történeti források még a rómaiak alatt készült hidat is igazolnak. Nem tudjuk, Attila azon kelt-e át, vagy ő is a megyeri réven, mint Árpád. Így aztán nem véletlen a Szikambria név használata sem a hunok idejéből, sem majd a későbbiek részéről.

Az eddigiek egy alaprendszer alkotnak csupán, ami még sok, oklevelekben szereplő helynévvel bővíthető. Ezzel pedig az állítási anyag még biztonságosabbá tehető. Jórészt hátra van még a körzetben már elvégzett ásatások eredményeinek figyelembe vétele a szóban forgó helyek pontosítására. És viszonyosan, ez az anyag a már feltárt leleteket is értékeli. Nincsenek még figyelembe véve a gazdasági tevékenység összefüggő adatai sem, pedig oklevelekből egyértelmű, hogy a vizsgált térségben magas szintű szőlőművelés folyt, miközben egyébként a Dunazug-hegység a klímaválasztó ebből a szempontból. Kellett is ide a szőlőművelés, mert csak intenzív mezőgazdasági kultúra és más jövedelmező gazdasági háttér biztosíthatta az itteni város és intézményei akkori eltartását.

Ezek a két helyszínen – Ósbudán és Óbudán – eltartandó intézmények tehát, vázlatosan felsorolva: Előbb a Boldogságos Szűz pomázi, majd az előbbi kegytemplom pálos kolostorra átalakítva. A Szent Péter Pál prépostsági főtemplom és a Budai Káptalan intézményei. Az ősi Buda polgárvárosa, melynek egy része az Anjou-kortól királyi, majd királynői város. A ferencesek kúriája. A kisebb testvérek egyháza, amelyre 1298-as oklevél utal. A Szent Margit templom. Az Anjou-kor előtti ősi vár helyén a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére emelt újabb templom és klarissza kolostor. A Boldogságos Szűz Mária szigeti egyháza és kolostora. A Szent Klára kolostor. A Szent Mihály egyház és kolostor. A ferencesek szigeti kolostorai, az ispotályos keresztesek vára és kórháza a Káptalanon kívül. A Tengurdi nemesek tornya és várkastélya a Káptalanon kívül. Az érseki vár és torony a Káptalanon kívül. Az 1269-ig fennállt Szent Jakab templom. Az ispotályos keresztesek felhévízi kolostora a Káptalanon kívül.

Ezekből itt csak kettő, oklevelekben is említett kegyhely, kisebb kápolna nincs azonosítva. Feltárva pedig csak a kisebbség lett ezek közül a klisszai¹²⁵ és az óbudai ásatásokkal, míg a többi létesítmény múltunkhoz méltatlanul hever a

¹²⁵ Beliczky János—Sashegyi Sándor: *Pomáz*. Anonymus Könyvek sorozat, Pomáz, 1992.

föld alatt. S még mi minden lehet ott! Evila Cselebi az ősi Buda elfoglalásakor 70 ezer ember legyilkolásáról számol be, s e mártírok keserű bizonyosságai ismételtén az ősi Buda nagyságának. A Klissza Sashegyi—Beliczky-féle rekonstrukciós rajza például várnagyságú objektumot mutat. Az ősi Budán tucatnyi ekkora tömegű épület volt. Ezekhez és a városi épületekhez igen sok követ kellett kibányászni, amelyek nyomait viszont Sashegyi Sándor Pomáz környékén megtalálta.

Eddig az ősi Buda kérdését azért nem lehetett megoldani, mert nem kezelték egységes rendszerként a Budai Káptalant, amelynek kapcsolatrendszerét tehát öt mai földrajzi helyhez kell kötni. Ezek a következők: 1. Pomáz központjában a katolikus egyház, 2. Megyer, Szentendre déli része, 3. az eltűnt sziget, a régi és az új szentendrei út közén az üvegházak és az Aral kút közötti rész, 4. Budakalász központjában a Kálvária-hegy, 5. az ősi Buda Pomáz és Budakalász határán a Klissza-dombig. Ezek után már joggal tehető fel a kérdés: Van egyáltalán olyan hely máshol Magyarországon, ahol ennyi és igazolható együttállás lenne az ősi Budával kapcsolatosan? Ugyanakkor a délre mellette lévő Óbuda a megfelelő összefüggés rendszert megtalálva csak megerősítheti mindezt az igazolási lehetőséget.

A kutatást nem lezáró zárszavak

Igazolódni látszik tehát Sashegyi Sándor neves pomázi helytörténész 1941-es Holdvilág-árokbeli ásatási kezdeményezése,¹²⁶ és meggyőződése, hogy Pomáz környékén kell keresni Árpád nagyfejedelem sírját. Az a feltételezése pedig, hogy a mai Pomáz helyén volt az ősi Buda, bár az ő elképzelésénél nagyobb rendszerként, de bizonyossá kezd válni. A mi mai feladatunk pedig az, hogy őseink, magunk és a nagyvilág iránti kötelességünk és tiszteletünk jeleként mindezt a maga gazdag rendszerében felkutassuk, nyilvánosságra hozzuk, és feltárva, a lehető legszebb állapotában bemutassuk, népünk és a nagyvilág elé tárjuk.

¹²⁶ Dr. Makkay János régész említi Szörényi Levente könyvéhez írott előszavában, hogy Vargyas Lajos naplója szerint már Győrffy György is ásatásokat akart kezdeményezni a Holdvilágárokban.

MAGYAR NYELV

Csihák György:

Beszéljünk magyarul!

II.

Az előző számban szereplő, azonos című írásomban Herczeg Ferenc író-fejedelmet idéztem, aki már a 20. század elején felháborodott azon, ahogyan a magyar nyelvet nyomorítják, leginkább azok, akik dolga lenne a nyelvápolás. Ám azt is kifogásolta, hogy a közönség ezt tudomásul veszi, sőt, divatot csinál belőle. Így van ez ma is.

Sajnos a magyar nyelvészek százötven éve megfélekeznek a legfőbb feladatukról: a magyar nyelv műveléséről. Maguk teremtetten fantomokkal hadakoznak, a magyar nyelv pedig kedvükre zül-lik. Ne feledjük, hogy a „halszagú atyafiság”-ot egy finnugor nyelvész-pápa találta ki, s mi, józan gondolkodásúak, állítólag büdösnek találjuk. Javítanivaló pedig lenne bőven, hiszen előtt bennünket az idegen szavak és kifejezések árja, aminek mind hiányzik a jó magyar megfelelője; már a köszönés is: „Helo”.

Akad néha azért örömünk is. Az Angliában kitalált könyvversenyen, Magyarországon állítólag többen vettünk részt, mint Angliában az ottaniak. A győztes könyv pedig – az elvárással ellentétben – nem valami modern ponyva lett, hanem az Egri csillagok! Őszintén és örömmel meglepődtem. Hiszen, talán azért is lettem történész, mert elemista koromban Gárdonyi Géza három örökszép regénye szerepelt első olvasmányaim között: Egri Csillagok, Láthatatlan ember, Isten rabjai.

Gárdonyi eme újabb sikere ösztönzött most arra, hogy újra elolvassam mindhármát, de verseit, több színdarabját, sőt, több regényszerű kötetét is, mint Az én falum, Két katicabogár, Boldog halál szekerén, Szunyoghy miatyánkja, Hosszúhajú veszedelem, Földrenéző szem, Te Berkenye! Ez utóbbiban találtam egy kis írást, amit idézek. Ma is időszerű, hiszen Herczeg óta minden csak romlott. Átleng mindent a nyugat-imádat, nyelvünkről sem szabad igazat mondanunk. Tovább megyek: már nyomokban sem található Hazánkban egy olyan író-

nemzedék, mint amilyenel rendelkezünk Herczeg és Gárdonyi korában, sőt még utánna is jó harminc évig. Nem látszik világosság az alagút végén...

Viszont feltámadt a régi veszély: a germanizálás. Ma is átvesznek mindent a német nyelvterületről. Pontosabban: onnan megvesznek nálunk mindent, mi meg átvesszük az ő kifejezéseiket, mondatszerkezeteiket, modorosságukat. Mert, ugye nem szégyen tanulni az okosabbtól, követni a fejlett nyugati nyelvet.

Íme a Gárdonyi idézet:

“A magyar nyelv rövidsége s a német hosszadalmassága

Fanyalogni: eine saure Miene machen. (Négy szó)

Laposfarú: wer einen magern hintern hat. (Öt szó)

Fáradoz: sich mühe geben. (Három szó)

Tehetem: ich kann es machen. (Négy szó)

Indulni: sich in Bewegung setzen. (Nincs szava rá, mint hogy a birkának nem volna, ha beszélni tudna. Ambár még a birkák közt is volna a kolomposnak)

Hallottam: Ich habe es gehört. (Ebben a szóban; hallottam, benne van mind a négy német szó.) De hogy a magyar valamennyi kultúrnyelvnek fölötté áll, íme rá példának az Archimédes kiáltása: heureka! Ezt a német így fordítja a maga nyelvére: Ich habe es gefunden! Négy szó! Az angol így fordítja: I have found it! Négy szó! A francia: Je l'ai trouvée! Négy szó! Az olasz L'ho trovato! Három szó! S a magyar, diadalmas rövidséggel: Megvan!

A német fafejűséget karakterizálja a betűje is. Írása, nyomtatása: mintha csak valami gonosz szemorvos mesterkedte volna ki, hogy mentül több legyen a keresete. Száz német közül kilencvenkilenc pápaszemet visel, s a jövő században már pápaszemmel is születik. Hazafiságból vakul? Vagy butaságból?

A német nyelv szegénysége

Nagyra van a német, hogy a tüzelőfa és az élőfa megkülönböztetésére van holz és baum szava (ámbátor Gehölz már élőfákat jelent, ligetet). Hát nekünk ez a holz és baum különbség nem is szükséges. Mi, ha élőfáról beszélünk, azt is hozzámondjuk, hogy micsoda fa. Ha pedig nem élőfáról van szó, elég a fa is. Tudjuk, hogy tűzrevaló. De hogy ez éppen nem a szegénységünk bizonyítéka, íme vetek a németek elé ezer olyan különböztető szót, amire nekik nincsen csak egy-egy szavuk.” [Huszonnyolc egybefűzött lapra terjedő szógyűjtemény következik. Pl.: Alszik, hál. – Anyós, após. Bemegy, betér. – Bot, pálca. Stb. Majd:]

„Marok, tenyér. (Egy szava sincs rá, csak összetételekkel tudja kifejezni. A franciának meg pláne öt szó kell, hogy a marok szót kimondhassa.) Nyír, vág, metsz, szab, szel, szeletel. (A német csak egy nyomorult szóval schneidol.)

A nyelv gazdagsága az igékben ragyog, s nem a nevekben. Elnevezni könnyű akármit is, de ígét csinálni nem. Mert az ige a nemzet lelkének gyökérhajtása.

A német nyelv oktondisága

A német nagybetűvel ír minden nevet. Tehát mondatban a kőműves, kovács, szabó, bokor, bogár, réz, stb. lehet embernév is, más név is. Eléje kell neki tenni egy másik szót, hogy megjelölje, de néha még azzal is homályos.

A német mikor mulat, nem mulat, hanem alóltartja magát: unterhalten.

A német nem tudja megkülönböztetni a fölkel és a föláll fogalmakat. Neki mind a kettő aufstehen. Az ágyból ő nem kel föl, hanem föláll. Ha pedig azt mondja, hogy én bizony nem állok föl, hanem ich mache mich nicht auf, az még a fölállásnál is cifrább nyilatkozat nekünk.

A német nem tud járni, ő csak menni (gehen) tud. Hát még járkálni, hogy tudna szegény! (De még a menése is mennyire bizonytalan. A mi Czeisler zsidónk azt írja a fiának Pestre a faluból: Szerdán jövök.)

Sohse bővelkedik semmiben, még akkor se ha überfluss-ja van.

Hát azt ki hinné, hogy a németnek nincs tenyere? Neki a tenyér flache Hand, vagyis a kéznek laposa.

Gegen ellen; stand állás, állapot. Gegenstand azonban nem ellenállás, se nem ellenállapot, hanem ügy, tárgy, dolog.

A német nyelvben nincs hajnal csak körülírással. Nekünk tizenöt szavunk van rá.

A der, die, das. Hogy nem szükséges a szavakat nemre osztani, a mi nyelvünk példázza. Hogy nem szép, az is bizonyos. Hogy oktalan szószaporítás, mindenki tudja, aki írással foglalkozik. (Göthe bosszankodása.) Ha tehát se nem szükséges, se nem szép, sőt oktalan teher, – nem lehetett a nyelv alakulásakor okos fejű nemzet a német.

Egy mondat így kezdődik: Wie als ob nicht immer nur zu viel Neigung gezeigt...Tehát kilenc szót olvasunk anélkül, hogy csak egy morzsányi fogalmunk is lenne arról, hogy mit olvasunk. Mind a kilenc szó üres. Ilyen buta mondatot egyet se lehet a magyarban mondani.

Ein Töpfer ist eine männliche Person. A fazekas férfi személy. Minthogy azonban Person nőnemű, tehát a fazekas nőnemű férfi a német ég alatt!

A kiküldött kém jelenti, hogy hány ellenséges katona közeleg.

A magyar azt mondja: nyolcvanegy. A német azt mondja: egy és (csuklik) hozzáteszi: és nyolcvan. (Ein und achtzig.) Tehát a német észjárás szerint az egy fontosabb, mint a nyolcvan. S ha véletlenül egy ágyúgolyó jön s az egy után elviszi a németnek a fejét...

Micsoda logika van abban, hogy a kanál hím eszköz, a kés semleges, a villa meg nő.

Minek a szavakat három osztályba sorolni? Mintha valami gyerek két skatulyába rakogatta volna egyenkint a szavakat: ez hím szó, ez nő szó. Aztán fele munkájában abbahagyta, s a maradék szavakra rámondta: ezek semlegesek. Így maradt aztán semlegesnek maga az asszony szó is, meg a leány szó is. De ha már így megcsúfolták őket, még rádupláztak a diplomás hölgyekre. Fräulein Dr. Helene Mayer. Ez háromnemű kisasszony! Merhiszen Fräulein semlegesnemű, Doktor hímnemű, Helene nőnemű. Ilyen hatlábú bornyúkat nem szül a magyar nyelv!“

Legyen ennyi elég...

Sokan emlegetik, a mindég időszerű, találó kibúvót, hogy a mai fiatalok már nem olyanok, ők látják, majd ők megoldják... Így kell kibújni a felelősség alól. Nem én – majd a másik...

Megengedem, hogy az elvárás bizonyos történelmi tapasztalaton alapul, sőt ésszerű is. A fiatal, a friss erő, mindég joggal keres új, szép felemelő feladatot. Van rá példa a történelemben, a mienkében is. Ám, ne feledjük, a mai idősebbek is fiatalembereként kezdték. Az idősebbek, a hatalom és a pénz birtokában jól értik, miként kell a fiatalokat átnevelni, meggyőzni, tőlük függővé tenni, korrumpálni. Gyakran a szemünk láttára válik az ilyen fiatalból koravén hátramoszdító. Kereszen példát kiki a saját környezetében, talál többet, mint gondolja.

Végezetül ismét egy csokor az elrettentő példákból.

TV 1 esti hír: A háttér kép Németország, benne sötétebbre színezve Bajorország – így bele is írva!, jó nagy betűkkel. A sajtó mindentudó szakembere a rövid hír keretében kétszer mondja: „...a bajor tartományi választások”. Egy választások egy német szövetségi államban, hivatalos neve: Bajor Szabad Állam. Tartomány?

“Nem ilyen egyszerűen működik ez a történet”. Mi ez? “A boltok nagy része már hamarabb a polcokra rakta” – tud a bolt rakni? Vagy csak a bolt nagy része? Kormányzati intézmény plakátján olvasom: “Természetvédelmi és környezetvédelmi fejlesztések EU forrásból.” A többszámot már nem is merem kifogásolni. De ki tudja fejleszteni a természetvédelmet, meg a környezetvédelmet? Vagy netán a természetvédelmet és a környezetvédelmet szolgáló beruházásokról volna szó – ha magyarul írnák? “Az építő cég nem akar nyilatkozni.” Egy cég akkor se tud nyilatkozni, ha akar. Mert nincs szegénynek se nyelve, se szája.

Egy sporthír: ”Pityi és Palkó góljaival kettő nulra győzött a csapat.” Tehát egy-egy góljaival.

A gondnok írja egy házban : «Amennyiben a közös költség csekkek elfogytak, úgy a Gondnoktól lehet beszerezni ». A gondnok nagy g-vel ; nyilván Németországban tanult beszélni, mert ilyen ötlábú birkát se lehet nálunk találni – csak a médiában. Helyette ezt írnám : A közös költségekre csekk a gondnoknál (-tól).

A TV 2 egyetlen hírműsorában: „A rendőrség a tömegbe lőtt”. Tud löni a rendőrség? Már ezek emberségében sem bízhatunk. Szerencsére az újságírók okossága változatlan. Később egy polgármester mondja: „A falu, aki...” Majd: „A mai napon a tőzsdék csökkentek.” A tőzsde lehet épület és intézmény. Tud az csökkenni? Vagy megszűnt néhány? Kevesebb lett a tőzsdék száma a világon? De azt meg másként kellene mondani.

Magyar Nemzet október 15.: „Janus Pannonius 1434-ben született Szlovéniában”. Kár, hogy akkor ilyen nevű ország nem létezett. Majd „Baranya és Pozsega vármegyék főispánja volt”. Ugye, két vármegyék! Október 18-án „Ősi hangok Ázsiából: ...a Jeniszej és az Ob folyók...Altaj, Tuva és Hakaszia köztársaságok...”. Két folyók, három köztársaságok.... egy mondatokban....

Hír a rádióban: „A Tadzs-Mahal Hotelban lövöldözések voltak”. Tanuljunk gyorsan, könnyen magyarul: lőttek, lövöldöztek, lövöldözések voltak. Ez a többszám többese.

„Csökkentjük a parlament létszámát”, majd: „a parlament épületében” - most akkor mi történik, hol?

Napjainkban mindent elöntő hír: „...a parlamenti pártok a parlamentben a büdzsét...” Szép. Nekünk több mint ezer éve van országgyűlésünk, vagy nemzetgyűlésünk; a ház neve pedig Országház. Büdzsé valamikor még költségvetés volt. Emlékszik még valaki? Miért nem tetszenek tiltakozni? Én tiltakozom – írta Herczeg Ferenc. Én is.

Ismét Gárdonyi fenti írásából:

“A nemzeti erő első megmozdulása ez. A muszkacsorda letiporta a fáradt oroszánt. Az osztrák megrugdosta. Vitézségével nem kerekedhetik fölül többé a magyar, mióta a puskacsövek sokasága dönti el a csaták sorsát. De van egy kincse, amely a puskáknál is diadalmasabb a jövő idők küzdelmeiben, s amelyről nem is tud: az elméje. Ész dolgában nem állhat mimellénk semmiféle más náció. Kélnek és múlnak itt a legzseniálisabb emberek. Aranyrögek, gyémántok, amelyek felszínre kerülnek, de csak az égi nap látja őket és a századok lombhullása, amely alatt megint visszaenyésznek az ismeretlenségbe. Értéktelenségbe vesző értékek. S hogy ez nem képzelődés, a nyelvünk bizonyítja: szebb, tökéletesebb, gazdagabb nyelve nincsen semmiféle nemzetnek. Kik csinálják a nyelvet? A névtelen lelkek milliói évezredek, századokon át. Mintahogy a hársfa, szilfa leveledzik: megszámlálhatatlan levelekkel. A magyar nyelv a jövő idők világnyelve. Csak még néhány olyan írónk legyen, mint Petőfi, mint Arany, mint Jókai és mint amilyen a most elővillant Madách, akkor a magyar génusz fáklyája fölemelkedik a népkultúrák ormára s átvilágít az egész földtekén.”

Tisztelt mai magyar nyelvművelők, bárhol tetszenek lenni, nyelvészek, tanárok, közjogi méltóságok (mennyi kitalált rang!): ezt a kincsünket tetszenek prédálni, nyaklónélkül.

Az októberi forgatagban idén ismét elmerült a tény: a magyar génusz 2006-ban ismét föllángolt, a mindent elsöprő kulturális szennyből ismét elővillantak az Egri csillagok. (Az alábbi írást a Gárdonyi évfordulón több helyre elküldtem, de még a leginkább piros-fehér, vagy piros-fehér-zöld lapok se közölték; egyáltalán: semmi megemlékezésről nem tudok.) Íme.

Nyolcvanhat esztendeje, 1922. október 31-edikén hagyta el földi életét “a magányok embere”, ahogyan édesanyja zokogta az “elvándorolt” haláláról szóló gyászjelentés szövegében. Az egri vár Babek bástyáján helyezték örök nyugalomra, teljesítetlenül hagyva végakarátának bizarr kívánságát, hogy éjjélkor temessék és gyászoló gyülekezet ne kövesse a koporsót, amelyben “csak testét” viszik el a házból, ahol ablaktalan, felsővilágítású szobájában, több mint két évtizeden át lobogott alkotó szelleme.

“Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő. Ő az arca mögött van. Láthatatlan.”

Gárdonyi talán nem is gondolt önmagára, amikor papírra vetette e sorokat. Megfejtethetlen titokkal, benső ellentmondásokkal teli élete bizonyítja, hogy látható arca mögé rejtőzködő volt ő maga is.

Gyári bútorokkal berendezett igénytelenségben töltötte önmagával szemben felmérhetetlenül igényes remete életét. Látható arca, néptanítós külseje mögött, fejedelmi büszkeségű, zárkózott különc volt. Külön házacskában lakó két fia is csak kopogtatás után léphette át műhelyének küszöbét, amelyben kitömött sakkal, baglyokkal, kócsagokkal vette körül magát, s kertjében az ujjairól vízcseppeket szörcsölő, szelídített gyíkokkal barátkozott.

Nosztalgikusan merengett el a faluról, ahol üdvözlégy Máriát kiált a harang, s a bakter, miután versét kiáltva végigment az utcán, “leteríti szűrét a templom ajtajába s rábizza a falut az Egek Urára”, de ő maga titkos erőkkel viaskodott éjszakánként, spiritiszta szeánszokon vett részt, a teozófus Blawatszky asszonynak Fátyolos Íziszről, titkos tanról szóló műveit, Schmidt Jenőnek budizmusról írott könyvét bújta és hitte az újjászületés bonyolult benáereszti tanát: felismeri a létezés csalóka voltát, s újjászületek forgatagában szabadulni a létszomjtól.

Könyvtárában, ahol alig volt magyar könyv, a fajok keletkezésének titkát kutató Darwin, a darwini elméletet népszerűsítő Haeckel, Börsche “az ignorémusz et ignorabinusz” tételét hirdető agnosztikus Du Boys-Raymond, a csillagász és spiritiszta Vamille Flammarion meg egyéb természettudományi, bölcsészeti írók műveit olvasta. Mintha élete önmagába húzódó korszakában autodidaktikus igyekezettel akarta volna pótolni mindazt, amit középfokú iskoláztatás, néptanítóskodás, újságírás és az írói pályakezdés éveiben nem sajátíthatott el.

Nem lehet felmérni, hogy a könyvek rengetegének tömegéből mennyit emésztett meg, mennyire juthatott tudósi színvonalra törekvő enciklopédikus ismeretvágya, amely a tibeti nyelv elsajátítására készítette, de emberkerülő zárkózottsága, holtakat vallató misztikus élete arra vall, hogy aligha kaphatott választ a legbensőbb, leggyötrőbb kérdésekre a lét problémáiról, és sem tudás, sem dicsőséget hozó írói pálya nem tudta behegeszteni a sebet, összeforrasztani a tö-

rést, amelyet nősülése okozott. Ellenőrizhetetlen hírek keringtek e törésről, halani lehetett győri pályatársaitól, hogy ödipuszi tragédia lappangott hamaros szétválással végződő boldogtalan házassága mögött. Ezt sejteti kijelentése: “Erről nem akarok szólni soha.”

De talán volt mégis derűs korszaka, mielőtt az elzárkózottság idegbajig fajuló mélységébe zuhant. A budapesti Irodalmi Múzeum őrzi a fényképet, amely 1904. május 27-edikén készült sáncdűlői szőlőjében, amellyel Eger város közönsége ajándékozta meg az Egri csillagok költőjét. A “sáncfüredi kúria” előtt, miként baráti köre nevezte a paraszti egyszerűségű és később is csak kevésbé átépített házacska, Jankovich Dezső egri polgármester, Jankovich Adolf Heves vármegye főügyésze, Valló István pénzügyi titkár, Károlyi Gyula nyugalalmazott huszárezredes ül egy hosszú asztalnál, s mögöttük a házigazda Gárdonyi, meg Sokolay Viktor városi tiszti ügyész áll.

Az író fején fekte keménykalap, szájában rövidszárú pipa, tekintetében ravasz, derű. Vagy csak lucidum intervallum villanása, mert egy időre feledte, talán még nem is bizonyosodott meg arról, ami hamarosan zord tudássá vált? Benső élete titkát családja által “tibetüskének” nevezett feljegyzések tömegében vitatta egyedül önmagával és tette mások számára olvashatatlaná.

Sikere vetekedett Herczegével, az írói világ jobb és baloldala egyaránt nagyra tartotta, fiatalon választották tagjaik sorába az irodalmi társaságok és a Tudományos Akadémia. A tanító, aki nem lehetett polgári iskolai tanár, mert vizsgáztatói megbuktatták magyarból, sőt helyesírásból is, a Tudományos Akadémia helyesírási szótárának munkatársa lett.

Ennyi siker után is így zajdult fel az egri kiskocsmában, ahová az őt meglátogató Móricz Zsigmonddal tért be: Tudom, ha nevemet kocsira lehetne ültetni és körülhordozni az országban, mindenfelé megsüvegelnék, de nekem még a magam falujában sem köszönnek.

Nem így volt. Mindenki becsülte és ünnepelte.

– Nehéz, zárt, fojtott lélek – állapította meg Móricz Zsigmond az egri találkozásra emlékezve, de hogy mi tette azzá, az a lelkek mélyéig látó, nagy író társ számára is titok maradt.

Nem ekkora talány, hogy miért lett nyerő nagy könyv ma is az övé.

Mert ma is lehet állami ünneppé tenni bármely leveretésünk emlékét. Gárdonyi viszont a középkori Nagy Magyar Birodalom végleges eltiprása idejéből is tudott nekünk máig fénylő csillagot varázsolni a borús magyar égre. A kereszténységet és minden eredményét szabad ma is sárba rántani, de legalább feledni. Gárdonyi pedig megdicsőítette az Isten rabjait. Mert a mai Magyarországon millióárdokat lehet szerezni erkölcsöt, magyarságot, embert romboló cirkuszokra, de nincs pénz se Körösi Csoma, se Mikes Kelemen, se Dobó István sírjára (annyit emlegettem, hogy ez utóbbira mostanában gondoltak). Ki foglalkozik Bornemissza Gergely és Cecey Vicuska szerelmével, Árpád Atyánk szent leszármazottával? És Atilával? Csak Gárdonyi Géza. Meg a láthatatlan emberek.

Meg mindazok, akik a magyarság elpusztításán fáradoznak. Ezek nem nyugszanak, nem pihennek, nem bíznak semmit a véletlenre. Alig nyer az Egri csillagok – máris lecsapnak. Újraírják a könyvet, valami közérthetőbb (?) formába. Budapesten a város tele van az új átíratot hirdető plakátokkal. A plakáton nincs Dobó, nincsenek az egri nők. De van egy félszemű gengszter – uralja az egész plakátot. Van egy tavacska, ahonnan ráncbámul két vízfejű gyermek. Nem láttam, hogy a plakátot bárki letépte, vagy összefirkálta volna. Pedig, a mindenféle “választások” alkalmával ez mindennapos.

“Pusztulóban van az a nemzet, amelyik oltárrá teszi az asztalt s legderekabb embernek Lukulluszt tartja.” (Gárdonyi)

Zürich, a magyar ötvenhat 52. évfordulóján

Cser Ferenc—Darai Lajos:

A nemzeti önismeret csapdái: közbevetés a nyelvtudományról.

A magyarság Kárpát-medencei eredetét bizonyító érvek összefoglalása.¹²⁷

Bizonyos vonatkozásokban ma is érvényes egy 'mellékfoglalkozású történész' 106 éve tett megállapítása, hogy „még nem akadt magyar történetíró, aki élete feladatává tette volna, megtisztítani a magyar történetet attól a végtelen sok gyomtól, mely a pártoskodó és gyáva történetcsinálók keze alatt benne felburjánzott. Alig van nemzet, amely a hazugságoknak vastagabb szemüvegén szemlélné saját történelmét.” (Szabó Ervin: „Történelmi hazugságok.” Népszava, 1902. február 1.) A hamis vonatkozások inkább sokasodtak, kiiktatásuk kísérletei rendre elbuktak, a magyar történelem megtisztítása tovább várat magára. S a helyzet lassan kuszább, mint valaha. Nem feltétlenül tudósi mulasztásból, mert a világháborúk s mozgalmak eseménysűrűsége szinte követhetlenné tette a tárgyat, s már érvényesül – ha nem is hat még széles körben – az igazlítás, ámde a hivatás-éthosz hiánya fájó tény maradt mindeddig. Ugyanakkor a plebejus érvelés több ideológiai jellegű hamisságot teremtett, mint amennyi jó választ adott az örökösnek tekintett kérdésekre. Van azonban megoldás, a tudományt nem lehet visszatartani. Ahogy a kettős kultúra elve, azaz a népi és hatalmi műveltség párhuzamos érvényesülése magyarázatot adhat több évezrednyi eseményre, ennek különböző leágazásait az egyes vallásokba, embercsoportok törekvéseibe, tudományos hiedelmekbe, éppen hogy az ellenkező folyamatnak, a hamisítás továbbéltetésének is lehet tartanunk, különösen az emberi különbségek túlhangsúlyozása miatt. A nemzeti önismeret viszont mentesítheti magát e rára-kódásoktól, felismerheti akár pártütőinek, akár egyetemesítő túlzásainak nem illeszkedő módszereit és megállapításait. Mert az ilyen túlzások, anakronizmusok mai tudományos szemléletünkben már nem állják meg a helyüket, azaz a kritikát vissza kell vinni a hamis építmények alapjaiig. Sok ilyen használhatatlan monolit vagy megalit tornyosul, óriás testével, félelmetes tekintélyével eltakarva a kilátást, a rálátást a tényekre. Szinte mindegyik tudományágban megtalálhatjuk elavultságainak kihatását a

¹²⁷ Előadás „Az élet tanítómestere? Történetírás, oktatás és kutatás a 19–21. századi Magyarországon” c. tudományos tanácskozáson. Kodolányi János Főiskola, Történeti Műhely, Székesfehérvár, 2007. november 14. (Az ugyanott kiadott konferenciakötet előadás szövegéből terjedelmi okokból lemaradt irodalomjegyzék itt elérhető.)

megújíthatatlan történetírásra, de a nyelvtudomány különösen kirívó iskolapéldája a homokra épített várnak, azaz elméletnek. S ha végső soron az összes korábbi ismeretállapot, következtetési cél és módszer összefüggése, együttes ereje tudta eddig megakadályozni a külön-külön való bírálatát az egyes területek tévedéseinek, akkor most szintén a tudományösszesség összehangzó eredményeivel kell az egyes ágazati elavultságoknak véget vetni. Ez legfőképpen a nyelvtudományra vonatkozik, annak a korábbi kétes történettudományi jellegű megállapításaira, illetve a történettudományt félretoló magatartására is. Ez a változás természetesen nemcsak a történettudományt emelheti fel a feladatait megoldani képes tudományos rangra, hanem hozzájárulhat a nyelvtudomány megújulásához is, amennyiben az ott megcsontosodott régi nézetek neki sem engedték felhasználni az újabb módszertani lehetőségeket, amelyekkel élve most már nagy felfedezéseket tehet. A történettudomány pedig végre megszabadulhat a nyelvtudományi közbevetéstől, ami mintegy vírus, hamis program, összekeverve a múltbeli értékrendet, hamisan rétegezte át a korai társadalmunkat, s nem megfelelően sorakoztatta és értékelte az ismert adatokat és a következtethető eseményi összefüggéseket.

Előzmény, egyik valótlan eredeztetésünk trónbitorlása

A magyarság eredetét a XIX. század folyamán alapvetően két elgondolás próbálta meg leírni: a kizárólag a nyelvi rokonságra épülő ú. n. finnugor¹²⁸ és a nyelvi, valamint a kulturális hagyományokra alapozó ú. n. török elmélet.¹²⁹ A kiegyezést követően az előbbi lett a Magyar Tudományos Akadémia egyetlen elfogadott származtatási elmélete, és azóta a magyar történelemtudomány ezt tanítja, ezt hirdeti, ezt ragozza. A hivatalos történelemtudomány semmiféle más megoldást nem fogad el, és a bármely más megoldásban gondolkozókat tudománytalannak, tulipántos álmodozónak, akár politikai alvilágnak is nyilvánítja.

A *finnugor elképzelés* lényege az, hogy valamikor, talán hat-nyolc évezreddel a jelenkor előtt (JE) létezett valahol az Urál környékén egy ősnép és egy ősnyelv, amit a nyelvtudomány és a történettudomány uráli ősnyelvnek, illetve uráli ősnépnek nevez. Ebből a kezdetekben leszakadtak a mai szamojéd népek és nyelvek, majd egy következő lépésben, az immár finnugornak nevezett maradék kettéoszlott a finn és az ugor ágra. Ezek közül az egyik – az elképzelésektől függően vagy a finn, vagy az ugor – az Urál ellentétes oldalára költözött, ahol aztán mindkettő újból csak két ágra bomlott: a finn a baltira és a permire, az ugor meg a magyarra és az obi-ugorra. Ez utóbbi elágazást valamikor a JE 3. év-

¹²⁸ Lásd pl. Budencz (1871), Zsirai (1935), Diószeghy (1978) vagy Glatz (1996), pp.: 8. 1. -40

¹²⁹ Példának okáért Kiszely (1996), Osetzky (1977), Götz (1991), Padányi (1989), Nagy (1987).

ezred elejére, közepére helyezik. A magyarok pedig ekkor valahol az Obtól délre élhettek, és az elképzelések szerint ekkor kezdődhetett meg a magyarság addigi halász-vadász műveltségének a levetkőzése, az állattenyésztő életmód főlvétele s a magyarság lovas-nagyállattenyésztő néppé szerveződése.¹³⁰

Míthogy a környező műveltségek ekkorra már egytől-egyig fémfeldolgozó, lovas-nagyállattenyésztők voltak, a magyarnak tőlük tanulva kellett legyőznie a köztük lévő hihetetlen nagy műveltségbeli különbségeket. Ezek a népek – megoldási felfogástól függően – türk, vagy iráni népek lehettek. Azonban egyetlen konkrét népet, vagy törzset sem tud a hivatalos tudomány megnevezni, mert nem hogy erre, de még a magyarság feltételezett helyére vonatkozóan sincs megegyezés a történészek között.

Később a magyarság a hivatalosan elfogadott elmélet szerint a sztyeppén különböző helyeken bolyongott, hogy aztán már a Kr. u. évszázadokban a Káma és a Volga közötti területen legyenek felfedezhetők. Ezt követően őseink türk (elsősorban a kazár) népek alatt élhettek, majd a Kr. u. IX. század végén önállósodtak és Európa legerősebb katonanépeként, a föltételezések szerint ekkor a szinte teljesen üres Kárpát-medencébe költöztek, ahol nagyon hamar – egy évszázadon belül – létrehozták Európa legkorszerűbb keresztény államát I. István királlyal a trónon.

Mindezen elképzelések alapja a magyar és az ú. n. finnugor népek nyelveinek a rokonsága. Régészeti adat, ami az elképzelést egyértelműen igazolná, azonban nincs. Olyan is kevés van, amely valamiként elősegítené, támogatná. Példának okáért ugor népet és nyelvet eleddig senki nem talált, sem a fönt megnevezett, sem a távolabbi körzetben. A szó mesterséges, de a jelentése sem ismert.

Ha igaznak fogadjuk el az elképzelést, akkor a magyarság a Kárpát-medencei megjelenésekor sztyeppéi, lovas-nagyállattenyésztő nép lehetett. Eme műveltség forrásainak a szókészletét kellene a nyelvében föllelni, a nyelvszerkezetnek valahol a türk és az iráni nyelvek között kellene elhelyezkednie. Azt kellene tapasztalnunk, hogy a külső hatások csökkenésével, vagy a Kárpát-medencében talált más népek nyelvének a hatására az államalapítástól kezdődően a magyar nyelvnek az angolhoz hasonló mértékű, rohamos változáson kellett volna átesnie, de még ma is erősen változó nyelvi környezetet kellene érzékelnünk. Míthogy a ‘tanító’ népek műveltsége nagyságrendekkel magasabb szintűnek föltételezett, mint a Kr. e. 1. évezredi magyarságé, a hit, a mese és a regevilágunknak ugyancsak eme népeknek a hit, mese és regevilágát kellene tükröznie. Ugyancsak a magyar népesség embertani megjelenésének is a föltételezett uráli, és a későbbi szálláshelyeken föllehető embertani jegyeket kellene mutatnia.

Nézzük meg most, hogy mi is a valóság?

¹³⁰ Glatz (1996), p.: 8.

Bizonyíték, a magyar nyelv

A magyar nyelv a ragozó nyelvek családjához tartozik.¹³¹ Ezeken belül pedig ú.n. akkuzatív nyelv, ami azt jelenti, hogy közvetlen tárgy esetében a tárgyat ragozza. Első-szótaghangsúlyos nyelv, azonban a hosszabb szavakban a páratlan szótagok mellékhangsúllyal rendelkeznek. Következétesen alkalmazza a magánhangzó harmóniát, miszerint nem csak a ragok magánhangzói illeszkednek a szó hangállományához, hanem az egyszerű magyar szavakban vagy csak magas, vagy csak mély hangzású magánhangzók lehetnek. A magas hangzásúak gyakran a közelséget, a mélyek a távolságot fejezik ki. Határozott és határozatlan névelőt használ a nyelv. Az igeidőket közvetlen ragozással képezi, az összetett igeidők ugyan a múltban még léteztek, a mai nyelvből már kikoptak, régiesnek hangzanak. Az összetett igeidőkben is a főigét ragozta, a kiegészítő szavak (vala, volt, stb) változatlanok maradtak. A mondatok szórendje szabad, a szavak mondatbeli szerepét ragokkal fejezi ki, a ragokat a szó végére illeszti. A birtokot helyezi előre, a birtokot a birtok mögé, és a birtokot ragozza. Tárgyas és részlegesen kettős igeragozása van. Alapszókészletének zöme egy vagy kétagú szó, amelyekből képzőkkel, majd ragokkal képez fogalmakat. A magyar nyelv ma is egységes, nem szakadt nyelvjárásokra.¹³²

A nyelvek rokonságát a nyelvtani, hangtani és szótani hasonlóságok és egyezések száma és azok mértéke határozza meg. A hasonlóságokat és az egyezéseket a nyelvszerkezet, a hang- és a szókészlet, a szóképzés, a mondattan és a nyelvtani elemek összességének figyelembevételével kell vizsgálni. Már a bevezetőben említett sajátságokban sem egyezik a magyar valamennyi rokonával. A magyarral közvetlen rokonnak tekinti a nyelvtudomány a két obi-ugor nyelvet, az osztjákot és a vogult, amelynek mintegy harminc nyelvjárását az Ob környékén mintegy tizenhatezer ember beszéli. A magyar nyelvet tizennégy millióan beszélik. A balti finn ág legnagyobb nyelve a finn, melyet öt és fél millióan beszélnek. A következő az észt, amelyet egy millióan, majd a lapp, amelyet mintegy kétszázötven ezren beszélnek. A permi ághoz tartozik a votják, a zürjén, a cseremis, a mordvin és a jurák, ezeket összesen mintegy másfél millióan beszélik.¹³³ A 22,5 millió finnugor nyelven beszélőből tehát 14 millióan magyarul beszélnek, és mégis, e legnagyobb lélekszámú nép nyelvének megnevezése nincs a nyelvcsoporthoz tartozó névben. Ott van azonban az ugor, jóllehet sem ilyen nyelvet, sem ilyen nevű népet nem ismer a történelem. A második legnagyobb nyelv, a finn viszont ott van. Ennek bizonyára nem tudományosan indokolható, hanem politikai okai vannak.

¹³¹ Crystal (1997), p.: 295.

¹³² Különösen érdemes megemlíteni Bowring (1830) ebbéli állásfoglalását, p.: viii.

¹³³ Crystal (1997), p.: 306.

A magyar nyelv hangkészlete nagyon bő.¹³⁴ Teljes ajakmozgással kilenc magánhangzót formálunk, mindegyiknek van hosszú és rövid változata. Itt meg kell különböztetnünk az *a*-t az *á*-tól, mert ugyan az *á* hosszabb, mint az *a*, de mégsem az *a* hosszú változata. Ugyanez vonatkozik az *e* és *é* viszonyára is. Mindkét hangpár képzése eltérő módon történik. Ha összehasonlítjuk a rokonokéval, akkor azok a magyarhoz képest kevesebb és más hangzókat használnak, a kiejtésük sokkal zártabb módon történik.¹³⁵ Mássalhangzóink száma 26, és mindegyiknek van kettőzött, ú. n. hosszú változata is. A rokon nyelvek – különösen az obi-ugor nyelvek – kevesebb mássalhangzót, és a magyar teljes vertikumú kiejtésétől eltérően, sokkal inkább hehezett, selyp és pöszített hangokat használnak.¹³⁶

A rokonítási elméletek elsődleges alapját a szókészlet képezi. Collinder szerint a magyarnak 504 finnugorra visszavezetett szótöve ismert.¹³⁷ Ezeken felül még néhány százzal fölteszik, hogy esetleg finnugor alapú, ahogy Budenz, ill. Lakó etimológiai szótárában sokkal több szót sorolnak fel, de csak ‘potenciálisan egyeztethető’ megjegyzéssel kísérve.¹³⁸ A szóeredetek levezetése gyakran ellentmondásos, megengedhetetlen módon kaotikusan változó mássalhangzókkal és értelmezéssel operálnak. A közvetlen rokonnak vélt osztják és vogul nyelv több mint ezer finnugornak vélt szóval rendelkezik. Mindazon magyar szavakat viszont, amelyek nem vezethetők le a finnugor nyelvekből, a magyar nyelvtudomány a magyar nyelv kölcsönzött szavainak tekinti.¹³⁹ Ebből a szempontból teljesen lényegtelennek vélik azt, hogy az adott szó a magyar nyelvben esetleg egy szóbokor meghatározó elemét képviseli, miközben az ú.n. kölcsönző nyelvben nem, sőt, esetleg ott még hangtanilag is idegen. Ez a fajta szemlélet határozottan előítéletet tükröz.

A nyelvrokonítási vizsgálatokhoz használható a Swadesh és Lees által kidolgozott ú.n. glottokronológiai vizsgálat.¹⁴⁰ Ebben kiválasztunk egy olyan alapfogalom-készletet, amely lehetőleg nem hangutánzó szavakból áll és nem a műveltséget jellemzi, majd meghatározzuk, hogy az összehasonlítandó nyelvekben az ezeket megjelölő szavak mekkora hányada vonatkoztatható ugyanarra a hangalakra. Minél több az azonos hangalakra visszavezethető szó, annál közelebbi a rokonság, annál kisebb idő telt el, amióta a két nyelv nem érintkezik egymással. Az elgondolás alapja az, hogy a nyelvekből hasonló sebességgel kopnak ki a szavak. A műveltséget nem tükröző száz magyar alapszót az alábbiakban foglal-

¹³⁴ Collinder (1957), pp.:367-371 .

¹³⁵ Collinder (1957), pp.: 321, 327 a két ugor nyelvnél, táblázatosan lásd Cser (2000) Függelék III. Táblázat.

¹³⁶ Cser (2000), p.: 100-101.

¹³⁷ Collinder (1977), pp.: 188-191, ill. Cser (2000), Függelék I. Táblázat.

¹³⁸ Budenz (1873), Lakó (1967), Lakó (1970) és Lakó (1978) – számtalan helyen megtalálható.

¹³⁹ Marácz (1998), de Götz (1994) is több helyen is jogosan bírálja ezt a felfogást.

¹⁴⁰ Swadesh (1952), Lees (1953).

juk össze,¹⁴¹ dőlt betűvel szedve mindama szavakat, amelyeket Collinder szótára¹⁴² finnugor alapúnak vél:

én, te, mi, ez, az, ki, mi, nem, mind, sok, egy, kettő, nagy, hosszú, kicsi, nő, fér(fi), ember, hal, madár, kutya, tetű, fa, mag, levél, gyökér, kéreg, bőr, hús, vér, csont, zsír, tojás, szarv, farok, toll, szőr, fej, fül, szem, orr, száj, fog, nyelv, köröm, láb, térd, kéz, has, nyak, mell, szív, máj, iv-(szik), ev-(szik), harap, lát, hall, tud, alv-(szik), (meg)hal, (meg)öl, úsz-(ik), száll, men-(gy), jön, fek-(szik), ül, áll, ad, mond, nap, hold, csillag, víz, es(ö), kő, homok, föld, felhő, füst, tűz, hamu, ég, út, hegy, piros, zöld, sárga, fehér, fekete, éj(jel), meleg, hideg, te-le, új, jó, kerek, száraz, név.

Látható, hogy a finnugor eredetűnek tekintett szókészletből 56 tartozik a Swadesh és Lees által meghatározott 100 alapfogalomhoz. Ezek zöme egytagú szó. Az etimológiai szótárak szerint ezek szinte kizárólag uráli eredetűek, azaz régebbiek, mint 7 évezred. Az egyenletes kikopás tétele szerint ekkor a magyar nyelv stabilitása sokkal nagyobb, mint az egyébként vizsgált nyelveké, mert évezredenként a száz magyar alapszóból csak 9 kopott ki, miközben a hivatkozott nyelvekből 14. A rokon nyelvek közül a finnek mintegy 50 alapszava finnugor eredetű, de ebből csak 14 vezethető le a magyaréval azonos hangalakból.¹⁴³ A glottokronológia szerint a finn és a magyar távolsága így legalább 12 évezred. Ez azt jelenti, hogy ha el is fogadjuk a nyelvi családfát, a két nyelvnek még a jégkorszak fölmelegedése idején el kellett válnia egymástól. Ámbár ha figyelembe vesszük azt is, hogy mindkét nyelv változási sebessége kisebb, mint a tétel fölállításához használt nyelveké, akkor ez a távolság ennél az időtartamnál is sokkal nagyobb. A magyar és az obi-ugor nyelvek között 23 szó vonatkoztatható egymásra, így az ezek közötti távolság is legalább 5–6 évezredes,¹⁴⁴ ami ugyancsak sokkal nagyobb, mint amit az elméletek állítanak (2–2,5 évezred).

A glottokronológia tehát azt mutatja, hogy a finnugor nyelvek rokonsági foka meglehetősen kicsi. Sokkal kisebb, mint pl. az indoeurópai nyelvek legkisebb rokonsági foka¹⁴⁵ (kelta/örmény), és messze kisebb, mint pl. a török (türk) nyelveké, amelyek ugyan 2–3 évezrede váltak el egymástól, de még mindig kölcsönösen megértik egymást.¹⁴⁶ A magyar és a „legközelebbi rokonai” azonban már nem.

Érdemes megvizsgálni a magyar–sumér rokonsági fokot is. Ezt elvégezhetjük például a Halloran¹⁴⁷ szótárából merített sumér szavakkal, s kitűnik, hogy a

¹⁴¹ Crystal (1997), p.: 333 alapján.

¹⁴² Collinder (1977), pp.: 367–371.

¹⁴³ Cser (2000), p.: 96.

¹⁴⁴ Cser (2000), p.: 96 ill. lásd még a Függelék I. Táblázatát.

¹⁴⁵ Renfrew (1987) pp.: 113–117, ill. Lockwood (1972), de a rokonság mértéke jól érzékelhető Childe (1926) bevezető nyelvészeti részében is.

¹⁴⁶ Rédei Károly Népszabadság 1998. március 17., Kiszely (1996), p.: 74.

¹⁴⁷ Halloran (1998).

megegyező hangalakú szavak száma itt is csekély, ezért a magyar–sumér távolság is nagyon nagy. Messze nagyobb, mint amit akármilyen sumér–magyar származtatási modell megkívánna. Az egymásra vonatkoztatható szavak alapján a magyar és sumér távolsága is több mint 7 évezred, azaz a magyarnak és a sumérnak már akkor el kellett volna válnia egymástól, amikor a sumérok még meg sem jelentek a történelem színpadán.¹⁴⁸

A műveltségeket kifejező szavakat is érdemes vizsgálat alá venni, mert ezek alapján végigkísérhetjük, hogy az adott nyelvet beszélők milyen környezetben éltek, egy-egy műveltségi elem felvételekor kikkel álltak kapcsolatban. Ennek kifejezésére az alább felsorolt fogalomkört határoztuk meg, igyekezve a kezdetbeli letelepedett társadalmi formához tartozó műveltségi elemeket megszólaltatni. Dőlt betűkkel szedettek itt is a Collinder¹⁴⁹ szótárában megtalálható, finnugor eredetűnek vélt szavak:

erdő, barlang, folyó, tó, tenger, part, *ház, fal*, kapu, ablak, kémény, udvar, kert, mező, legelő, sarló, eke, vödör, tál, köcsög, balta, *kés*, kanál, villa, tű, cérna, búza, árpa, rozs, széna, szalma, répa, káposzta, bab, bor, szőlő, sör, bükk, éger, *nyír*, tölgy, *fenyő*, alma, körte, szilva, barack, tők, alom, kecske, *juh*, tehén, ökör, tyúk, kakas, bika, ló, kacsa, *szarvas*, medve, *kígyó, hal, vaj*, tej, sajt, túró, hám, iga, nyereg, zabla, kapa, agyag, cserép, kerék, *arany, ezüst*, réz, bronz, *vas*, öv, szánt, arat, vet, csépel, öröl, süt, *főz*, *sző, fon, ró, nyíl, íj, varr, ell(ik)*, legel, isten, ördög, pap, ötvös, takács, bogvár.

A magyar és a finnugor nyelvek ebben a vonatkozásban még nagyobb távolságra vannak egymástól, mint az alapszókészletüket tekintve. Ugyanakkor itt már több a sumérral rezonáló szó, ami esetlegesen valamilyen újkőkorszaki kulturális hatást már tükrözhet. A szókészletben azonban van egy halom olyan szó is, ami megint csak arra utal, hogy a magyar nyelv meglehetősen régen megismerkedett pl. a fémfeldolgozó műveltséggel. Erre egyértelműen utalnak a fémek nevei. A magyar vas szó finnugor eredetűnek véleményezett és ott ércet jelent. A finn a rezeset nevezi vaski névvel. A réz, az ezüst szó azonban sem nem finnugor, sem nem indoeurópai, sem nem türk.

Márpedig bármelyik – erőltetett – eredeztetési elgondolást is tekintjük, a fémeket a magyar csakis indoeurópai (iráni), vagy türk népektől ismerhette meg. A magyar szavak azonban nem ezt tükrözik. Az aranyat a szanszkrit mélyebb rétegéből származó hieranya szóból próbálják meg levezetni¹⁵⁰ (azaz nem finnugor eredetű a szó). Márpedig, ha a szanszkrit mélyebb rétegeiből ered, akkor a szónak meglehetősen idősnek kell lennie a magyarban is. Amikor a magyar nyelv ezt a szót kölcsönözhetette, a magyar a származtatási elképzelések szerint vagy a

¹⁴⁸ Cser (2000), p.: 97.

¹⁴⁹ Collinder (1977), pp.: 188-191.

¹⁵⁰ Collinder (1977), p.: 141.

türk népek hatása alatt állt, vagy nem ismerte a fémeket. Ha pedig ismerte, akkor az átvétel akár fordított is lehet, azaz a szó tőlünk származik.

Fel kell még arra is hívni a figyelmet, hogy a magyar nyelv szókészletének rendkívül nagy hányada az ú.n. őselem, azaz etymon, ami azt jelenti, hogy egyszerű hangutánzó, mozgást leíró, vagy gyermeknyelvi szó. A magyar törzsszókészlet kétharmada (66%) tartozik ide, míg a más nyelvekben ez az arány sokkal kisebb. Még a türk nyelvekben találunk 25% körüli őselemet, de pl. az angol nyelvben ez már kevesebb, mint 5%.¹⁵¹

A magyar nyelv a többes számot következetesen *-k* hanggal fejezi ki, míg a rokon nyelvekben *-i* és *-s* a többes szám ragjaiban föllelhető jel.¹⁵² A baszk nyelvben ugyancsak *-k* fejezi ki a többes számot,¹⁵³ de megjelenik ez a hang az örmény igeragozásban is, ahol egyébként a személyragok a magyaréval azonosak.¹⁵⁴ A finnugor nyelvek közül a lappban találkozunk a többes szám első személy ragjában a *-k*-val, és a mordvinban fordul elő még két helyen.

A magyar nyelv kétféle igeragozást használ: a tárgyatlant és a tárgyast. Tárgyas igeragozása Európa nyelveinek általában nincs, az obi-ugor nyelvek mellett még a permieknek van. A magyarban van kettős igeragozás, ami egyetlen finnugor nyelvben sincs, van ellenben az ergatív nyelvekben, mint amilyen a baszk és a sumér.

A magyar és az ún. rokon nyelvek nem azonos módon képezik a múlt időt. A magyar következetesen *-t-* hangot használ a múlt idő ragjában, a többi nyelvben a rag *-s-*, ill. *-i-* hangot tartalmaz. A magyar rag sokkal inkább összhangban van a szansz gyengeragozás *-t*, *-d* ragjával, mint a „rokonokéval”.

A magyar egyes és többes számot használ, az ugor nyelvek azonban használják a duális többest is, ami az indoeurópai nyelvek korai szakaszát is jellemezte.

A magyar igék közül kifejezetten hiányzik a birtoklást kifejező ige (*habeo*, *haben*, *to have*, stb), és a magyar ezt a fogalmat a *nekem van* szókapcsolattal fejezi ki. Ebben hasonlít a türk nyelvekre. Az indoeurópai nyelvek közül ez az ige hiányzik a kelta nyelvek egy részéből, a szanszkritból és az örményből.¹⁵⁵ Az ige hiánya a birtoklás fogalmának alárendelt szerepére utal a magyar műveltségénél. Az ige egyébként hiányzik a többi finnugor nyelvből is.

A magyarban van határozott és határozatlan névelő, ami a finnugor nyelvekben általában nincs. A személyes névmás egyes szám első személyét a magyar az *én* szóval fejezi ki. Valamennyi rokon nyelvben erre *m* hangzót tartalmazó szó szolgál, de ez a hang fejezi ki szinte minden európai nyelvben is ezt a fogalmat. A magyar a kivétel. Az egyes szám második személy ragja a *-d*, és ebben egyezik Európa valamennyi nyelvével.

¹⁵¹ Kiss (1999), p.:100.

¹⁵² Collinder (1957), pp.: 374, lásd az összehasonlítást Cser (2000), Függelék IV. Táblázatában.

¹⁵³ Laka (1998).

¹⁵⁴ Lockwood (1972), p.: 179.

¹⁵⁵ Lockwood (1972), p.: 171.

Meg kell még említenünk a magyar *szóképzés* sokoldalúságát és hatékonyságát. Az egyik legfőbb jellemzőt az igekötők adják. Ezekkel az alapigék jelentése módosítható meglehetősen széles mértékben. A rokon és a környező nyelvek nem, vagy csak korlátozott mértékben használnak igekötőket.

A képzők családja is hatalmas a magyar nyelvben, és ezek a fogalmak pontos meghatározásához hihetetlen nagy segítséget jelentenek. A magyar nyelvben megfogalmazhatunk eleddig ismeretlen fogalmakat is úgy, hogy minden magyarul tudó azt a fogalmat a szó alapján megérti. A szomszéd nyelvekben a fogalmakat leíró új szót előbb körül kell írni ahhoz, hogy mások megértsék.

Külön érdekessége a magyarnak, hogy ragokat is ragozhat, és így alkothat új kifejezést. Példa erre a *tőlem*, *hozzád*, stb. Hasonló módon ragokat személyraggal, birtokos raggal más finnugor nyelv nem láthat el, azonban az egyes számban a magyarral azonos raggal, hasonlóképen fejezik ki ezeket a fogalmakat a kelta utódnyelvek.¹⁵⁶ Többes számú ragjaik már nem követik a magyart, nincsenek a magyaréhoz hasonlóan rendszerben.

A magyar nyelv változása nemcsak a kikopó szavak kis száma, hanem a legrégebbi magyar nyelvi emlékek alapján is meglehetősen lassú. A legrégebbi magyar szövegek – pl. a Halotti beszéd – latin írásmódja ellenére is még minden nehézség nélkül megérthetők.¹⁵⁷ Ez azt is jelenti, hogy a magyar nyelv a mai kifejezőképességével már a honfoglalás idején is rendelkezett. Az angol, vagy a francia nyelv hasonló korú szövegei a mai angol, vagy francia anyanyelvűek számára is már egyáltalán, vagy csak alig érthetők meg. Talán ennek a lassú változásnak köszönhető az, hogy a magyar nyelv az elmúlt évezred alatt sem szakadt szét nyelvjárásokra, egységes, egyetlen nyelvként maradt meg és él ma is.

Mindezek a jegyek arra utalnak, hogy a magyar nyelvnek kellett lenni egy hosszú, zárt letelepedett időszakának, amikor mind a nyelvtani rendszere, mind a nyelvi logikája kialakult és rögződött. Erre sem a finnugor, sem a közép-ázsiai (türk) származástani elképzelés nem nyújt lehetőséget.

A szétszórt népesség évszázados vándorlása nem nyelvfejlesztő, hanem a nyelvet izoláló, azt nyelvjárásokra bontó hatású. Lásd erre kiváló példaként a szláv, a germán, ill. a türk nyelvek felbomlását.

A magyar műveltségnek a honfoglalás idején írása volt, a rovásírások egyik fajtája.¹⁵⁸ Ezt a kereszténység föl vételétől kezdve törvények tiltották, mégis a paraszti társadalomban túlélte. Írásjelei a kora rézkori Közép-Európa írásjeleivel harmonizálnak.¹⁵⁹

Végezetül még a zenei anyanyelvünkről néhány szó. A magyar népzene ötfogású hangrendszerből építkezik. A környezete – beleértve a finn és balti finn népeke zenéjét – hétfogású hangrendszerű. Az obi-ugor népek hangrendszere a

¹⁵⁶ Ó Se (1994), Robertson (1993).

¹⁵⁷ Glatz (1996), p.: 89.

¹⁵⁸ Forrai (1994), Györffy (1997).

¹⁵⁹ Gimbutas (1991), p.: 310, Rudgley (1999), pp.: 58-71. Illetve újabban Varga (2001) még nagyobb időtávlatba helyezi.

tonalitást sem éri el, vagy csak háromfogású.¹⁶⁰ Ötfogású hangrendszere van a türk népek egy részének és a távol-keleti japánnak. A magyar népzene ereszkedő dallamívű, és ez nem föltétlenül jellemzi a türk népek zenéjét.¹⁶¹ Ötfogású még az írek népzenejének egy része. A magyar tehát ebben is különbözik a közvetlen rokonainak tekintett népektől, műveltségektől.

Bizonyíték, a magyarság embertani képe

A honfoglalás kori magyarság embertani képét Bartucz és Lipták dolgozta fel. Kiszely elemzi a Kárpát-medence honfoglalás korát megelőző időszakainak is az embertani, képét ill. szembesíti a Kárpát-medencei embertani adatokat az eredeztetési modellek ú.n. őshaza helyszíneinek a megfelelő embertani anyagával.¹⁶²

A jelenkori magyarságról Henkeytől¹⁶³ kaphatunk adatokat. Az embertípusok alcsoportra osztásában a testmagasság, a test robosztussága és a koponya jellemzői számítanak meghatározóknak. A jelenleg élő ember tipizálásához fölhasználják még a bőr, a haj és a szem színét, ill. a szőrzetet, annak mennyiségét és göndörítettségét.¹⁶⁴ Ez utóbbiak a temetkezési helyekről előkerült csontvázak osztályozásában általában nem játszanak szerepet, jóllehet néhány mumifikálódott temetnél ezek is megállapíthatók.

Ugyancsak a vércsoport és bizonyos gén-sajátságok is segítenek ma már a csoportosításban, de a történelem előtti embernél ezek még szintén nem nagyon jöhetnek számításba, jóllehet csonttöredékek alapján újabban már ezek a jellemzők is meghatározhatók.

Az AB0 vércsoport rendszer statisztikus elemzése ellenben már ma is kézzelfogható eredményekre vezetett, ahogy azt dr. Nagy Ákos legújabb tanulmánya alapján értelmezhetjük.¹⁶⁵

A koponya legfőbb jellemzői: hosszúság, szélesség, magasság és a forma. A hosszúság a felülnézetbeli koponya legnagyobb méretét, a szélesség a koponya legnagyobb szélességét, a koponya jelzőszám pedig a szélesség és a hosszúság arányának a százszorosát jelenti. Alapvetően három típust különböztetnek meg: hosszú, rövid és közepes koponyát (koponyajelző kisebb, mint 75, nagyobb, mint 80, illetve 75-80).¹⁶⁶

A koponya szélesség mellett az arc, és homlok szélességet is meg szokás adni. Ismeretesebb széles és keskeny arcú típusok. Ez a koponya magasságra vonatkoz-

¹⁶⁰ Lükő (1942), pp.: 291-319.

¹⁶¹ Csajághy (194).

¹⁶² Lipták (1954, 1957, 1977), Kiszely (1976).

¹⁶³ Henkey (1993), (1998), (1999).

¹⁶⁴ Garn (1976), Kiszely (1976).

¹⁶⁵ Nagy (2000).

¹⁶⁶ Kiszely (1976), p.: 141.

tatott szélességet jelenti. Ezen belül is fontos a járom-csont, ill. az állkapocs szélessége.

Fontos még a koponya alakja, azaz a homlok, a tarkó görbültsége. Vannak alacsony és magas, meredek, vagy lapos homlokú, vannak csapott, görbült, vagy csúcsos tarkójú embertípusok.

Fontos még az orr formája, ami egyenes, konkáv és konvex lehet.

A koponya magassága a fej magasságát jelenti. Alacsony és magas koponyájú típusokat különböztetnek meg.

Testmagasságot tekintve alacsony és magas típust tartanak nyilván.

A test felépítése lehet robosztus és lehet vékony (filigrán, azaz idegen szóval: gracile).

A testhosszúság arányában is vannak különbségek. Melegövi típusoknál általában a láb hosszú a törzshöz képest, a hidegöwieknél ez fordított.

Biológiailag az emberiség egyetlen fajhoz tartozik, de ezen belül több alcsoportra (fajta) osztható fel. Öt alapvető csoportot különítenek általában el: veddo- ausztrálid, europid (eurázsiai), mongolid, afrikoid és amerindid.¹⁶⁷ Ez akár öt eredetre is utalhat, jóllehet az eredet kérdése ma még nyitott.¹⁶⁸

A magyarság szempontjából, az ötből kettőt kell figyelembe vennünk: az europidot és a mongolidot. Az utóbbi tipikusan hidegövi, azaz alacsony, rövid lábú, széles, lapos arcú, gracilis típus. Több vonatkozásban rokona a neandervölgyinek, aki szintén rövid lábú, széles arcú, de az arca nem lapos, robosztus testfelépítésű, és vastag csontú. Kiszely meg is említi, hogy a mongolid is a neandervölgyiből eredhet, jóllehet a mongolid azért vékony csontozatú.

A robosztus, vastag csontozatú, de hosszú lábú ázsiai ősember a jávai ember, akinek fejformáját a későbbi ausztrálid embernél vélik fölismereni.¹⁶⁹

Velük szemben áll az afrikoid, ill. az europid ember ugyancsak hosszú lábakkal, de vékony, magas testfelépítéssel, és hosszú, keskeny arcú fejjel.

Az europid embertípusokat a mai 'rendőrségi' források általában kaukázusinak jelölik. Ez természetesen nem egyetlen embertípus megjelölésére szolgál. A klasszikus kaukázusi europid embertípus hosszúfejű, keskeny arcú, vékony testalkatú. Ezek közül a magas testalkat az indoeurópaiak és a nordikus emberek klasszikus jellemzője,¹⁷⁰ az alacsony termet meg a keleti mediterrán emberé.

Velük szemben állanak viszont a crômagnon típusok, amelyek általában hosszú és széles fejűek, széles elsőarcúak, robosztus testalkatúak és vastag csontúak. A crômagnon A típushoz magas, a B típushoz alacsony testalkat tartozik. Az utóbbi rövidebb koponyájú változatát kelet-európainak (kelet-balti) nevezi Kiszely.¹⁷¹ Európa földrész legrégebbi embertípusai ezek.

¹⁶⁷ Kiszely (1976), pp.: 166, 175.

¹⁶⁸ Gamble (1993), pp.: 65-73, ill. Leakey (1994), pp.: 86-89.

¹⁶⁹ Flood (1995), p.: 75.

¹⁷⁰ Kiszely (1976), pp.: 140-141.

¹⁷¹ Kiszely (1976), p.: 144.

Rövid, kerek koponyájú, meredek homlokú, kis közepes testmagasságú ember az alpi típus. Az alpi embertípus a jégkorszak végén (mezolitikum) jelent meg Európában. Az alpi típushoz közel áll a lappid. Igen rövid fejű, kifejezetten alacsony, igen széles arcú emberek.¹⁷²

A keleti mediterrán típushoz vékony testalkat, hosszú, ill. igen hosszú fej és keskeny, lágyan kecses arc tartozik. Ennek három altípusa van, az iráni, a transzkáspi és az indid. Közép mediterrán típushoz tartozik a pontuszi, a gracilis mediterrán és az észak-afrikai. A kaspi változat magas, a pontuszi kisközepes, az iráni nagyközepes testmagasságú.¹⁷³ A nyugati mediterrán magasabb és kissé robosztusabb testalkatú, mint a keletiek. Vékony és alacsony testalkat, hosszú fej, keskeny arc jellemzi az átmeneti kőkortól ismert protomediterrán típust.

Az armenid (taurid, elő-ázsiai¹⁷⁴) szintén meglehetősen régi embertípus. Rövid, közepesen rövid, ill. kerek fejű, lapos homlokú, vékony és közepes termetű, a Kaukázustól délre általánosan elterjedt típus. Ennek és a mediterránnak a keveréke alkotja a sumér–akkád civilizáció embertípusát.¹⁷⁵

Később alakultak ki keveredés révén az uralid, a pamíri, a turanid¹⁷⁶ és a dinári (adriai) embertípusok. Valamennyit rövid, vagy közepesen rövid fej jellemzi. A turanid (Europo-mongolid) kialakulását Lipták az időszámításunk kezdetére teszi.¹⁷⁷ A pamíri és a turanid középmagas fejű, a turanid széles, a pamíri közepesen széles arcú (járomcsontú), nagyközepes, vagy nagy termetű. A turanid feje nagy, a pamírié kicsi.¹⁷⁸ Az uralid típus szintén europo-mongolid,¹⁷⁹ azaz széles járomcsontú, rövid fejű, de erősen hátrahajló és az arctól hátrafelé szélesedő koponyájú, alacsony arcú, mongolid jellegű (alacsony, vékony termetű) europid-mongolid keverék, mongolid túlsúllyal. A dinári típus közepesen széles, rövid, ill. túl rövid fejű, keskeny arcú, magas termetű fajta.¹⁸⁰

Számunkra külön figyelmet érdemelnek a cro-magnon típusok. Az A típus általában Nyugat-Európában fordul elő, a B típus pedig Közép- és Kelet-Európában. Magyarországon a B típus főleg az Alföldtől északkeletre található meg, de általánosan elterjedt a Kárpátoktól északkeletre, közvetlen azok környezetében, valamint ettől északra. A szlávok és a finnek klasszikus embertípusa. Elképzelhető, hogy ez a két korábbi embertípus, a kaukázusi és az őshonos nyugat-európai (neandervölgyi) ősember keveredésével jött létre.¹⁸¹ Jóllehet, egy ilyen keveredésre utaló konkrét archeológiai (csont) adatokat találhatunk,¹⁸² má-

¹⁷² Kiszely (1976), pp.: 145-146.

¹⁷³ Henkey (1998), p.: 50.

¹⁷⁴ Lipták (1977), p.: 239.

¹⁷⁵ Roux (1992), p.: 81, Osetzky (1977) ugyancsak megemlíti ezt a 48. lábjegyzetében, p.: 98.

¹⁷⁶ Osetzky (1977), pp.: 113, 197.

¹⁷⁷ Lipták (1955), p.: 238, idézi Osetzky (1977), a 93. lábjegyzetében, p.: 103.

¹⁷⁸ Henkey (1998), p.: 48

¹⁷⁹ Lipták (1977), p.: 244.

¹⁸⁰ Henkey (1998), p.: 49. Kiszely (1976), pp.: 147-148.

¹⁸¹ Clarke (1965).

¹⁸² Clarke (1965), pp.: 54-66.

sok mégis hevesen ellenzik a gondolatot.¹⁸³ Lipták a Kárpát-medencei embertípusok vizsgálatánál bevezette a Cro-Magnon C és C+ turanid típusokat is, de ezeket Henkey a turanidok közé sorolja.¹⁸⁴

A cro-magnon B és mongol típusok keverékeként jöhetett létre az uráli típus. A nordikus típus a klasszikus kaukázusi és a cro-magnon típusok keveredésével magyarázható.

A jelenkori magyarságot többségében a rövid és közepesen rövid fejű, széles arcú ember típus jellemzi. A testalkatot tekintve a közepesen magas alkat, inkább nehéz, mint vékony csontozat a jellemző. Ezzel szemben a környező ún. indoeurópai embereket a vékony csontozat, hosszú fej és keskeny arc uralja. Egyik népesség sem homogén, egész Európa lakossága kifejezetten kevert típusú, csak az átlagok jelzik ezt a különbséget. Henkey a magyarság típusait Közép-Ázsia jelenkori lakosságával veti össze, akiket ugyancsak a rövid fej és a mérsékelt közepes testmagasság jellemez. Ebből ki nem mondottan arra következtet Henkey, hogy a magyarság eredete Közép-Ázsia. Azonban a robosztus csontozat, a széles arc és emiatt a közepes, ill. rövid fej nem föltétlenül kell, hogy elvigyen minket Közép-Ázsiába, ugyane a típusok lehetnek a Kárpát-medence jégkorszaki cro-magnon típusú embere utódai is.

Végezetül a genetikai és a vércsoportelemzésről néhány szó. A magyar nyelvű etnikumban a környezetéhez képest kicsi a 0-vércsoport százalékos mennyisége, amit ellentételez az AB vércsoport szokatlan nagy százalékos részesedése.¹⁸⁵ Az A és a B vércsoport nagyjából megfelel a terület környezetében tapasztaltaknak. Ugyancsak nagy az AB vércsoport aránya a 0-hoz képest a honfoglalás előtti Kárpát-medencei leletekben, amiből Nagy Ákos arra következtet, hogy az AB mutáció elsődleges az örmény-asszír eredetű A-val és a mongol eredetű B-vel szemben (azaz nem azok keveredéséből származik), ugyanakkor a mutáció föltehetően a Kárpát-medencében jött létre. Ez egy nagyon fontos szerológiai adat, ami a magyarság Kárpát-medencei eredetének eléggé határozott jele.

És még valami nagyon fontos. A legutóbbi emberi génvizsgálatokban, amit több mint ezer európai férfin folytattak, az Y kromoszómát elemezték.¹⁸⁶ A kromoszóma mentén különféle módosulásokat, alléleket mutattak ki, és ezekből egyértelműen következett, hogy Európa legősibb génjét, az ún. aurignaci gént a magyar lakosság hordozza a legnagyobb mértékben (63%). Hozzájuk legközelebb a lengyel, az ukrán és a horvát lakosság áll (45-50%), majd fokozatosan ez az allél elhal. Ez az allél nem található meg Észak-Európában, így a rokonainknál sem, jóllehet, az ott végzett vizsgálat azért nem elégséges a kapcsolat tagadásához. Az anatóliai eredetű géneket nem lehetett a földrész középső részén kimutatni, az csak a Földközi-tenger partjai mentén terjedt, ezért Renfrew vissza

¹⁸³ Lásd Gamble munkáit.

¹⁸⁴ Henkey (1998), p.: 48.

¹⁸⁵ Nagy (2000), pp.: pp.: 14, 20, 29, 35, 64.

¹⁸⁶ Semino (2000).

is vonta az általa képviselt elgondolást,¹⁸⁷ mint tarthatatlant, hogy a földművelés újkőkorszaki terjedésével maga az ember is terjedt. Anélkül, hogy a részletekbe merülnénk, a fenti, röviden érintett eredmény már önmagában azt jelzi, hogy a legősibb gén a Kárpát-medencében és annak északi szomszédságában jelenhetett meg, hiszen a horvátokat csakis az avar korban telepítették át a Duna alsó szaka-sza mellé, korábban a szvidéri műveltség területén éltek.

A vércsoport és genetikai vizsgálatok a magyarságot megint csak a Kárpát-medencéhez kötik, nem pedig Ázsia nyugati, északi pereméhez.

Bizonyíték, a magyar népi műveltség

A néperedeztetési vizsgálatoknál nem tekinthetünk el a műveltségek, a kultúrák összehasonlításától sem. Különösen azért nem, mert a nyelvre épülő rokonítási elméletek azonnal a műveltségre is kiterjedtek, és korábban sokan a magyar nép műveltségi elemiben is a tundra halász-vadász műveltségi elemeit, azok sámánisztikus felfogását igyekeztek keresni.

A magyar népi ábrázoló művészetet a növényi elemek jellemzik.¹⁸⁸ Állatokat ritkán ábrázolnak, azok is zömükben madarak, vagy legelésző állatok, mint pl. a szarvas. Ragadozó állatokat a magyar népművészet szinte sehol sem ábrázol.

Ha szembe állítjuk vele az eredeztetési elmélet forrásait, akkor azt kell látnunk, hogy mind az obi-ugor népek, mind a sztyeppei lovas nagyállattenyésztők nagyon nagy mértékben ábrázolják a ragadozó állatokat. Köztük is a ragadozó madarakat. Pl. az Árpád-házi legenda szerint a turulmadár (sas-szerű nagymadár) a törzs totemállata.

Mégis, már a honfoglalás kori temetőkből sem találunk ragadozó állatot ábrázoló sírmellékleteket, a ritkán előfordulókat is zömmel a sztyeppei területeken.

Ha a magyar népmese és regevilághoz fordulunk, meglepetéssel kell tapasztalnunk, hogy a magyarságnak nincs teremtetélegendája. Ám de néven nevezett istenei sincsenek. Az ugoroknak ellenben jól kifejlett származási legendáik és istentől eredeztetett királyaik voltak, amiket Kazár Lajos a japán eredetmondákkal talált hasonlónak.¹⁸⁹

A magyar népi hiedelemvilág kutatói ezt a kínos kérdést úgy próbálták meg megoldani, hogy bizonyára ilyenek a magyar hiedelemvilágban is voltak, csak a magyarság ezt már elfelejtette.¹⁹⁰ Ha viszont azt nézzük meg, hogy mit tartalmaz ez a mi saját hiedelemvilágunk, és milyen erkölcsi alapfelfogás jellemzi, akkor azonnal el kell ezt a vélekedést vetnünk.

¹⁸⁷ Gibbons (2000).

¹⁸⁸ Lásd például Viski (1928), Domanovszky (1981), vagy Lükő (1942).

¹⁸⁹ Kazár (1996), p.: 224, a 14. lábjegyzet.

¹⁹⁰ Példának okáért Komjáthy (1955), p.: 387.

Ugyanis a magyar népmesék alapfelfogása az, hogy a hős akkor ér cél, ha önmaga jó. A belső jóság nem külső, isteni parancsra történik, nem a megtorlástól való félelem váltja ki, hanem a jóra való törekvést fejezi ki, mint célt.

A magyar népi hitvilágot a léleknek, és nem annak megszemélyesített formájának, az isteneknek a tisztelete jellemzi. Lükő Gábor elemezte ezt a gondolkört és kijelentette, hogy a magyar népi hitvilágot elsősorban a lélek érdekelte, és az is főleg akkor, amikor a testből távozik.¹⁹¹ A képi ábrázolásban is a lélek jelképeit foghatjuk meg, mint pl. ami madár, kígyó, béka, szikra és föld (levegő, víz, tűz, föld). Ezeket a lélekelemeket a magyar műveltség nem személyesítette meg, hanem velük együtt, azokkal egyenrangú kapcsolatban élt. De lélekelemként foghatók fel a mesék hősét segítő és átváltozásra hajlamos állatok is (bukát vető és mássá alakuló róka, kakas, légy, darázs, méh, stb).¹⁹²

A népi hiedelemvilágban ugyancsak ezt tapasztalhatjuk: nincs nyoma Istennek, még kevésbé isteneknek.¹⁹³

Sámánisztikus felfogásra utaló elemeket is csak a sztyeppei részekén lehet elvétve találni,¹⁹⁴ sem a mi népi mese, rege és hiedelemvilágunkat nem jellemzik az elrévedő, látomásokkal manipuláló sámánok.¹⁹⁵ A magyar hiedelemvilág táltosai sem sámánok, ők sokkal inkább tudós tanítók, közösségi orvosok, esetleg papok.¹⁹⁶

A falusi élet még a XVIII. században is az ország tekintélyes területén (>30%) faluközösségekben zajlott. Nem jellemezte a közösségeket a föld magántulajdona, azon a faluközösség együttesen gazdálkodott. Ez nagymértékben mellérendelő szemléletet tükröz. Az emberek nem voltak egymásnak alárendelve és egymásnak kiszolgáltatva. Ez csakis II. József korában szűnt meg, amikor a maradék faluközösségeket is sikerült a Habsburg uralomnak fölszámolnia, és létrehoznia a föld magántulajdonának a teljességét.¹⁹⁷

A mellérendelő szemléletet fejezi ki a fentiekben bemutatott jellemzők sora is (lélekhit, ragadozó állatábrázolások hiánya), de ezt fejezi ki a magyarság találmanya, a Koronatan is.¹⁹⁸

A Koronatan eredete a XI. századig visszavezethető, amikor is I. László királyunkat már nem az addig királyinak nevezett, hanem az országhoz rendelt koronával koronázták királlyá. A Képes Krónika Salamonig következetesen királyi koronát említ, I. Géza és László korától kezdve pedig ország koronát.¹⁹⁹ A magyar korona latin neve is ezt jelenti: *Sacra Regni Hungarici Corona*, azaz A Hun

¹⁹¹ Lükő (1942), p.: 30.

¹⁹² Burányi (1999), p.: 48, ill. több mesét Kovács (1994) és Illyés (1966) kötetéből.

¹⁹³ Dömötör (1981).

¹⁹⁴ Diószegi (1973), pp.: 104, Diószegi (1978) pp.: 287-288.

¹⁹⁵ László (1967), p.: 35.

¹⁹⁶ Kiszely (1996) p.: 467.

¹⁹⁷ Tagányi (1878), pp.: 347-351.

¹⁹⁸ Zétényi (1997), p.: 17.

¹⁹⁹ *Képes Krónika*.

Törzs Országának Megszentelt Koronája. Az ország, és nem a király koronája!²⁰⁰ A Koronatan sajátsága az, hogy a Korona az ország birtokosa, tulajdonosa, és a Korona alá tartozik valamennyi magyarországi ember, beleértve az egyszerű parasztot és a királyt is. A király a kormányzásra, az uralkodásra a Koronától kapott jogosítványt, és nem ő birtokolja az országot, mint ahogy ez volt a szabály az egész hűbérúri Európában. A Koronatan mellérendelő szemléletét később Werbőczy roppantotta meg, és emelte ki a nemességet a jobbággyokkal szemben, akik addig nem voltak szolgák, mint a többi európai hasonló helyzetű ember.

Az alárendelő szemlélet volt uralkodó Európában már a JE 8. évezredtől kezdődően. Az istenek és azok földi helytartói, a királyok, a rabszolgaság, az uralkodó nemesek és uralom alá vetett szolgák kifejezetten az alárendelő szemléleti mód megnyilvánulásai. Alárendelő szemléleti módú társadalmakra általában a társadalom kettőssége a jellemző.²⁰¹ Más műveltség, más jelképek tartoznak az uralkodó előkelők, és más az alattuk élő, letelepedett népekre. Általában azt láthatjuk, hogy a leíró történelem, a regék az uralkodó előkelők történetét, mozgását, változásait közlik, az alattuk élő letelepedettek, szolgák műveltségét legfeljebb az uralkodókéba beolvasztják.

A régész is szívesebben dolgozza fel a néhány gazdag sír tartalmát, mintsem vesződik a szegény ember sírjainak tömegével. Magyarországon László Gyula volt az első, aki a szegény ember régészének tartva magát, komolyan foglalkozott a népi települések sírjaival, és maga is kimutatta: nem szabad a gazdagok sírjaiból az alattuk élő nép műveltségére, jellemzőire következtetni.²⁰²

A letelepedett népességre már az ú.n. honfoglalás idején is a növényeket ábrázoló, mellérendelő szemlélet volt a jellemző, ezért a mai műveltség elemeit visszavezethetjük a honfoglalás előtti népességre is. Ez a jellemzőjük élesen megkülönbözteti a magyarságot mind a föltételezett elődeitől, mind pedig Árpád honfoglaló népétől.

Ez utóbbiak csak az uralkodó előkelőket és nem a magyar népi tömegeket jelentették.

Bizonyíték, Kárpát-medence történelme kőkortól napjainkig

Mielőtt a Kárpát-medence történetét végigkísérnénk, foglalkoznunk kell az időrendek kérdésével. A XX. századi történetírás zömmel olyan időrendben mozgott, amely ma már kétségtelenül hibásnak mondható. A legújabb kori geofizika már abszolút időmeghatározási eszközöket hozott létre, és ezek segítségével nem csak a közelmúlt, hanem a távoli jégkorszakok időrendje is meg lehet-

²⁰⁰ Csihák (1999), pp.: 51-54.

²⁰¹ Lásd pl. Mellaart (1981), p.: 12.

²⁰² László (1997), pp.: 5-9.

sen egyértelműen rögzíthető. A legkorábbi idők rendjére az oxigént tartalmazó üledékek izotóp összetétele és a kiülepedés idejének más független fizikai módszerrel való meghatározása adja meg a választ. A jelenkorhoz közeli idők pontos meghatározására meg két módszer is ismert, az egyik a szén izotópok alapján becsült keletkezési idő, a másik pedig a kovát tartalmazó anyagok eltemetésének időpontja a termolumineszcencia módszerével meghatározott foton kibocsátás alapján.

A jégkorszakok időrendje a következő: Az 5.300.000–2.000.000 évig tartó pliocén első szakasza preglaciális, azaz jégkorszak előtti, majd 2 millió éve kezdődött a dunai I-II. jégkorszak.²⁰³ Ezt követte az 1,6 millió éve indult bieber, 1 millió éve a Günz, – melynek hidegcsúcsa 550 ezer éve volt – és 320–250.000 éve a mindel jégkorszak (utóbbit a hagyományos felfogás 750–450.000 közé teszi). A Riss jégkorszak 250–130.000 évig tartott (a hagyományos felfogás 375–275.000 közé teszi). A Riss első lehűlése 235 évezrede, a jégkorszak hidegtetőzése pedig 165 évezrede volt. A 135.000 éve kezdődött utolsó jégkorszak, a Würm kb. 17 ezer éve fejeződött be, és pár ezer év alatt felmelegedett a mai szintre.

A Würmöt nagy fölmelegedés előzte meg, aztán kezdetben csak lassan hűlt, és ezért pl. Közép-Európában nem érzékelhető a 95 évezrede történt első tetőzése. Folyamatosan hűlt tovább, és 70-65 évezreddel ezelőtt volt a második, immár valódi hidegtetőzése. Az ezt követő kis mértékű fölmelegedés után azonban fokozatosan tovább hűlt, míg 22 évezreddel ezelőtt a Kárpát-medencében tundrai körülményeket okozva tetőzött. A fölmelegedése 18-15 évezreddel ezelőtt váltott gyorsuló mértékre, majd még három kisebb-nagyobb visszahűlést követően (idősebb dryas JE 10., az ifjabb dryas a JE 9., és egy rövid lehűlés a JE 8. évezredben) a világóceánok JE 7,5 évezreddel ezelőttre érték el a jelenlegi vízszintjüket, azaz ekkorra fejeződött be a jégkorszak fölmelegedése, az északi féltekét borító jég elolvadása.²⁰⁴ A Fekete-tenger erre az időszakra területének a felére zsugorodott, mert kiszáradt, ám benne édesvízi élet volt. Az utolsó hirtelen olvadáskor a Boszporusz átszakadt és a Fekete-tenger ekkor rendkívüli gyorsan sós vízzel töltődött fel, az esetlegesen a partján lévő emberi települések részben elpusztultak, részben a környezetbe elmenekültek.²⁰⁵

A Kárpát-medencében már a mindel előtti időszakban megjelent a modern ember ősemberi elődje, *Homo erectus* műveltséggel. Ám a 450 ezer éve felbukkant Vértesszőlös műveltsége pattintott kavics szerszámairól – a 150.000 évvel későbbi Saint Acheul-i leletről – az acheuli elnevezést kapta. Pedig annál régebbi még a 330.000 éves Vértesszőlös II. is. Ennek *Homo erectus* szerszámokkal és tűzrakó hellyel tehát már a mindel során és, a Riss kezdetén megjelent és élt. Majd jön az id. budai, illetve a Vértesszőlös III. *Homo erectus* 1400 cm³-es ko-

²⁰³ Zeuner (1946), Winograd (1988), p.: 177, Lorius (1985), p.: 594, Flood (1995), p.: 86 és Cser (2000), pp.: 13-15, 222-223.

²⁰⁴ Ryan (1998), pp.: 104, 154-158, Oppenheimer (1998), pp.: 30, 37-38, Lorius (1985), p.: 592, 1. Ábra.

²⁰⁵ Ryan (1998), pp.: 188-201.

ponyacsonttal, emberi lábnyommal, s finomabb szerszámkidolgozás jellemzi. 230.000 éves a Vértesszőlős IV. és budai műveltség *Homo erectus*a. Kb. 130.000 éves a riss végi interglaciálisbeli, würm kezdeti Subalyuk műveltség *Homo sapiens neanderthalis* embere a Bükk-hegységben, kőszáli kecske vadászattal. A Würm 75–65 évezreddel ezelőtti legmélyebb lehülése, majd az azt követő interstadiális után 60–55.000 között, az újabb lehülés kezdetén induló Istállóskő I. műveltségét legalább 35 évezrede²⁰⁶ követte Istállóskő II. A Szeletái szintén ekkoriban jelent meg, s folytatódott az ekkor indult holocénban, és átnyúlt egészen a 17.000 éve megindult fölmelegedésbe, posztglaciálisba is.

A Dunántúlon tehát több helyen is ismert a *Homo erectus* időszak, avagy műveltség kavicskultúrája (Tata, Buda). Vértesszőlősen koponya töredéket is találtak, immár a korához képest fejlett koponyára utalva: térfogata a későbbi neandervölgyi emberéhez volt mérhető. E leletek kora JE 325 és 275 évezred közötti, s ezek az emberek pattintott kavics szerszámokat készítettek.²⁰⁷ Aztán a würm lehülésekor már nem csak a Dunántúlon (Tata, Érd, Buda) találunk emberi telepeket, hanem a Bükk hegységben is (Subalyuk barlang).²⁰⁸ Az emberi leletek e helyeken azonban csak fogakat eredményeztek a mai kutatás számára, a műveltségek pedig határozottan vadász műveltségek voltak, ahhoz igazodó, zömmel kavicsból pattintott szerszámokkal.

Subalyuk vadászott állata a kőszáli kecske volt, ami önmagában komoly fegyvertény, mert az egyik legóvatosabb állat Euráziában, amit még golyós fegyverrel sem könnyű leteríteni.²⁰⁹ Szerszámaikat mousteri szerszámoknak nevezik, és Európában a Dordogne völgyétől a Dnyeperig, majd az orosz síkságot kihagyva, a Kaukázustól a Tien-Sanig találhatók meg a telepeik.²¹⁰ A bükki műveltség embere túlélte a jégkorszak első komolyabb lehülését és ipara átalakult a Szeleta emberének műveltségévé, ami egészen a jégkorszak fölmelegedéséig nyomon követhető. A Szeleta műveltséget a gyönyörűen megmunkált nagyméretű lándzsahegyek jellemezték. A Dunántúlon is folytatódtak a korábbi műveltségek, és itt találjuk meg a legkorábbi csiszolt csonteszközöket is (Tata). A vadászott állat itt a barlangi medve volt, épp úgy, mint korábban az érdi műveltségénél.²¹¹

A Bükk nyugati oldalán mintegy 40 évezreddel a jelen előtt jelent meg a csonteszközöket készítő ember műveltsége. Emberi csontleletet nem találtak, ám de az eszközei alapján a mintegy 5 évezreddel későbbi, franciaországi aurignaci műveltség legkorábbi megjelenésének tekintik. Rá jellemző a legősibb európai, modern ember génje. Az Istállóskő műveltsége madárra vadászott, finom csont

²⁰⁶ Ha korrekt a C14, akkor az évszámhoz kb. 5 évezredet kell kalibrációként hozzáadni, ami Flood munkája alapján nyerhető adat.

²⁰⁷ Kretzói (1990), pp.: 180, 216, 531, Gáboriné (1980), pp.: 124, 138.

²⁰⁸ Gáboriné (1980), p.: 116.

²⁰⁹ Gáboriné (1980), pp.: 116–117.

²¹⁰ Gábori (1978), pp.: 37, 39, 68, 81, 135, 262–263, 274–278.

²¹¹ Gáboriné (1980), pp.: 119, 169.

eszközeiből nyílhegyeket is készített. Itt találták meg a világ legrégebbi hangszerét, medvecsontból faragott sípot, rajta már ötfogású dallam volt megszólaltatható.²¹²

A Würm tundrai jellegű lehülését megelőzően a JE 28-29. évezredben jelentek meg a Kelet-Európában kialakult²¹³ mamutra vadászó emberek, akik a mamutot követve kerültek be a Kárpát-medencébe. Kifejezetten síkvidéki műveltségük volt, merthogy a vadászott állatuk nem ment 400 m tengerszint feletti magasság fölé. A Kárpát-medencében kellett megélniük vadászott állatuk kihalását, és itt tértek át a tundrai szarvas vadászatára. A korábbi népességgel együtt éltek, mert vadászterületük más volt. A gravetti népe kifejezetten a későbbi lovas-nagyállattenyésztő műveltségek szokásai szerint téli és nyári szálláshellyel rendelkezett, mert hogy követte a vadászott állata vonulását. A Kárpát-medencében a téli szálláshelyük volt. A bodrogkeresztúri a legrégebbi telepük, majd a Dunakanyarban, a Dunántúl több pontján, Szeged környékén ismertek telepeik. A nevüket a jellegzetes nyílhegyeik alapján kapták.²¹⁴

Sárváron a későbbi tundrai vadásznépekéhez hasonló sátrak nyomait ásták ki a régészek. Ők voltak az első sátorlakók.²¹⁵ Velük párhuzamosan a dombvidékeken tovább folytatódtak a korábbi mousteri műveltségek, de fokozatosan átalakulva, mígnem a hideg tetőzések ott is megjelentek a gravetti szerszámok. A Pilis több barlangjában találkozunk az ú. n. barlangi gravetti műveltség²¹⁶ elemével. Emberi leletet azonban nem találtak a régészek, ezért az ember típusára csakis a szerszámaik alapján következtetnek. A két műveltség keveredése itt azért tettenérhető.

A Würm fölmelegedésekor a rénszarvasok északra vonultak és követték őket a gravetti műveltség emberei is. A dombvidéki műveltségek területén a legfelsőbb rétegeket a csapadékos időjárás elmosta, ezért nincs adatunk, hogy túléltek-e azok a műveltségek a jégkorszakot.²¹⁷ Mégis, két adattal rendelkezünk: a Szbalyuk környékén egyéves gyermek csontvázát találták meg, akiről föltételezték, hogy cigánygyerek elásott teteme, de a kormeghatározás 20 évezredes kort mutatott ki.²¹⁸ A másik adat, hogy az újkőkorszakban, amikor a Kárpát-medence síkvidéki folyampartjaihoz (Körös—Tisza) Anatóliából gabonatermelő népesség érkezett, a dombvidéki területeken túlélő emberek mintegy száz év alatt átvették az új típusú műveltséget, és kifejlesztették az ú.n. vonalkerámia бүккi műveltségét. Ennek kora a korszerű adatok alapján a JE 9. évezred, azaz JE 8500 körüli.

Ekkor volt a Würm utolsó kisebb lehülése, amikor Anatólia kiszáradt és onnan a korábbi, immár kerámiát készítő műveltségek eltűntek.

²¹² Gáboriné (1980), p.: 178.

²¹³ Don mellett található a műveltségnek a mousteriből az ú. n. gravettibe történő átfejlődése.

²¹⁴ Gáboriné (1980), pp.: 207.

²¹⁵ Gáboriné (1980), pp.: 219-223.

²¹⁶ Gáboriné (1980), pp.: 244-248

²¹⁷ Gáboriné (1980), p.: 199.

²¹⁸ Gáboriné (1980), p.: 173.

A Boszporusz átszakadásakor a Fekete-tenger mentén egyszerre több műveltség is megjelent.²¹⁹ Jellemzőjük, hogy már a házasított búzát és az árpát ekés földműveléssel termelték, embert formáló edényeket készítettek, ismerték a rézöntés technikáját és alárendelő szemléletük volt: isteneket tiszteltek. A Kárpát-medencében a Duna–Tisza összefolyás mellé telepedtek, és hamarosan föl váltották a virágzó Körös–Tisza műveltséget. Vinča a legjelentősebb telephelyük, ahonnan Vinča műveltségnek nevezik őket. Rezet bányásztak, mert Rudna Glavánál 25 méter mélyre vezető bánya alján korabeli kerámiát találtak.²²⁰ Rezet öntöttek immár a JE 8. évezred végén, több mint két évezreddel megelőzve a sumér műveltség megjelenését. A Szegvár–Tűzköves (Szentés) mellett kiásott 7 évezredes szobor vállán rézsarlót lehet látni. Ez is azt jelenti, hogy rezet öntenük kellett, mert természetes rézből ilyen eszköz nem készíthető. A szobor vállán lévő rézsarló egy példányát Zaleszentmihályon, régészetileg nem datálható helyen meg is találták.

Ez a műveltség már írt. Írásjeleiket nem csak a Tatárlakai táblákon,²²¹ hanem számtalan cseréptöredéken, nem csak a Kárpát-medencében, hanem a Balkánon több helyen meg lehetett találni. Így pl. Thesszalonikiben, a Karanovó műveltségében, majd Erdélyben is több helyen.²²² Torma Zsófia a XIX. században már ásva ki ehhez a műveltséghez tartozó írásjeleket tartalmazó cseréptöredékeket.²²³ Az írásjelek mintegy kétharmada megtalálható a későbbi ún. Lineáris A írásjelei között, aminek a fele viszont a még későbbi Lineáris B jeleinek felelt meg.²²⁴ A lineáris A jeleit találjuk meg aztán a ciprusi írásjelek között is. Az itt megtalált írás nem kereskedelmi, elszámoló jellegű, mint a másfél-két évezreddel később megszületett sumér írás, hanem minden bizonnyal vallási emlékeket rögzítő. A Tatárlakai tábla 13 írásjeléből nyolc megtalálható a székely/magyar rovásírás jelei között.²²⁵

A Kárpát-medencében ekkor három fajta műveltséget találunk.²²⁶ A Tisza (Vinča) műveltséggel érintkezett nyugaton az alföldi vonalkerámiás műveltség, ami áterjedt a Dunántúlra is. Északon a Bükki műveltséget találjuk, amely embertanilag nem hígult fel a tiszai műveltség emberével, de nem vette át annak embert formáló kerámiáját sem. Később kottafejes műveltség néven terjedt át a Kárpátokon egészen a Dnyeperig, és alkotta a kukutyini (cucuteny-i) műveltséget JE 6 évezreddel.²²⁷ A földműveltség mellett az ércbányászat, a fémöntés és a

²¹⁹ Mellaart (1981), pp.: 101, 248-248.

²²⁰ Renfrew (1978), p.: 209.

²²¹ Forrai (1994), pp.: 24-26, Gimbutas (1982), p.: 88, Rudgley (1999), p.: 59.

²²² Gimbutas (1991), pp.: 310-347, Rudgley (1999), pp.: 59-70.

²²³ Forrai (1994), pp.: 24-26.

²²⁴ Rudgley (1999), p.: 70.

²²⁵ Forrai (1994), p.: 25.

²²⁶ Makkay (1982), pp.: 47-67, Kalicz (1970), p.: 43.

²²⁷ Gimbutas (1991), p.: 103, Gimbutas (1982), pp.: 33-36.

fémfeldolgozás jellemezte a műveltséget, olyannyira, hogy a tőle délre és keletre élő pásztor műveltségeket is innen látták el rézzel.²²⁸

A kottafejes műveltség terjedt aztán tovább Európa nyugati felére, ahol faluközösségek és mellérendelő szemlélet, istenek hiánya jellemezte. Childe ezt a műveltséget öreg-európai, ill. Duna I és Duna II műveltségnek nevezte, és kiemelte békés jellegét, meg azt, hogy más forma mezőgazdaságot folytatott, mint a korabeli folyamközi, ill. balkáni műveltségek. A gabonatermelés során kimerült földet itt elhagyták, de előbb betelepítették erdővel, majd amikor az megerősödött, az erdőt fölégették és visszatértek. A hamuval ugyanis visszakerültek a termőföldre a kilúgozott elemek.²²⁹ Nem a folyamközben megismert tellek jellemzik az itteni településeket, hanem időszakonként odébb költöztek, majd tovább, majd vissza, de nem pontosan ugyanarra a helyre.

Erre az időre az orosz sztyeppe pásztornépei befogták a lovat és kialakították a harci baltát, – kezdetben kőből, később rézből – és a JE 6. évezred közepén megindult délnyugat felé az első kurgán invázió.²³⁰ Ennek forrása az orosz sztyeppe déli peremén élő halomsíros műveltség volt. Ennek során a harci-baltások fölégették a balkáni műveltségeket, és megjelent ott is a sztyeppén ekkorra már egyeduralkodó társadalmi tagozódás és annak jele: a gazdag ember sírja a szegényé mellett. Különösen gazdagok voltak azok a sírok, amelyek fölé hatalmas dombot – kurgánt – emeltek, ahová a főnököt temették, gyakran udvaroncaival és ágyasaival egyetemben. Az első kurgán invázió még mindent fölégetett, és pásztor műveltséget vitt a korábbi földművelő helyére.²³¹

Az inváziót követően néhány emberöltővel később azonban újra helyreállt a földművelés, hogy aztán a következő, a második kurgán invázió idején, a JE 5,5 évezreddel, a lovas kocsi birtokában, már ne égessék föl azt, hanem rátelepedve, úr és szolga viszonyt teremtve folytassák az alárendelő szemléletű műveltséget.²³² Ennek a forrása az orosz sztyeppe északkeleti területe, a Volga és Káma vidéke volt. A korábbi faluközpontok közösségi házai átalakultak urasági erőddé, ahol már az urak hitének megfelelő formájú kerámia és rézeszközök sorozata készült. Ám ebben az időszakban jelent meg ezen a területen a bronz is, amihez a környezet bronzával ellentétben ötvöző elemként nem arzént – később ónt – használtak, hanem antimont.²³³ A Kárpát-medence antimon bronzának a minősége olyan jó volt, hogy később még a vaskorszak megérkezését is késleltette, mert a Kr. e. 5. évszázadban ez a bronz még mindig olcsóbb és jobb volt, mint a korabeli vas.²³⁴ A második kurgán invázió elsősorban a Kárpátokon belül a Tisza és a Duna mentén haladt északra, majd nyugatra, de nem hatolt be a domb-

²²⁸ Gimbutas (1991), p.: 361.

²²⁹ Childe (1954), pp.: 62.

²³⁰ Gimbutas (1991), pp.: 358-359.

²³¹ László (1974), p.: 75.

²³² Gimbutas (1982), p.: 34, Gimbutas (1991), p.: 385, Sherrat (1998a), p.: 169.

²³³ Bárczi (1999), p.: 10.

²³⁴ Bárczi (1999), p.: 11.

vidéki műveltségi területekre. Ugyanakkor a Kárpátoktól északra is haladt, és ekkor a Dnyeper keleti oldalától a vonalkerámia műveltsége északra, északkeletre ‘menekül’, és az Ural nyugati területeit foglalja el.²³⁵ A glottokronológiai eredményekkel összhangban ekkor távozhatott az ‘ugor’ műveltség Európa közepéről, és kezdett a nyelve lepusztulni, hogy mára mintegy harminc nyelvjárásban csak töredékeiben tartalmazza mindazt, amit a magyar nyelv még ma is bír.

A harmadik kurgán invázió forrása immár a Kárpát-medence nyugati fele volt. JE 5 évezreddel indult el Somogyvár-Vinkovciból az ú.n. harangedény műveltség nyugatra, teljessé téve Európa indoeurópaizálódását.²³⁶ Ezzel egy időben jelent meg – ettől függetlenül – a már sumér nyelvűnek mondható műveltség a Folyamközben. A Kárpátok északkeleti területein – a medencén belül és kívül egyaránt – a vonalkerámiás műveltség szinte érintetlenül továbbélt eddig. Ez több mint három évezredes viszonylag egységes fejlődést jelent. Ennek magva a bükki műveltség volt, amelynek a maga korába a Felvidéken, egészen az Alföld pereméig, majd Erdélyben több mint 700 telepe ismeretes.²³⁷ Ha egy műveltség ennyi ideig viszonylag folyamatosan fejlődhet, akkor a műveltséghez tartoznia kell egy viszonylag fejlett nyelvnek is. Ha a továbbiakban nem találkozunk olyan eseménnyel, amelynek során ez a műveltség kiirtódott volna, akkor a területen élők nyelvében még ma is meg kell találnunk a hosszú ideig fejlett műveltség nyelvét, mint utódnyelvet.

A harmadik kurgán invázió most sem érintette az Észak-Keleti-Kárpátok környezetét. Sőt, az egységes sírokat, azaz a gazdagok sírjának a hiányát egészen a Kr. e. VII. századig megfigyelhetjük, elsősorban Erdélyben.²³⁸

Ekkorra pedig már a kimmerekkel is találkozhattunk, akiknek a vezértörzse erre a területre telepedett be, amikor a szkíták Kr. e. 700 körül elűldözték őket a sztyeppei területükről. Ebben az időszakban a Dunántúlon már az urnasíros műveltséggel találkozunk. Ez a műveltség hatott a későbbi etruszk területen lévő Villanova műveltségre, ahová ugyanakkor Erdélyből szállítanak rezeset.²³⁹ Érdekes, hogy nem csak a fémeket szállították, hanem vele együtt ment a mester és a családja is, ott dolgozta fel a fémeket, majd visszament eredeti telephelyére. Nem olyan fajta kereskedelemmel találkozunk itt, mint amelyet a Folyamközben folytattak! Az erdélyi területeken ekkoriban terjedt el a temetkezéseknél a csónakos temetkezési mód két madárral a csónak két orrában.²⁴⁰ A madár pedig lélek-szimbólum.

A vaskorszak küszöbére érkeztünk. A Kárpát-medencében azonban nem ez az időszak, amikor legelőször vasat öntöttek. A Tatra térségében már a JE 4. évez-

²³⁵ Sherrat (1998a), p.: 169.

²³⁶ Gimbutas (1991), pp.: 392-393. Renfrew (1987), pp.: 86-93, László (1974), p.: 94.

²³⁷ Gimbutas (1991), p.: 43.

²³⁸ László (1974), p.: 82, Taylor (1998), p.: 378

²³⁹ Bárczi (1999), p.: 11.

²⁴⁰ Csónak alakú fejfákkal ma a szatmárcsekei temetőben találkozhatunk, ahol minden fejfa ilyen – egyetlen kivétel Kölcsey Ferenc síremléke.

red elejéről ismert vaskohó.²⁴¹ Ennél sokkal korábbi ismertek olyan kemencék, amelyek hőmérséklete már 1600 °C fölé lehetett, ami a vas olvasztásához kell.

Korábban még a vas tárgyakat szivacsos vasból kalapálással készítették el, mert a fémfeldolgozó, fémöntő műhelyek nem voltak képesek a vas olvadáspontjára fölmelegíteni a reakciós elegyet, és a vas szivacsos formában redukálódott az érceiből. A Kárpát-medencében mégsem terjedt el ekkor a vasolvasztás, mert a vas eszközök önmagukban alkalmatlanok voltak, pl. fegyverként mindaddig, amíg az acélt föl nem találták. S a Kárpát-medence bronzá pedig annyira jó minőségű volt, hogy egyszerűen nem volt még szükség a vasra.

A szkíta időkben a Kárpátok északi-keleti környezetében nyugalmat találunk. Ugyan föltehető, hogy a szkíták 'hatalma' átmenetileg kiterjedt erre a területre is, de a műveltséget illetően semmiféle drasztikus átalakulást nem lehet kimutatni. Hérodotosz maga is írta, hogy a szkíták nem egységesek, számtalan velük együttműködő, esetleg nekik adózó törzs tartozik alájuk, akiket egyaránt szkítáknak neveznek, de ezek akár meg is tagadhatják a szkíták katonai támogatását – mint ahogy ez Dáriusz hadjáratakor meg is történt.²⁴² A szkíták sztyeppéi uralma a Kr. e. 3. században megroppant, és a szármataik elől részben Iránba vonultak, ahol megalapították a médek birodalmát,²⁴³ míg másik részük a Kárpátokon belülre telepedett, ahol a helyi lakosságban feloldódtak.²⁴⁴

Érdekesség, hogy a szkíták egyenes utódai az alánok leszármazottai, az oszétek,²⁴⁵ és ők, a kardot istenítő, a kovácsot is istenítették — és a sztyeppén nincs fa, hogy kovácsolni lehessen.²⁴⁶ Ez lehetett a szkíták korlátja is: nem volt korlátlan mennyiségű nyílhegyük! És ugyanezért azokat, akikől beszerezték, azaz

²⁴¹ Taylor (1998), pp.: 377-378.

²⁴² Herodotos 4:87, p.: 243, Taylor (1998), p.: 381.

²⁴³ Ascherson (1996), pp.: 223-224.

²⁴⁴ László (1974), p.: 103.

²⁴⁵ Littleton (2005). Meglepő nyugat-európai összefüggések itt: Az Arthurról, Lancelotról és Batrazról szóló legendák feltételezett kialakulási menete szerint az északkelet iráni alaptípus három alakban, illetve időben fejlődött tovább: a szkítáknál, a jazigoknál (szármataknál) és az alánoknál. A szkítáknál a 'szkíta Árészig', a jazigoknál Arthurig, és az alánoknál két, nyugati és keleti részre oszlott. A galliai alánoknál jelent meg Lancelot, és az oszéteknél Batraz. (Littleton [2007], p.: 32.) Továbbá „a középkori Arthur-legendák az időszámításunk előtti első évezredben az ősi Szkítiában virágzó epikus hagyományban gyökereznek...” (Littleton [2007], p.: 27.) „Batraznak, az oszét hősök, a nártok vezérének Arthurhoz hasonlóan varázsserejű kardja van.” (Littleton [2007], p.: 27.) Vö.: Dirr (1912), Dumézil (1930), (1965).

²⁴⁶ Schenkl (1888), pp.: 335-498, II. 189-200; Bachrach (1973), p.: 31-32; Courcelle (1948), p.: 221. Werner (1956), p.: 16 a marseille-i alán temetések bizonyítékairól ír.

²⁴⁶ Az emberáldozat másféle rendben történt, mint az állatáldozat: minden századik férfi fogoly fejére bort öntöttek, nyakát tál fölé elvágták, a tálat vérrel a halomra tették, s a kardot vérrel öntözték. E gyakorlat hatással lehetett a legendákra, ahonnan a vérrel telt Szent Grál edény, ill. kehely története kifejlődtek (Vö. Littleton [2005] 8. és 9. fejezetet).

²⁴⁶ Bachrach [1973], p.: 111. szoros tagolásában az egyes mesék sokkal inkább a három nemzetség lakóhelye szerint oszlanak el (földműves, állattenyésztő és harcos).

fém műves elődeinket is isteníthették, s ami lényegesebb számunkra, hogy szerepkörükben meghagyták. Mert az isteni szimbólum kard imádata tehát a sztyeppe kultúrákban igen mélyen gyökerezik.²⁴⁷ A kardimádat Sulimirski szerint az iráni nyelvű pusztai népeknél egészen szokványos. Ennek igazolására Hérodotoszt idézi, miszerint az észak-pontuszi tartomány szkítáinál a vaskardot, a 'szkimitárt' a hadisten, a szkíta Árész²⁴⁸ képmásának tekintették. Amint Claudius Marius Victor 5. századi marseillesi rétor is Alethia²⁴⁹ című művében említést tesz az alánok 'primitív' vallásáról, hogy a korabeli alánok áldozatokat mutattak be őseik tiszteletére, és a kard az ősi alánok vallásában is központi helyen állott. Sőt a kard sokkal több ajándékot kívánt, mint más istenségek. Árésznek hadifoglyokat is áldoztak.²⁵⁰ Bachrach a kardkultuszt még a nem indoeurópai hunoknál is kimutatja, mivel azt átvették alán-szarmata szomszédaiktól.²⁵¹ A kardkultusz aztán az 5-6. században a Nyugat-Európába telepedő alánokkal megérkezett nyugatra is. E kereszténység előtti alán-szarmata vallás a csupasz kardot, ill. az általa képviselt természetfölötti erőt központi helyre tette.²⁵² Sőt, itt már csak az a harcos sajátíthatja el tökéletesen hivatása művészetét, aki képes kardot kovácsolni magának. S jöllehet a kőbe zárt kard motívumának e vetülete a keresztény kort megelőző időkből való, nem jellegzetesen alán-szarmata eredetű. Inkább a széles körben elterjedt észak-európai kovácsszimbólika megnyilvánulása.²⁵³ Valószínűsíthető, hogy az alánoknál és a szarmatáknál is ugyanez a

²⁴⁷ Hérodotosz 4.59 62; de Sélincourt 1972:290-291.

²⁴⁸ Sulimirski (1970), p.: 36; Hérodotosz 4.62; de Sélincourt (1972), p.: 190.

²⁴⁹ Schenkl (1888), pp.: 335-498, II. 189-200; Bachrach (1973), p: 31-32; Courcelle (1948), p.: 221. Werner (1956), p.:16 a marseille-i alán temetések bizonyítékairól ír.

²⁵⁰ Az emberáldozat másféle rendben történt, mint az állatáldozat: minden századik férfi fogoly fejére bort öntöttek, nyakát tál fölött elvágták, a tálat vérrel a halomra tették, s a kardot vérrel öntözték. E gyakorlat hatással lehetett a legendákra, ahonnan a vérrel telt Szent Grál edény, ill. kehely története kifejlődtek (Vö. Littleton [2005] 8. és 9. fejezetet).

²⁵¹ Bachrach [1973], p.: 111. szoros tagolásában az egyes mesék sokkal inkább a három nemzetség lakóhelye szerint oszlanak el (földműves, állattenyésztő és harcos).

²⁵² A kardot itt már nem földbe szúrva ábrázolták, hanem kőbe zárva. A kard egyfajta világ-tengely (axis mundi), szent, központ, ahonnan a törzs származik. A szent kardot a kőből kihúzó aktus a harcost elválaszthatatlanul összefűzi a szent kiindulóponttal. Egyúttal felruhazza a fegyver természetfeletti erejével és teljes jogú harcossá teszi. (S aztán a kőbe zárt kard a legtöbb nyugati, azaz arthuri szövegben módosul, mert a kard kovácsüllőből áll ki, s az üllő van kőbe ágyazva. Lásd Cowen [1969], 1:16. Az *Arthour és Merlin*, ahol üllőről nincs szó, kivétel, a jelenetben „a földön nagy kő hevert”, melyből „egy szép míves kard kiállt.” Lásd Cowen [1969], II. 27-29; vö. Weston [1910a], p.: 119. Az üllő szerepét Udo Strutynski azzal magyarázza, hogy a Nibelung-énekben Siegfriedet egy Mime nevű isteni kovács beavatja a fémmegmunkálás titkaiba, mely tudás révén a hős úgy jut a varázskard birtokába, hogy maga készíti el a fegyverét, amivel azt is igazolja, hogy már igazi harcos. Megjavítja a kardot, melyet apja, Siegmund húzott ki egy fából, miután a kardot Odin lándzsája kettétörte. Lásd Davitson [1964] p.: 49. Az Arthur legendakörből Perceval kardját és a törött Excaliburt a Tó Hölgye cseréli ki Arthurnak.)

²⁵³ E szimbólumrendszer jelenik meg a *Kalevalában* Wayland kovács történetében, és egyéb olyan regékben, ahol isteni vagy félisteni kovácsok őrzik az ércet fémmé alakító mágikus

hagyomány élt. S ez mind a széles körben elterjedt észak-európai kovácsszimbo-
lika megnyilvánulása. S ahogy a kőbe zárt kard történetét a hadistent földbe
szúrt karddal tisztelő galliai alánok vallása átalakította, ugyanúgy a Grál legen-
dák kialakulását a varázskupáról szóló történetek hatásának tekinthetjük.²⁵⁴

Eme időszakban ritkul meg a Kárpátokról keletre ismert Przeworsk és később
ikertestvére a Cjernjakov műveltség.²⁵⁵ E két műveltség emberei – bár hátra-
hagytak katonasírokat is, lovas katonákat rejtve – zömmel közepesen gazdag
emberek egalitárius telepeit alkották. Mozaikszerűen, hihetetlen változatosságot
mutattak fel, ezért a kutatók képtelenek egységes nép alá rendelni őket. Ellenben
mindezen sajátosságok megfelelnek a mellérendelő társadalomnak, amely a ma-
gyarságot jellemzi. Telepeik a Tiszától keletre a Dnyeszterig, délen a Dunától
északon az Odera és a Visztula völgyéig voltak. Véglegesen az V. század elején,
a hun időkben tűnik el ez a műveltség innen – és alakul mássá, vagy költözik
el.²⁵⁶

S ha folytatjuk a Kárpát-medence keleti területei régészeti anyaga időbeli fel-
dolgozását, azt látjuk, hogy az írott történelmi időkben sem kerül ez a terület el-
nyomó hatalom igája alá. A kimmerek vezértörzse hatalmuk vesztesékor ide ér-
kezik és beolvad. Ugyanez látszik a szkítáknál néhány évszázad múltán. A kel-
ták megjelentek ugyan a terület nyugati részén, de jelenlétük nem feltétlenül
uralmi jellegű, és a rómaiak elleni harcuk vereségét követően ugyancsak a terü-
let észak-keleti részére menekültek, és ott beolvadtak.

A szkítákat a szarmaták és a dákok követték. Az ő hatásuk már annyiban je-
lentkezett, hogy megszűnt a sírok egyformasága Erdélyben, de a népesség átala-
kulásáról még ekkor sincs hírünk. Ekkor Erdély a dákok érdekeltségi területévé
vált, de nem alakult ki ekkor sem igazi dák uralom. Ugyanakkor Josephus
Flavius úgy értesült, hogy ezen a területen egyistenhit uralkodott.

Ezenközben nyugatról a kelták látogattak a Dunántúlra, majd a műveltségük
(a halott hamvasztása) fokozatosan elterjedt a keleti területeken is, de a népesség
átalakulása még ekkor sem figyelhető meg. A népességben a бүккі kultúra
utódnépe, a cromagnon B még mindig meghatározó mértékben megtalálható. A

tudományt, s annak művészetét, hogy a harcosok miként alkalmazhatják e tudást a gya-
korlatban. Így például Arthur kihúzza a kardot az üllőből, s Perceval szinte 'újrakovácsol-
ja' a Grál-kard törött darabjait, amikor összeilleszti őket. A kovácsmesterség jelképéből
kovácsolja meg a saját kardját, és Siegfriedhez hasonló jártasságot mutat a mesterségben.

²⁵⁴ Az alán hitben a kupához és egyben a hordozó nárt-családhoz kötődő fő istenség a Napis-
ten. A kupa az Alagáta-nemzetségről, az uralkodói szereppel felruházott nárt-családról a
Borata családra, a marhapásztor nemzetségre szállt. Lásd Littleton és Thomas (1978), p.:
517. Az utóbbi nemzetséghez társuló istenek a tűzhely és a víz istensége, melyeket a nárt
mondákban Szatana, ill. Batraz/Don Bettir képvisel. Lásd Abaev (1960), pp.: 12-14.
Dumézil megjegyzi, hogy noha a nártoknál a hadistenhez az Ahszartaghta-család, vagyis
a második szerepkör nemzetsége kötődik, a többi nemzetség csöppet sem kevésbé harcias.
Lásd Dumézil (1930), p.: 19.

²⁵⁵ Cunliff (1998b): p. 452.

²⁵⁶ Todd (1998), p.: 452.

vaskohászat azonban erőre kapott már ebben az időszakban. De a vaskohók itt sem olyan hatalmas üstök, mint amiket ma használnak, hanem a faszénégető kemencékhez hasonlítottak, mint amilyet, pl. Jósmafő határában még nemrég is lehetett találni.²⁵⁷

A rómaiak sem kívánták átlépni a Dunát, nem kívánták kiterjeszteni hatalmukat a keleti területekre, jóllehet, a Fekete-tengerhez vezető szárazföldi út biztosításában érdekeltek voltak, és erre lépéseket is tettek. A rómaiak a Kr. u. első században kiszorították a keltákat, akiknek utolsó csoportja az északi Felvidékre költözött, és az ottani népességbe beolvadt.²⁵⁸ A rómaiak átalakították a Dunántúl műveltségét, de ők sem okoztak komoly mértékű lakosságcserét. Ugyan a hatalmukat átmenetileg kiterjesztették az erdélyi terület déli részére, de ez az uralom nagyon rövid idejű volt. Az ide telepített katonai erő szíriai volt, ezért az utódnyelvként nem a latinnal analóg románt, hanem valamilyen arab nyelvet várhatnánk. A románok nyelve ezért innen nem eredeztethető.

Mindezekből arra következtethetünk, hogy a genetikai jegyek ezen ideig a számos betelepülés ellenére sem nagyon módosulhattak, hiszen a betelepülők számaránya töredéke lehetett az eredeti lakosságénak. Ezen a területen tehát a lakosság zömében eredeti, a jégkorszak utáni embertani jegyeit megőrizhette. Ha ez a jegy az Eu18 (M173) és Eu19 (M17) génjelzőket mutatta fel, akkor ezek a génjelzők ebben az időszakban továbbra is itt jellemző mértékben megmaradhattak.

A rómaiak végül is mai időszámításunk kezdete környékén kerültek csak be a területre, majd itt találkoztak a szarmatákkal, akik mellett keletről – föltehetően a Kárpátok külső pereméről – megindult egy helyhez kötött földművelő társadalom betelepülése. A szarmata jelenlét régészeti leletekben elhanyagolható mértékű. A rómaiak idején kezdődött meg tehát a Kárpátokon kívülről való betelepedés, és szarmata törzsnek vélték a régészek azokat, akik Kr. u. 270 körül az Alföld északi peremére telepedtek be, de sírmellékleteik között nem volt fegyver. Olyan szarmata törzset még más régész nem talált, amelyiknek a sírjaiban ne lett volna fegyver. Ezekében nem volt.²⁵⁹ A szarmatákat az általuk felfegyverzett őslakosok a végén leverték.

Ekkor északról megindult a germán törzsek délre telepedése, és a Kárpátokon belülre előbb a vandálok, majd 400 körül a hunok elől menekülő ostrogótok települtek be a dunántúli sztyeppei jellegű területekre. Őket aztán a keletről beáramló hunok tovább kergették (Kr. u. 405). A hun betelepülés is csak a sztyeppei területeket érintette, ott sem százezres, hanem csak néhány tízezres tömeget, miközben a Medence lakossága több százezres lehetett. Az ostrogótok távozását követően a Dunántúlra folytatódott a lakosság betelepülése. A hunok összeom-

²⁵⁷ Cser (2000), p.: 5

²⁵⁸ Szabó (1971), p.: 17.

²⁵⁹ László (1974), pp.: 156-157.

lását követően (456-458) érkeztek a longobárdok (500), akiket aztán az avarok tessékelték ki (Kr. u. 558), ill. olvasztottak magukba.

Mindezen időkben a Kárpátok északi és a keleti peremén nem tapasztalható népesség változás, műveltségváltás. A bükki műveltség lakosságát még mindig itt érezhetjük, ezért a nyelvének erre az időre még itt föllelhetőnek kell lennie.²⁶⁰ Az egyetlen komolyabb mértékű változást az jelenti, amikor 670 körül az ú. n. griffes-indás nép áramlik be a Kárpát-medencén belülre, és telepszik le a földművelésre alkalmas területeken.²⁶¹ Eredetüket a Volgához teszi László Gyula, ám megjegyzésre méltó, hogy a griffes-indás műveltség népére semmi olyasmi nem jellemző, ami a korabeli Volgai népeiséget meghatározta.²⁶² Így pl. nem találjuk meg náluk azokat az edényeket sem, ami a Volga mellett települőket a környezetüktől megkülönböztette. A griffes-indás jelzőt a sírmellékleteken talált hímzés alapján kapták. Ez azt jelenti, hogy a műveltség felfogása nagymértékben egyezett a későbbi magyarságéval: nem azokat a jelképeket hímezték az eszközeikre, ruháikra, amik a sztyeppei nagyállattenyésztőket jellemezte, hanem olyanokat, amiket a letelepedett, a földműves ember használt. László Gyula bennük látja a magyarság első hullámát. Ez el is fogadható, csak azzal a megszorítással, hogy nem a Volga mellől, hanem esetleg éppen csak a Kárpátok szomszédságából indultak és telepedtek a Kárpát-medencén belülre, de a korábban már itt élő magyarok mellé.

Az avarokat Kr. u. 800 körül nyugatról a frankok verték le, keletről pedig a turk törzs, a bolgár terjesztette ki hatalmát a Kárpátokon belülre (Kr. u. 803).²⁶³ Ekkor tűnt fel a sztyeppén az a katonatörzs, akik később Árpád honfoglalóiként a Kárpát-medencébe költöznek 895-896-ban. A hivatalos elképzelések szerint Árpád népe hét törzs szövetségében több százezres népességet jelentett, s lovas nagyállattenyésztők voltak, de furcsa módon a Kárpát-medencébe településüket követően földművelő mezőgazdaságra tértek át a nem sztyeppei területeken.

Továbbá különös módon közös temetőket használtak a Medencében lakókkal, akik számát a hivatalos felfogás képviselői csupán néhány tízezerre becsülik,²⁶⁴ és akiket elsősorban szláv töredékeknek vélnek. Erre Anonymus Gestájában olvasható *sclau* latin szóból következtetnek. Ám de a szó akkori jelentése kizárólagosan *szolga, fogoly*,²⁶⁵ és nem szláv nyelvű, merthogy Anonymus felsorolja a Kárpát-medencén kívül élő szerbeket, horvátokat, lengyeleket, ukránokat az akkor ismert saját nevükön.²⁶⁶

²⁶⁰ Cser (2000), p.: 161.

²⁶¹ László (1974), p.: 207, László (1967), p.: 51.

²⁶² László (1974), p.: 219.

²⁶³ Dümmerth (1977), p.: 510.

²⁶⁴ Glatz (1996), pp.: 8-9.

²⁶⁵ Dominu (1883), p.: 357.

²⁶⁶ Az építendő autópályák alatt ásató régészek már konferencia-hozzászólások alkalmával szóban elmondták, hogy nincs szláv lelet a honfoglalás előtti Kárpát-medencében. Tudunk viszont egy-két frank szolgálatban álló szláv nevű katona főnökről.

Vita van arról is, hogy kik is voltak Árpád honfoglalói. A krónikáink szerint hun utódok, s Árpádot Attila családjából eredeztették. Erre vonatkozó adatok valószínűleg vannak is.²⁶⁷ Krónikáink azonban nem említenek törzseket, sem törzsi vezetőket, hanem csak kapitányokról, seregparancsnokokról írnak. A hét kapitánynak egyenként háromezernyi hadereje volt, s ez a türk törzsi szervezetek alapján²⁶⁸ valószínűleg is csak egyetlen törzset jelent.

A föltételezett törzsnevekkel meg az a helyzet, hogy megfelelnek a türk hadrend csapatneveinek. Így nem feltétlen jelenti azt, hogy két helyen azonos nép, vagy törzs élt volna, ha Árpád ú. n. törzsnevei megjelennek, mert a hadrend szerinti nevek a különböző türk törzsek telepeit is egyazon névvel illethetik.

Adatok vannak arról, hogy Álmos és katonái a IX. század első felében nyugat felé terjesztették hatalmukat, és ellenőrzésük alá vették a Dnyeper menti településeket.²⁶⁹ Kijevben megszervezték a kardkovácsoló ipart, és ott találkoztak a Kárpát-medencéből jövő küldöttekkel, akik kérésére telepedtek be aztán a Kárpát-medencébe.²⁷⁰

Az ú. n. 'vérszerződés' uralkodó nemesség és letelepedett népesség közötti szerződésnek fogható fel. A honfoglalás során Árpád katonanépe elsősorban a legeltető területekre telepedett be, a hegy- és dombvidéket viszont ellenőrzése alá vette. Anonymus a Gestájában utal is Bors vezérre,²⁷¹ akiről a helyi lakosok várat neveztek el (Borsod), és megjegyzi, hogy a –d képző, azok nyelvén, kicsit jelent. Már pedig, ha szláv töredékek éltek volna a Medencén belül, azok egyikének a nyelvén sem jelent a –d képző kicsit. A magyar nyelvében ellenben igen.

A honfoglaláskor a Dnyeper és a Kárpátok között hét kunkapitány is élt a néppel, és ők is betelepültek a Medencén belülre. Folytatódott tehát az, ami a szarmata időkben elkezdődött, majd az avar korszak alatt a griffesindás népeséggel folytatódott: a Kárpátok külső peremén élő, hajdani kukutyini (cucutenyi) műveltség maradványa a Medencén belülre költözött! Felfogásunk szerint a Kárpát-medence domb- és hegyvidékén élőkkel egyetemben ők alkották a magyar nyelvű és magyar műveltségű – magyar nevűvé lett – népességet.

Összefoglalás, következtetés

Láthattuk, hogy a Kárpátok keleti oldalán több évezredig virágzott egy földműves és fémfeldolgozó műveltség, amely szemléletére az egalitáriusság és nem az alárendelés volt a jellemző. Az ilyen hosszú ideig élő műveltséghez mindenképpen tartozik egy utódnyelv. Minthogy azt is láthattuk, hogy ennek a művelt-

²⁶⁷ Dümmerth (1977), pp.: 40, 76-77.

²⁶⁸ Padányi (1989), pp.: 23-24.

²⁶⁹ Padányi (1989), pp.: 317-318.

²⁷⁰ Padányi (1989), p.: 353

²⁷¹ Anonymus 16, p.: 96.

ségnek és emberének az utódait mindvégig megtaláljuk a Kárpát-medencén belül, ezért a honfoglaláskor adott népek egyikének a nyelvét kell hozzájuk rendelnünk. A Kárpát-medencébe a műveltség virágzását követően betelepülő törzsek, népek nyelve zömmel a türk nyelvek közé sorolható, ezért elsősorban türk nyelvet kellene itt megtalálnunk.

Ezzel szemben a Kárpát-medencén belül élők kis részben szláv, vagy germán, ám zömében magyar nyelven beszélnek.

Láthattuk azt is, hogy a magyar nyelv fejlettsége, hangzó- és szókészlete, nyelvtana mind egy hosszú ideig letelepedett, zárt, nagy sűrűségben élő időszakot igényel. Ezt a hivatalos származási elképzelések képtelenek biztosítani. Egyszerűen azok szerint érthetetlen nyelvünk tömörsége, szavainak ősi jellege, a magánhangzó harmóniája, a ragozás következetessége és a szóképzés hihetetlen hajlékonysága.

Ellenben logikusan összetartozónak foghatjuk fel a két jelenséget, azaz kijelenthetjük, hogy a magyar nyelv és a magyar nyelvet beszélők az utódai ennek a hosszú ideig békésen fejlődő műveltségnek. Ezzel összhangban van a magyarság mellérendelő kulturális szemlélete, népi ábrázoló művészete, népdalai, népmeséi, regéi, de embertani összetétele és genetikai jellemzői is.

Irodalomjegyzék

Abaev, V.I 1960 *The Prechristian Religion of the Alans* Moscow: Oriental Literature.

Anonymus (1977): *Gesta Hungarorum*, Hasonmás Kiadás. Pais Dezső ford. Magyar Helikon, Budapest.

Appenzeller (1998), Tim: Art: Evolution or Revolution? *Science*, 282, pp.: 1451-1454.

Aulestia (1989), Gorka: *Basque-English Dictionary*, University of Nevada Press, Reno and Las Vegas.

Bachrach, Bernard S. 1973. *A History of the Alans in the West*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Barabás (1977) Jenő: *A magyarság anyagi műveltsége a VI.-IX. században*. in: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*, Ed: Bartha A., Czeglédy K és Róna-Tas A., Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 15-22.

Bauval (1997) R., Hancock G.: *Keeper of the Genesis; A quest for the hidden legacy of mankind*. Mandarin.

Bordes (1968), Francois: *The Old Stone Age*. World University Library, London.

Bárczy (1999) Zoltán: *Újabb adatok a Kárpát-medence bronzkori kohászatáról*. *Turán XXIX* (Új II), pp.: 11-16.

Bárdi (1996) László: *A lovasnomád népek útja Belső-Ázsiától a Kárpát-medencéig. Nemzeti Történelmünk III.* Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére. pp.: 87-118. Ed. Magyar Kálmán, Kaposvár.

Benkő (1977) Loránd: *Magyar nyelvtörténet - magyar őstörténet.* in: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*, Ed: Bartha A., Czeglédy K és Róna-Tas A., Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 45-63.

Benveniste (1973), Emile: *Indoeuropean Language and Society*; Faber and Faber, London.

Binford (1968), S. R.: *Early Upper Pleistocene Adaptation in the Levant.* American Anthropology, 70, pp.: 707-717.

Beöthy (1878) Leo: *A társadalom keletkezéséről.* in: *A magyar néprajz klasszikusai; Az ősi társadalom magyar kutatói*, sz. Ortutay Gyula. Gondolat, Budapest, 1977. pp.: 27-140.

Beöthy (1882) Leo: *A társadalmi fejlődés kezdetei.* in: *A magyar néprajz klasszikusai; Az ősi társadalom magyar kutatói*, sz. Ortutay Gyula. Gondolat, Budapest, 1977. pp.: 141-200.

Bobula (1982) Ida: *Sumir-Magyar rokonság kérdése*, Editor Esda. Buenos Aires.

Boda (1998) Sarolta: *Én hiszek a krónikáknak; Beszélgetés László Gyula régészprofesszorral.* Turán XXVIII, (Új I), #1, pp.: 57-61.

Bowring (1830), Sir John: *The Poetry of the Magyars*, London.

Budenz (1873) József: *Magyar-ugor összehasonlító szótár.* MTA Könyvkiadó Hivatala, Budapest.

Burrow (1965), T.: *Sanskrit Language*, Faber & Faber, London.

Brose (1971), D.S. & M.H. Wolpoff: *Early Upper Palaeolithic Man and Late Middle Palaeolithic Tools.* American Anthropology, 73, pp.: 1156-1194.

Brown (1991), Joseph Epes: *Religions in Primal Societies*, in Hinnells (1991), pp.: 392-454.

Chadwick (1971), Nora: *The Celts.* Penguin Books, London.

Childe (1926), Gordon V.: *The Aryans, A Study of Indoeuropean Origins.* Kennikat Press, London.

Childe (1954), Gordon V.: *What Happened in History.* Penguin books, Harmondsworth. Reprinted in 1964.

Childe (1957), Gordon V.: *The Dawn of European Civilisation*, 1st edn. Routledge.

Childe (1958), Gordon V.: *Retrospect, Antiquity*, 32.

Chredintsev (1990), V.V. & I.V. Kazachevski: *Absolute Date of the Travertine Samples.* in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. p. 547

Collinder (1957), Björn: *Survey of the Uralic Languages*, Almquist & Wiksell, Stockholm.

Collinder (1977), Björn: *Finno-Ugric Vocabulary*, H. Buske Vrlg, Hamburg, 2nd ed.

Cornides (1791) Dániel: *Értekezés a régi magyarok vallásáról*. In: *Az ősi magyar Hitvilág*. A magyar néprajz klasszikusai; Szerk. Diószegi Vilmos, Gondolat, 1987. pp.: 13-32.

Clarke (1965), Grahen & Piggot, Stuart: *The History of Human Society*, J. H. Plumb. gen. ed. Hutchinson, London.

Courcelle, Pierre. 1948. *Histoire littéraire des grandes invasions germaniques* Paris: Hachette.

Cowan (1997), James G.: *The Aborigine Tradition*. Shaftsbury, Melbourne.

Cowan (1997) James: *The Elements of the Aboriginal Tradition*. Element Books, Shaftsbury (első kiadás 1992).

Cowen, Janet, ed. 1969 Sir Thomas Malory: *Le Morte d'Arthur*. Harmondsworth and New York: Penguin. 2 vols.

Cunliffe (1998a) Barry: "The Impact of Rome on Barbarian Society, 140. BC—AD 300." *Prehistoric Europe*. Szerk. B. Cunliffe. Oxford Univ. Press, Oxford.

Cunliffe (1998b), Barry: *Prehistoric Europe; An Illustrated History*, Oxford Univ. Press, Oxford.

Cunliffe (1998c), Barry: *Iron Age Societies in Western Europe and Beyond, 800-140 BC*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 336-372.

Crystal (1997), David: *Cambridge Encyclopedia of Languages* II. Edition, Cambridge Univ. Press.

Csajághy (1994) György: *A magyar népzene keleti párhuzama, eredete, őstörténeti vonatkozások tükrében*, in: *A Harmadik (Tapolcai) Magyar Történeti Iskola Előadásai és Iratai*, Magyar Történelmi Iskola, Ed. Csihák György, Budapest-Zürich.

Csajághy (1996) György: *A felgyői avar síp zenei- és történeti háttere*. in.: *Nemzeti Történelmünk III*. Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére. pp.: 119-192. Ed. Magyar Kálmán, Kaposvár.

Cser (2000) Ferenc: *Gyökerek; Töprengések a magyar nyelv és nép Kárpát-medencei származásáról*, Melbourne.

Cser (2005) Ferenc—Darai Lajos: *Magyar folytonosság a Kárpát-medencében, avagy Kőkori eredetünk és a sejti tulajdonságörökítő kutatás*. Frig Kiadó, Pilisszentiván.

Csihák (1999) György: *Sacra Regni Hungarici Corona*. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Budapest-Zürich.

Csomor (1985) Lajos, Lantos Béla, Ludvig Dezső és Poór Magdolna: „*A magyar korona - Az aranyműves vizsgálat eredményei*.” *Életünk*, Szombathely,

Cunliffe (1998), Barry: *Prehistoric Europe; An Illustrated History*, Oxford Univ. Press, Oxford.

Cunliffe (1998a), Barry: *Iron Age Societies in Western Europe and Beyond, 800-140 BC*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 336-372.

Czeplédy (1977) Károly: *Ugorok és türkök Kazáriában*. in.: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*. Ed.: Bartha A. Czeplédy K. és Róna-Tas A. Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 5-64.

Davidson, HR. Ellis. 1964. *Gods and Myths of Northern Europe*. Harmondsworth and New York: Penguin.

De Sélincourt, Aubrey, trans. 1972. Herodotus, *The Histories*. Revised by AR Rum. Harmondsworth and New York: Penguin.

Diószei (1973) Vilmos; *A pogány magyarok hitvilága*. Akadémia Kiadó, Budapest.

Diószei (1978) Vilmos: *Az ősi magyar hitvilág*. Szerkesztői megjegyzések. Gondolat, Budapest.

Dirr, Adolf. 1925. *Caucasian Folk Tales* New York: Dutton.

Dobosi (1990) Viola T.: *Archaeological Research at Vértesszőlős*. in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 263-286.

Domanovszky (1981), György: *A magyar nép díszítő művészete*, Akadémiai kiadó, Budapest.

Dömötör (1981) Tekla: *A magyar nép hiedelemvilága*, Corvina, Budapest.

Du Cange (1954) Dominu: *Glossarium Mediae et Intimae Latinitatis*, Tomus Septimus, (az 1883-1887 kötetek változatlan utánnyomása, Akademische Druck, Graz).

Dumézil, Georges. 1930. *Légendes sur les Nartes* Paris: Librairie ancienne Honoré Champion.

Dumézil, Georges 1965. *Le livre des héros*. Paris: Gallimard.

Dümmerth (1977) Dezső: *Az Árpádok nyomában* Panoráma, Budapest.

Fagan (1989), Brian M.: *People of the Earth; An introduction to world prehistory*. VI. kiadás. Scott, Forshman, London.

Falvay (2005-2006) Károly: *Nagyboldogasszony. Női szerepkör a magyar ősvallás tükrében*. Püski, Budapest.

Fáy (1994) Aladár: *A magyarság díszítő ösztöne*, Püski, Budapest.

Firth (1975), Raymond: *Human Types*. Abacus, London

Flemming (1976), Stuart: *Dating in Archaeology; A guide to Scientific Techniques*. Dent, London.

Flood (1983), Josephine: *Archaeology of the Dreamtime: the story of prehistoric Australia and its people*. Collins Sydney (NSW).

Flood (1995), Josephine: *Archaeology of the Dreamtime; The story of prehistoric Australia and its people* Angus & Robertson, Sydney.

Flood (1996), Josephine: "Culture in early Aboriginal Australia." *Cambridge Archaeological Journal* 6(1): 3—36.

Flood (1997a), Josephine: "Australian Aboriginal use of caves." in: C. Bonsall & C. Tolan-Smith, *The human use of caves*. Archaeopress, Oxford. Pp.: 193—200. *British Archaeological Reports*, International Series S667.

Flood (1997b), Josephine: *Rock art of the Dreamtime: images of ancient Australia*. Angus & Robertson, Sydney.

Flood (2000), Josephine: *Archaeology of the Dreamtime: the story of prehistoric Australia and its people*. 3rd edition. HarperCollins, Sydney (NSW).

Gábori (1974) Miklós: *Ala Tau – Ararát. Régészeti utazások*. Gondolat, Budapest.

Gáboriné (1980), Csánk Vera: *Az ősember Magyarországon*, Gondolat, Budapest.

Gamble (1995), Clive: *Time Walkers*, Penguin Books, London.

Gamble (1998), Clive: *The Palaeolithic Europe, 700,00-40,00 Years Before the Present*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 5-41.

Garn (1969), Stanley M.: *Human Races*. Second Ed. Charles C. Thomas, Springfield.

Gibbons (2000), Anne: „Europeans Trace Ancestry to Paleolithic People”, *Science* **290**, pp.: 1080-1081.

Gimbutas (1963), Marija: *Die Indoeuropäer; Archeologische Probleme*. Scherer.

Gimbutas (1982), Marija: *The Goddesses and Gods of Old Europe 6500-3500 BC Myths and Cult Images*, Thames and Hudson, 2nd Ed, (újra nyomtatva: 1996).

Gimbutas (1989), Marija: *The Language of the Goddesses: Unearthing the Hidden Symbols of Western Civilization*, Thames and Hudson, London.

Gimbutas (1991), Marija: *The Civilization of the Goddess*, Harper, San Francisco.

Glatz (1996) Ferenc: *Magyarok Krónikája*, 2. Kiadás, Officina Nova, Budapest.

Goswami (2000), Maggi és mások: *The Self-Aware Universe: How Consciousness Creates the Material World*. Bloomsbury, London, New York 2000.

Götz (1994), László: *Keleten kél a nap*, Püski, Budapest.

Grant (1988) Michael: *The Ancient Mediterranean*. Meridian, New York.

Gulya (1977) János: *Megjegyzések az ugor őshaza és az ugor nyelvek szétválása kérdéséről*. in: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*, Ed: Bartha A., Czeglédy K és Róna-Tas A., Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 115-121.

Györffy (1997) György & Harmatta János: *Rovásírásunk az eurázsiai írásfejlődés tükrében*, in: *Honfoglalás és Nyelvészet*, Ed. Kovács I. és Veszprémy L. a *Honfoglalásról Sok Szemmel* sorozat III. Kötete, Ed. Györffy Gy, Balassi Kiadó, Budapest.

Halloran (1998), John A.: *Lexicon of Sumerian Logograms* Version 2.1.

Harding (1998), Anthony: *Reformation in Barbarian Europe, 1300-600 BC*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 304-333.

Hawkes (1973), J.: *The First Civilizations* Penguin Books, Harmondsworth.

Hayes (1990), John Lewis: *A Manual of Sumerian Grammar and Texts*, Undena, Malibu.

Henkey (1993) Gyula: *Az embertan és a magyar őstörténet*. in.: *Az Első (Szege-di) Iskola Előadásai és Iratai*. A Zürichi Történelmi Egyesület Kiadványa, Zürich. pp.: 94-114.

Henkey (1998) Gyula: *A magyar nép embertani képe*. *Turán XXVIII* (Új I), 2. szám, pp.: 22-34.

Henkey (1998a) Gyula: *A rábaközi magyarok embertani képe I*. *Turán XXVIII* (Új I), 3. szám, pp.: 45-50.

Henkey (1998b) Gyula: *A rábaközi magyarok embertani képe II*. *Turán XXVIII* (Új I), 4. szám, pp.: 53-58.

Henkey (1999) Gyula: *A magyarság keleti elemeinek embertani képe I*. *Turán XXIX* (Új II), 1. sz. pp.: 38-44.

Herodotos (1954): *The Histories*, Ford. Aubrey de Sélincourt, Penguin Books, London.

Holden (1998), Constance: „No Last Word On Language Origins”, *Science*, 282, pp.: 1455-1458.

Hóman (1928) Bálint, Szekfű Gyula.: *Magyar Történet I*.

Howarth (1994), Patrick: *Attila, King of the Huns; The Man and the Myth*. Constable, London.

Illyés (1966) Gyula: *Hetvenhét magyar népmese*. Móra Ferenc könyvkiadó, Budapest.

Ipolyi (1853) Arnold: *Magyar mythologia*. Magyar Kultúra, 1977.

James (1991), Peters: *Century of Darkness*, Rutgers Univ. Press, New Jersey.

Kalicz (1970) Nándor: *Agyag istenek*, Korvina, Budapest.

Kálmány (1885) Lajos: *Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya*. In: *Az ősi magyar Hitvilág*. A magyar néprajz klasszikusai; Szerk. Diószegi Vilmos, Gondolat, 1987. pp.: 319-339.

Kálmány (1887) Lajos: *Mitológiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban*. In: *Az ősi magyar Hitvilág*. A magyar néprajz klasszikusai; Szerk. Diószegi Vilmos, Gondolat, 1987. pp.: 353-365.

Kálmány (1893) Lajos: *Világunk alakulásai nyelvahagyományainkban*. In: *Az ősi magyar Hitvilág*. A magyar néprajz klasszikusai; Szerk. Diószegi Vilmos, Gondolat, 1987. Pp.: 295-319.

Kálmány (1917) Lajos: *Összeférhetetlen tátosainkról* In: *Az ősi magyar Hitvilág*. A magyar néprajz klasszikusai; Szerk. Diószegi Vilmos, Gondolat, 1987. pp.: 365-372.

Kandra (1897) Kabos: *Magyar Mitológia*. In: *Az ősi magyar Hitvilág*. A magyar néprajz klasszikusai; Szerk. Diószegi Vilmos, Gondolat, 1987. pp.: 373-420.

Kazár (1982) Lajos: *Ko-Dzsi-Ki*, 'Régi történetek feljegyzései', Magyar Történeti Társulat, Sydney.

Kazár (1996) Lajos: *Északi Belső-Ázsia: a japánok, uráliak és altájiak valószínű egykori hazája.* in.: *Nemzeti Történelmünk III.* Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére. Ed. Magyar Kálmán, Kaposvár.

Képes Krónika, Kálti Márk, Geréb László fordítása, Szépirodalmi Kiadó, Budapest. 1978.

Kerr (1998), Richard A.: *Black Sea Deluge May Have Helped Spread Farming 7500 BP.* *Science*, **279**, p.: 1132.

Kézai Simon Mester Magyar Krónikája. Fordította: Szabó Károly. Magyar Elektronikus Könyvtár, http://www.mek.iif.hu/portaszint/tarsad/mo_kozep/kezai/ címről, 1999.

Kiss (1999) Dénes: *Bábel előtt. Isten nyelve, avagy képességünk a magyar nyelv.* Miskolci Bölcsész Kiadó, Miskolc.

Kiszely (1976) István: *Sírok, csontok, emberek; Embertan a régészetben.* Gondolat, Budapest.

Kiszely (1996), István: *A magyarság őstörténete. (Mit adott a magyarság a világnak.).* Püski, Budapest.

Komjáthy (1955), István: *Mondák könyve*, Móra, Budapest.

Kovács (1994) Ágnes: *Icinke-picinke; Népmesék óvodásoknak.* Móra, Budapest.

Kovács (1997) Vilmos: *Kik voltak...? Nyelv- és őstörténeti írások a honfoglaló magyarság kialakulásáról.* Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár.

Kozák (1999) József: *Az istállóskői csontsíp és egy magyar furulyatípus.* *Turán XXIX. (Új II)*, #2, pp.: 3-10.

Kretzói (1990), Miklós: *The Vertebrate Palaeontological Research at the Site.* in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 183-219.

Kretzói (1990a), Miklós: *The Vertebrate Microfauna of the Vértesszőlős Travertine.* in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 241-247.

Krolopp (1990), Endre: *Molluscan Fauna from Vértesszőlős*, in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 163-181.

Laka (1998), Itziar: *A Brief Grammar of Euskara, the Basque Language*, Euskal Herriko Unibersitatea, WWW. Elektronikus kézirat.

Lakó (1967) György: *A magyar szókészlet finnugor elemei I*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

Lakó (1970) György: *A magyar szókészlet finnugor elemei II*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

Lakó (1978) György: *A magyar szókészlet finnugor elemei III*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

Lánczy (1878) Gyula: *A faluközösségek eredete. Ősi család és tulajdon.* in: *A magyar néprajz klasszikusai; Az ősi társadalom magyar kutatói*, sz. Ortutay Gyula. Gondolat, Budapest, 1977. pp.: 224-332.

- László (1967) Gyula: *Hunor és Magyar nyomában*, Gondolat, Budapest.
- László (1974) Gyula: *Vértesszőlőstől Pusztaszerig*. Gondolat, Budapest.
- László (1977) Gyula: *Kovrát kagán fiainak történetéhez*. in.: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*. Ed.: Bartha A. Czeglédy K. és Róna-Tas A. Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 225-230.
- László (1978) Gyula: *Kettős Honfoglalás*. Budapest.
- László (1981) Gyula: *Őstörténetünk*, Tankönyvkiadó, Budapest.
- László (1990) Gyula: *Őseinkről. Tanulmányok*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- László (1995) Gyula: *Honfoglalás, országalapítás*. Kézirat. SBS Rádió Magyar Adáshoz küldött anyag.
- László (1996) Gyula: *Régészeti tanulmányok*. in.: *Nemzeti Történelmünk III. Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére*. pp.: 215-226. Ed. Magyar Kálmán, Kaposvár.
- László (1996a) Gyula: *Góg és Magóg népe. Örökségünk*, Budapest.
- Leakey (1994), Richard: *The Origin of Humankind*, Phoenix, London.
- Lees (1953), R.B.: *Languages*, **29**, 113,
- Lipták (1954) Pál: *An anthropological survey of Magyar prehistory*. *Acct Linguistic Hungarica*, **4**, pp.: 137-170.
- Lipták (1955) Pál: *Zur Frage der antropologischen beziehungen zwischen dem Mittleren Donaubedecken und Mittelasien*. *Acta Orient. Hung.* **V**. pp.: 271-312. Osetzky (1977) idézetében.
- Lipták (1977) Pál: *A magyar Őstörténet kérdései az antropológiai kutatások alapján*. in: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*, Ed. Bartha A, Czeglédy K és Róna-Tas A. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977. pp.: 231-242.
- Littleton (2005) Scott L., Malcor A. Linda: *Szkítiától Camelotig. Az Arthur királyról, a Kerekasztal Lovagjairól és a Szent Grálról szóló legendák eredetének radikális újraértelmezése*. Szkíta Szarvas Könyvkiadó, Nyíregyháza.
- Littleton, C. Scott, and Ann C. Thomas. 1978. "The Sarmatian Connection: New Light on the Origin of the Arthurian and Holy Grail Legends." *Journal of American Folklore* 91 :512-527.
- Lockwood (1972), W.B.: *Panorama of Indo-European Languages*. Hutchinson University Library, London.
- Lorius (1985), C., J. Jouzel, C. Ritz, L. Merlivat, N.I. Barkov, Y.S. Korotkevich & V.M. Kotlyakov.: *A 150,000-year climatic record from Antarctic ice*, *Nature*, **316**, #6029, pp.: 591-596.
- Lükő (1942) Gábor: *A magyar lélek formái*. Exodus, Budapest.
- Magyar (1993) Kálmán: *A honfoglalás és az Árpád-kor régészeti emlékei, Nemzeti Történelmünk I. Jubileumi kötet*, Magyar Kálmán, Kaposvár.
- Magyar (1994) Kálmán: *Az Árpád-kor régészeti kutatásának módszertanáról*. in.: *A Harmadik (Tapolcai) Magyar Történeti Iskola Előadásai és Iratai*. pp.: 113-122. Magyar Történelmi Iskola. Ed. Csihák György. Budapest.

Magyar (1996) Kálmán: *A magyar őstörténet- és a honfoglalás kutatásáról*. in.: *Nemzeti Történelmünk III*. Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére. Ed. Magyar Kálmán, Kaposvár.

Magyar (1996a) Kálmán: *A honfoglalás ("kettős honfoglalás") újabb forrásairól*. in.: *Nemzeti Történelmünk III*. Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére. pp.: 227-240. Ed. Magyar Kálmán, Kaposvár.

Makkay (1982) János: *A magyarországi neolitikum kutatásának új eredményei*. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest.

Makkay (1996) János: *Magyarország Európa közepén*. in.: *Nemzeti Történelmünk III*. Tanulmánykötet a honfoglalásunk 1100. évfordulója tiszteletére. pp.: 7-40. Ed. Magyar Kálmán, Kaposvár.

Maráczy (1998) László: *A Finnugor-elmélet tarthatatlansága nyelvészeti szempontból*, *Turán XXVIII (Új I) #5* pp.: 11-28

Maráczy (1999) László: *Módszertan-elméleti irányelvek a magyar nyelv kutatásához*. *Turán XXIX (Új II) #6*, pp.: 23-34.

Matsumoto (1988) Hideo: "Characteristics of Mongoloid and Neighbouring Populations on the Genetic Markers of Human Immunoglobulins. Review article." *Human Genetics Journal of the Anthropological Society of Japan*. Lásd ugyanezt még: *Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen. Magyarok és a Szent Galleni Apátság*. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, St. Gallen–Budapest 1999.

Mayani (1961), Zacharie: *The Etruscians Begin to Speak*, Souvenir Press, Suffolk.

Mellaart (1981), James: *The Neolithic of the Near East*, Thames and Hudson, London.

Mellars (1998), Paul: *The Upper Paleolithic Revolution*, in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 42-78.

Miske (1904) Kálmán: *Die Bedeutung Velem St. Veist als prähistorischen Guss-Stätte mit Berücksichtigung der Antimon-Bronzfrage*. *Archive für Anthropologie*, Neue Folge Braunschweig 2. k. 2. a. pp.: 124-128.

Mithen (1998), Steven J.: *The Mesolithic Age*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 79-135.

Nagy (1993) Kálmán: *A magyarok hadművészete a fejedelmek korában*. in.: *Az Első (Szegedi) Iskola Előadásai és Iratai*. A Zürichi Történelmi Egyesület Kiadványa, Zürich. pp.: 73-84.

Nagy (1995), Ákos: *A Cultural and Historical Review of Central Europe*. Academia Press, Melbourne.

Nagy (2000) Ákos: *A kor halad, a vér marad. A vércsoport jelentősége a magyar őstörténet kutatásában*. Magyar Őstörténeti Kutató és Kiadó, Budapest.

Ó Sé (1994), D. & J. Sheils: *Írish; A complete Course for Beginners*; 2nd Ed, Teach Yourself, Hodder Headline Pub. London.

Oakley (1966), Kenneth: *Frameworks for Dating Fossil Man*. Weidenfeld and Nicholson, London.

Oakley (1990), Kenneth: *Analytical Work On Fossil Bones from Vértesszőlős*. in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 543-544.

Oppenheimer (1999), Stephen: *Eden is the East; The Drowned Continent of Southeast Asia*. Phoenix, London.

Orbán (1982), Balázs: *A Székelyföld*. Válogatás *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népismereti szempontból*, 1-6. kötetből, Pest, 1868 – Budapest, 1873.

Osetzky (1977), Dénes: *A Magyarság Török Ősei*, Árpád Munkaközösség Kiadványa, Sydney.

Osmond (1990), J.K.: *Th230/U234 Dating of Vértesszőlős*. in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. p.: 545.

Padányi (1989), Viktor: *Dentu-Magyararia*, Turul, Veszprém.

Pap (1997), Gábor: *Angyali korona, szent csillag; Beszélgetések a magyar szent koronáról*, Jászsági Művésztelep – Tötevény kiadás, Jászberény.

Pringle (1998), Heather: *The Slow Birth of Agriculture, Science*, **282**, pp.: 1446-1450.

Renfrew (1973), Colin: *Before Civilization; The Radiocarbon Revolution and Prehistoric Europe*. Jonathane Cape, Thirty Bedford Sq. London.

Renfrew (1987), Colin: *Archaeology and Language*, J. Cape, London.

Robertson (1993), B. & I. Taylor: *Gaelic; A Complete Course for Beginners* Teach Yourself Books, 2nd. Ed. Hodder Headline, London.

Roux (1992), Georges: *Ancient Iraq*, Penguin Books, London..

Rudgley (1999), Richard: *The Lost Civilizations of the Stone Age*, The Free Press, N.Y.

Ryan (1998), William & Walter Pitman: *Noah's Flood; The New Scientific Discoveries about the Event that Changed History*. Simon & Scuster, N.Y.

Schenkl, C., ed. 1888. "Claudii Marii Victoris oratoris Massiliensis Alethia" *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum* 16:335-498

Sági (1994) Károly: *A fenékpusztai későrómai erőd ásatási eredményei*. in: *A Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai*, pp.: 191-198. Magyar Történelmi Iskola, Ed. Csihák György, Budapest-Zürich.

Semino (2000), O., G. Passarino, P.J. Oefner, A.A. Lin, S. Arbuzova, L.E. Becknam, G. De Benedictis, P. Francalacci, A. Kouvatsi, S. Limborska, M. Marcikiae, A. Mika, B. Mika, D. Primorac, A. S. Santachiara-Benerecetti, L.L. Cavalli-Sforza, P.A. Underhill: „The Genetic legacy of paleolithic Homo sapiens sapiens in Extant Europeans: A Y Chromosome Perspective.” *Science* **290**, pp.: 1155-1159.

Sherratt (1998a), Andrew: *The Transformation of Early Agrarian Europe: The later Neolithic and Copper Ages 4500-2500 BC*, in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 167-202.

Sherrat (1998b), Andrew: *The Emergency of Elites: Earlier Bronze Age Europe, 2500-1300 BC.* in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 244-276.

Solecki (1971), R.S.: *Shanidar: The First Flower People*. Alfred Knopf, New York.

Speiser (1841), E. A.: *Introduction to Hurrian*, Reprinted from Annual of the American Schools of Oriental Research, XX. 1940-41.

Stone (1999), Richard: *Black Sea Flood Theory to Be Tested*. *Science* **283**, pp.: 915-916.

Sulimirski, Tadeusz. 1970. *The Sarmatians*. New York: McGraw-Hill.

Swadesh (1952), M.: *Int. Journ. of Amer. Linguistic*, **16**, p. 157, 1950; *Proc. Amer. Philol. Soc.*: **96**, 457.

Schwarz (1990), H.P. & A.G. Latham: *Absolute Age Determination of Travertines from Vértesszőlős*. in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 549-552.,

Szabó (1878), Károly: *A magyar vezérek kora*, Rath Mor, Budapest.

Szabó (1971), Miklós: *A kelták nyomában Magyarországon*. Hereditás. Corvina Kiadó. Budapest.

Szekeres (1993), István: *Őstörténetünk írásjelekben*. in: *Írástudományi Tanulmányok; Bronzkori magyar írásbeliség*. Sz. Varga Géza, Írástörténeti Kutató Intézet, Budapest.

Szekfü (1917), Gyula: *A magyar állam életrajza*, 'Újságüzem' könyvkiadó és nyomda, Budapest.

Szigeti (1995), István: *A Szent Korona titka*. Aachen. 2. Kiadás, Lakitelek.

Szőllősy (1999) Kálmán: *A Nagyszentmiklósi aranykincs és rovásfeliratai – a vesztés fejedeleme*. *Turán XXIX* (Új I). pp.: 17-48.

Tagányi (1878?), Károly: *A faluközösségek története Magyarországon*. in: *A magyar néprajz klasszikusai; Az ősi társadalom magyar kutatói*, sz. Ortutay Gyula. Gondolat, Budapest, 1977. pp.: 336-380.

Tauszik (1990) Tamás: "Genetikai vizsgálatok és a magyarság történelme." *Magyar Tudomány* 1990/8.

Taylor (1998), Thimoty: *Thracians, Scythians, and Dacians*, in.: B. Cunliffe: *Prehistoric Europe; An Illustrated History*. Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 372-410.

Thoma (1990) Andor: *Human Tooth and Bone Remains from Vértesszőlős*, in: *Vértesszőlős: Site, Man and Culture*, Ed.: Miklós Kretzói and Viola T. Dobos, Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 253-262.

Time-Life (1994), Books: *Lost Civilizations; Celts: Europe's People of Iron*, Alexandria, Virg.

Todd (1998), Malcolm: *Barbarian Europe, AD 300-700*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 447-482.

Tullar (1977), Richard M: *The Human Species*. McGraw-Hill, New York.

Varga (2001) Csaba: *JEL, JEL, JEL, avagy az ABC 30000 éves története*. Fríg Kiadó, h. n.

Werner, Joachim. 1956. *Beitrage zur Archologie des Attila-Reiches*. Munich.

Weston, Jessie L. 1910a. *Chief Middle English Poets*. Boston: HoughtonMiillin.

Vikár (1977), László: *A magyar népzene volgai török és finnugor kapcsolatai* in: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*, Ed: Bartha A., Czegléd K és Róna-Tas A., Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 291-303.

Világszép Népmesék, Móra, Budapest, 1962.

Viski (1928) Károly, Bátky Zsigmond és Györffy István: *Magyar Népművészet*. A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára megbízásából és anyagi támogatásával kiadja a Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.

Whittle (1998), Alasdair: *The First Farmers*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 136-166.

Winn (1981), S.M.M.: *Pre-Writing in Southeastern Europe: The Sign System of the Vinca Culture ca. 4000 BC*, Western Publishers, Calgary.

Winn (1981), S.M.M.: *Pre-Writing in Southeastern Europe: The Sign System of the Vinca Culture ca. 4000 BC*, Western Publishers, Calgary.

Winograd (1988), Isaac J., Barney J. Szabo, Tyler B. Coplen & Alan C. Riggs: *A 250,000 Year Climatic Record from Great Basin Vein Calcite: Implications for Milankovitch Theory, Science*, **242**, pp.: 1275-1280.

Winter (199?) Erzsi: *Szibériai rokonaink*, Duna TV, Fuji és Soros Alapítvány. A kiadói évszám nincs megadva.

Zétényi (1997) Zsolt: *A Szentkorona-eszme mai értelme*. Püski, Budapest.

Zeuner (1946), Frederick E.: *Dating the Past; An Introduction to Geochronology*. Methuen & Co. London.

Zsirai (1935) Miklós: *Finnugor rokonságunk*, MTA, Budapest. Uráli nyelv-rokonainkkal kapcsolatos legújabb ismeret- és forrásanyag rövid összegzésével közreadta: Zaicz Gábor, Trezor Kiadó, Budapest, 1994.

OKTATÁS, NEVELÉS

Csihák György:

„Tani-tani”

Magyar ember nevelése

(Tézisek)

Helyzet

Egy francia kutatócsoport, tizenöt évvel ezelőtt megállapította, hogy Magyarországon a közhangulat negatív. Szerintük egy kormányzat számára ez a legnehezebb helyzet, s ilyenkor legfontosabb feladata a közhangulat pozitívvá változtatása (pozitivizálás). Azóta összességében a helyzet biztosan nem javult. A magyarországi pszichológusok szerint ma, a hazai lakosság 60 %-a oly súlyos lelki beteg, hogy rendszeres kezelésre szorulna. Újabb nyugat-európai tanulmányok állítják, hogy Európa keleti fele Európa nyugati felét soha nem fogja utolérni. Ebből a szempontból a magyarság – és ezen belül Magyarország – biztosan a Kelethez tartozik.

A fordulat óta a magyar kormányok mindent alárendelnek annak, amit politikának és gazdasági vezetésnek gondolnak, vagy hirdetnek, miközben a nemzeti vagyon nagy része elveszett. Fogynak minden, ami nemzeti, s rohamosan elfogy a magyar. Már talán száz év sem kell, hogy a magyart is rezervátumban mutogassák, ahol a kollektív öngyilkosság gondolatával foglalkozik majd – amint Amerika őslakói ma. Az lehet kérdéses, hogy szükséges-e megmaradnunk, de amíg élünk, foglalkoznunk kell vele. Kérdéses az is, hogy kell-e, és ha igen, miben utolérjük a Nyugatot?

A megmaradás biztosítéka

Minden nemzet fennmaradásának egyetlen tartós biztosítéka a tisztesség, vagy tisztességtelen, de igen erős nemzettudat, aminek hordozója a nemzeti elit. Ez az elit nálunk évszázadokon át a nemesség volt. Így nem véletlen, hogy ez alatt óriási hatalmak dolgoztak azon, hogy nemzeti elitünk előbb szinte teljesen

kicserélődjön, majd az új is elpusztuljon. A nemzeti elit a nemzettudat legjelentősebb képviselője. A nemzettudat alapja a nemzeti történelemtudat, s ennek építője, ápolója, erősítője a nemzeti szellemű történelem kutatás, történelem írás, történelem oktatás. Ez az, ami nekünk ugyancsak évszázadok óta – nincs. Történelmünket idegenek súgják, idegenek írják, hamisítják.

Európában, ma már szinte egyedülálló sajátosságunk, hogy nemzeti létünk az eurázsiai lovasműveltségben gyökerezik, amit Marx 'ázsiai termelőmódnak' nevezett. A lovasműveltségük jellemzője, hogy a nemzetség, majd a nemzet minden tagja egyenlő, újabb kifejezéssel: nemes. Amint műveltségünk európaiasodott, nemességünk kettévált. A felső réteg az, ami kicserélődött. Ám Árpád óta a föld népe biztosan megmaradt és mindig ebből a nemességből táplálkozott a megújulás: Hunyadiak serege, Dósa keresztesei, Bocskay székelyei, Rákóczi kurucjai, Görgey vörös sipkásai, Pongrácz Gergely és társai – mind az a dunai földműves, aki az Eu19-es haplotípus hordozója negyvenezer éve Európában. Őt kell most is elővegyük. József Attila nem kitalálta, előtte sokan hangoztatták: legfőbb feladatunk az ő nevelése, a nemzet nevelése.

A nevelés szintjei

Kodály Zoltán szerint az ember zenei nevelését születése előtt kilenc hónappal kell kezdeni. Konrad Lorenz szerint a magatartási formák öröklődnek. Tehát minden ember átörökített képességek és tulajdonságok sorával jön a világra. Nevelésének első színhelye a család, már születése előtt és végig, emberré válása során. Ezt is formázni kell, de beleszólni nehéz. A nevelés harmadik szintje a társadalom, ami az embert szintén végigkíséri egész életén, és ez a legbonyolultabb, alakítása is a legkörülményesebb. A második szint az iskola – ami a másik kettőhöz képest aránylag könnyűszerrel megteremthető. Ezért a továbbiakban csak az iskolával foglalkozunk. Nélküle soha nem lesz új nemzeti elitünk. Ha viszont van jó iskola, akkor lehet nemzeti elitet kinevelni, ez az új nemzeti elit megvédheti az egészséges családot, ami végső soron a társadalom alapja.

Az iskola

Kezdsül csinálnunk kell egy iskolát, amelynek célja: magyar ember nevelése. Aki ezt az iskolát kijárja, az egészséges, hazáját szerető, tisztességes és erős magyar nemzettudattal rendelkező, végzettsége szintjén jól képzett ember lesz.

Az iskola helye egy jól körülhatárolt, zárt és parkosított terület, ahol nincs más csak az, ami ide tartozik: oktatási terület, szállás, irodák, sportlétesítmények, közösségi helyek (templom, klub, színház), kiszolgáló létesítmények (konyha, étterem, mosoda, orvosi rendelő).

Alapok

Az oktatás és nevelés alapja, a Jézus tanításán alapuló erkölcs. Ebben az iskolában az emberek csak keresztények (keresztyének) lehetnek. A vezetésben világi és egyházi személyek, egészséges arányban lehetnek – a többség világi. A tananyag összeállításánál a hivatalos magyar előírások az irányadók, a nevelés magyar nemzeti.

Diák

Diák csak ép testű egészséges, fizetőképes személy lehet. Fizetőképességet biztosíthat más is, nemcsak a saját család. Az iskolának saját ösztöndíjrendszere is kell legyen. Csak benntlakó diák lehet. A terület elhagyása csak rendben (iskolai szünet), vagy külön engedéllyel lehet.

Diákként nevelhető közösen mindkét nembeli az elemi iskola négy osztályában és az egyetemen. A középiskolában a két nem különválasztandó. Férfiak esetén a nevelés szigorú, fegyelmezett – nők esetében is, de előtérbe helyezendő a család, az anyaság, a háztartás ismerete és megszerettetése.

Tantestület

Az első tantestület összeállítása igen nehéz, de bátran keresni kell az egész világon, és ez az első feladat. Az oktatók nemcsak a tananyag ismerői, hanem példás életet élő személyek, akiknek még a testbeszédjük is nevel. Ők is az intézmény területén laknak. Csak a kisegítő személyzet (konyha, étterem, mosoda) él a területen kívül.

Oktatás, nevelés

Az oktatás és a nevelés a következő 'szinteken' történik mindkét nem részére, minden osztályban, az egész időben:

1. Tanteremben tananyag osztályzattal: Oktatni kell – a szokásos tárgyak mellett – idegen nyelveket (japán, kínai), de választható holt nyelv is (latin, görög, szumér, ó-egyiptomi stb.), hit- és erkölcstant (ökumenikus szellemben).
2. A középiskolai tantermi oktatásban kötelező tárgy osztályzattal a művészettörténet és a retorika.
3. Klubok keretében, osztályzat nélkül: ének, hangszeres zene, néptánc (Kodály módszer); rajz, festészet; sakk; népi mesterségek (szövés, fafaragás, korongozás, stb.).
4. Sportklubban, osztályzat nélkül legalább egy sportág. Cél a rendszeres egészséges testmozgás, minőségi sportra nem törekszünk.
5. Szabadon választható önképző körök (klubok) szaktanár vezetésével. Pl.: irodalom, történelem, vita.

Tanszakok

A tanszakok köre fokozatosan kiépítendő, de hosszú távon gondolni kell minden szakra. Törekedni kell arra, hogy a tanszékek fizetés ellenében kutatási feladatokat kapjanak, ami meghatározhatja a tanszakok körét és kialakítását.

Szállás

A szállás jól elkülönített (női-férfi) és szakszerűen ellenőrzött, kettő, három és négyszemélyes szobákból áll. A szobatársakat a szállás vezetője kijelöli, és évente cseréli. Ennek során a közösségi szellem alakítása a fontos. Egy szobában soha nem lehet két azonos szellemi szintű, érdeklődésű, képzésű diák.

Vezetés

Az egész intézmény élén egy személy áll, teljes jogkörrel. Csak az intézmény fenntartójának felel.

A vezető általános helyettese a gazdasági vezető, aki szintén valamennyi részleg gazdasági vezetője. Hivatali előjárója az intézmény vezetője.

Az intézmény vezetője mellett, tanácsadói joggal áll a három oktatási intézmény (elemi iskola, középiskola, egyetem) oktatói tanácsa és a klubok tanácsa.

A diákokkal szembeni követelményeket, a közöttük felmerülő vitákat egy rendszeresített diák-tanár tanács intézi. Célszerű egy saját diákszervezet létrehozása.

Minden egyes diák vezetését, az intézménybe való belépésétől végig egy másik, lehetőleg idősebb diákra és egy tantestületi tagra kell bízni. A vezető diák és a vezető tanár személyében felelős a rábízott diák előmenetelért. Minden egyes diákkal kapcsolatos minden lényeges intézkedés csak a vezető tanár és a vezető diák megkérdezése után lehetséges.

Fenntartó

Az intézmény alapítására és fenntartására – a mai viszonyokat figyelembe véve – alapítvány szükséges, belföldi és külföldi, világi és egyházi intézmények, vállalatok, valamint magánszemélyek bevonásával.

Zürich, 2008. advent

EURÓPAI JÖVŐNK

Csihák György:

Övezetek Európája – kisállamok jövője

Tisztelt Elnökség!

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Mindenek előtt köszönöm a szíves meghívást, örömmel tettem eleget, számomra nagy megtiszteltetés, hogy itt lehetek. Gyermekkorom óta mindig szívesen jövök Prágába, ebbe a szép magyar városba. Igen, mert ebben a városban írták a magyar történelem egy részét, őseim pedig itt táboroztak a szomszédban.

Közép-Európa dolgával törődni különösen kedvenc foglalatosságom. Itt éltek eleim, itt születtem és itt éltem életem felét. Magyarországon megértem kapitalizmust, világháborút, szocializmust. Egyetemistaként részt vettem az 1956-os eseményekben – aminek eredményeként Európában, a régi formájában megbukott a kommunizmus. A második sorban tevékenykedtem az 1968. január 1-jén bevezetett új gazdaságirányítási rendszer létrehozásában, ami az országból való eltávozásomhoz vezetett. Így lehettem idővel a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke, ami 21 éve alakult, svájci közhasznú szervezet, és tagjai négy világrész 21 országában tevékenykednek.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Évezredekken át generációk sora született, élt és elmúlt anélkül, hogy életkörülményeikben nagyobb változást észleltek volna. Ma pedig azt tanítjuk az iskolában, hogy *állandóan készen kell állni a változásra*. Érvényes ez az élet minden területére, és az *ütem állandóan gyorsul*. A 19. század végén a Francia Tudományos Akadémia határozatban kimondta, hogy az soha repülni nem fog, ami nehezebb, mint a levegő. 2005. január 14-én az európai űrszonda leszállt a Földtől 1,2 milliárd kilométer távolságban lévő Titánra, a Szaturnusz egy holdjára és onnan képet, hangot közvetít. David Southwood az európai űrkutatási szervezet (ESA) tudományos igazgatója nemzetközi sajtótájékoztatóján azt mondta, ettől a pillanattól kezdve *a tudományban mindent el kell újra olvasni, és valószínűleg mindent újra is kell fogalmazni*.

Az Egyesült Államokban megjelenő és a tudományos világban mértékadónak tekintett Science folyóirat 2000. évi novemberi számában (2000. november 10. Vol. 29. 1155-1159. old. www.sciencemag.org) a genetikai szakterület nemzet-

közi élvonalának 17 elismert képviselője az európai népek származásának és őseik európai betelepődése idejének felderítésére indított *kormányközi közös genetikai kutatásaik első eredményeit ismertette, aminek alapján újra kell írni egész Európa emberi történelmét. És ez még csak a kezdet – a tudományban is, Európában is.* Tempora mutantur, nos et mutamur in illis.

Hölgyeim és Uraim, előadásomban a teljességre való törekvés nélkül először foglalkozom *a kisállamok helyzetével,* utána kísérletet teszek *jelenlegi helyzetünk felmérésére,* végül tisztázni kívánom *Európa, valamint Közép-Európa fogalmát, és felvázolok egy kívánatos jövőképet.*

A kisállamok helyzete

A Csendes-óceáni szigetország, Vanuatu 1981-ben az Egyesült Nemzetek Szervezetének 155-ik tagja lett. Egyenjogú tag az USA, a Szovjetunió és Kína mellett. A szervezet fennállása óta, az 51 alapító államhoz csatlakozott több mint 140 állam legnagyobb részét kis- és törpeállam, mint Dzsibuti, Komora, Grenada, Dominika, St. Lucia, St. Vincen, Salamon-szigetek, Nyugat-Samoa stb. Korábban a világszervezetbe való belépés előfeltétele volt a szervezett állami élet, úgy tűnik, mára a helyzet, mintha megfordult volna: megelőlegezik az állammá avatást. Nem is szólva arról, hogy olyan „állam” is kapott ENSZ-tagságot, amely nem létezett – gondolok a Palesztinai Felszabadító Frontra.

Könnyű igazolni a kisállamok számának növekedését. Sőt: a politikatudomány területén egyre növekszik azon tanulmányok száma, amelynek mondanivalója: „small is beautiful” – a kicsi szép! Néhány évvel ezelőtt tanulmánykötet jelentetett meg Gerd-Klaus Kaltenbrunnen az alábbi címmel: „Lob des Kleinstaats – Vom Sinn überschaubarer Lebensräume”, magyarul: „A kis állam dicsérete – Az áttekinthető élettér értelme”. A kisállam felfedezésével (ami természetesen nem olyan új dolog, csak a nagy államok politológusai körében) kétség merül fel a nagyok hatalmát illetően, amelyet például az USA-ban a vietnámi háború idegesítő tapasztalatai táplálnak.

Stanly Hoffmann könyvet írt 1986-ban „Gulliver’s Troubles” – magyarul: Gulliver nehézségei – címmel az amerikai külpolitikáról, és a nagyhatalmakat két órással hasonlította össze, akik valami túlszűfolt teremben próbálnak járni, miközben a törpék tömege akadályozza és a normális nagyságúak félrelökik őket, visszaütni viszont nem képesek.

Andrew Mack a „World Politics” hasábjain 1974-ben arra próbált feleletet találni, hogy „Why Big Nations lose Small Wars” – magyarul: miért veszítenek nagy népek kis háborúkat? A Szovjetunió tudományos élete persze nem ismert ilyen problémákat.

Az övezetekben való gondolkodás, amely igen gyakran az államhatárokat figyelmen kívül hagyja, egyre nagyobb teret nyer, és valamiféle fék szerepét játssza, főleg Európa olyan államaiban, ahol a centralizmusnak vannak erős ha-

gyománnyai. *A nacionalizmussal ellentétes mozgásként lehet ezt felfogni, amely a föderalizmusban keresi a megoldást.* Különlegességgént lehet az irodalomból idézni az ausztro-amerikai Leopold Kohr 1957-ben megjelent könyvét: „The Breakdown of Nations” – magyarul: a nemzetek szétválasztása, amelyben Európa kis államokra való felosztását javasolja. Ennek vagyunk tanúi napjainkban, amikor például Belgium készül kettéválni, vallon és flamand részre, vagy Cseh-szlovákia, amint kettévált cseh és szlovák országra, és ezt mutatja Jugoszlávia példája is.

Kezdetben az angolszászok által uralt politikatudományban, a kisállamokkal kapcsolatos kutatás során főleg a hatalmi viszonyokat és ennek kapcsán a katonai vonatkozásokat elemezték. Nagyhatalmak eltűnése és számos kisállam szívós túlélése példája alapján, ahhoz az ellentmondó megállapításhoz jutottak, hogy *a katonai hatalom és az állami függetlenség megőrzése között nincs szerves összefüggés.*

A kisállamok magatartásában talált számos állítólagos ellentmondás megmagyarázható lenne, ha figyelembe vennék az adott állam földrajzi helyzetét, mindenek előtt, a hatalom képviselőjéhez való távolságát. Például a skandináv államok külpolitikájában tapasztalható finomságokat másként meg se lehetne érteni.

A későbbiekben az érdeklődés a gazdasági vonatkozásokra terelődött; a „*kicsi*” és a „*nagy*” közti feszültség az „*erős*” és a „*gyenge*” fogalmáról egyre inkább a „*szegény*” és a „*gazdag*” viszonyára tevődött. Egyre inkább a kis államok *gazdasági függőségének* kérdése került előtérbe. Miközben a kutatók ezeket a fogalmakat cserélgették, újabb kérdések fogalmazódtak: *nem éppenséggel egy ország fejlettségi szintje, mintsem nagysága az, ami megmagyarázza az idegen piacoktól és a tőkétől való függőségét?*

A modern világ gazdaság bonyolult kapcsolatrendszerében nem a „*függőség*” az igazi. Nem kellene tehát inkább a *kölcsönös függőség rendszeréről* beszélni? *Amit függőségnek neveznek, az nem a piac és a politika egysége közötti eltérés kifejeződése?* Gazdasági függőség esetén szabad mindjárt politikai függőséget is feltételezni? Tényleg azt mutatja-e a függőség elemzésének eredménye, hogy politikusok, polgárok magukat függő helyzetben lévőnek érzik, ahol például a nyersanyaghiányt gazdasági kapcsolatokkal kiküszöbölik és jólétben élnek?

Az utóbbi időben egyre több politikakutató úgy véli, hogy a politikai jelenségek gazdasági okokkal való megmagyarázására való törekvés fokozódása nemcsak az elmélettörténetet gazdagítja, hanem ugyanakkor egy bizonyos, de nem indokolható szellemi beszűkülést is jelent. Ugyanis a kisállam olyan szociológiai és politikai sajátosságokkal is rendelkezik, mint például az élettér áttekinthetősége, többnyire viszonylag egységes kultúrával, továbbá a politikai élet magasabb színvonalának lehetőségével, amit a politikában való nagyobb részvételi arány és a korlátolt professzionalizmus tesz lehetővé. Az egyik idevágó könyv címe: „Size and Democracy” – magyarul „Méret és demokrácia” Robert Dahl és Edward Turfte tollából. Ezekhez a témákhoz való fordulás hátterében ismét egy látszólagos ellentmondás áll, nevezetesen az a megállapítás, hogy a kisállamok

népei nemigen akarnak lemondani a nemzetközi politikai szervezetekben való részvételükről, noha ők, kisállami mivoltukból következően a világrendre jelentős befolyást gyakorolni nem tudnak. Ez a gyengeségérzet, úgy látszik, a megelégedettség egyéb forrásaiból kiegyenlítődik.

A kisállamkutatók bizonytalanságáról bemutatott képet teljessé teendő említjük meg, hogy az eddig említett elbizonytalanító kérdések mellett újra és újra felmerül a gondolat, hogy a politikai elemzések egyáltalán helyesen alkalmazták-e a „kisállam” fogalmát?

Először is igyekeztek a „kicsi” és a „függőség” fogalmát az államtól elkülöníteni, hogy ezzel vitássá tegyék azt, hogy a kis államok sorsa eo ipso a függőség.

Azonos „nagyság” mellett ugyanis, azonos fizikai adottságok esetén, mint a megművelhető föld, nyersanyag, munkaerő – államok gyakran igen eltérő mértékű teljesítményt, hatalmat és befolyást mutatnak, például a társadalmi össztermék, az egy főre jutó jövedelem, és a honvédelmi kiadások vonatkozásában.

Kis államok nem okvetlenül gyengék, nagyok nem feltétlenül erősek. A jelenben és a múltban akadnak „erős borsok”, mint Spárta, Velence, Vietnám, Svájc, és alvó óriások mint Kína, az arab világ, vagy Brazília. Kicsiség, vagy az anyagihiány nem okvetlenül akadály a gazdasági sikernek és a magas életszínvonalnak. Nyilvánvalóan csak *VISZONYLAG KIS* vagy *VISZONYLAG NAGY államról értelmes beszélni*. Aszerint, hogy mit választunk összehasonlítási alapul, ugyanaz az állam egészen eltérő képet mutathat. India, Dél-Afrika, vagy Brazília a maga övezetében nagy és hatalmas – általánosságban azonban legfeljebb középhatalom.

A kicsiség, tehát a kevés föld, anyag, ember – általában a gazdasági cserére való utaltság magas fokát kell jelentse: a kis államok esetében a külkereskedelem részesedése a társadalmi össztermelésben az átlagnál magasabb. *Ez azonban nem okvetlenül vezet az önállóság elvesztéséhez és külső behatoláshoz.*

A kis államok érzékenysége a világgazdasági feltételek változásaira rendkívül különböző. Egyesek a többiekénél nyilván jobban értik saját kényszerkapcsolataik következményeinek kezelését. Szerkezeti okokból következő függőséget nyilván lehet rendezni a stratégia szintjén – például a külkereskedelemben a partnerek és az áruk koncentrációjának csökkentésével, készletek képzésével, a termelésben a magasértékű és keresett áruk termelésére való összpontosítással stb.

Ezzel a választékos szemléletmóddal a gazdasági függőség dolgát nyilván értelmesen lehet elemezni. Viszont kérdéses, ennek vak átvitele a *politikai kultúra* területére.

A kicsiség, bizonyos esetekben, még előnyére is válhat egy államnak, mert a világ folyamatának nehézségeiért nem lehet felelőssé tenni és dolgokat megtehet, amelyek nagyobb országok esetében a partnerek, vagy ellenfelek érzékenységet sértené. A felemelt ujj politikáját, amelyet például a semleges Svédország tudatosan követ, az USA a múlt század harmincas éveiben maga is követett, de

az atomkorszakban már nem. Az érem másik oldala, hogy a kicsik a nagyok által mint értéktelenek elintézetnek, hacsak a kicsik nem tudnak valami különleges értéket, vagy zavaró tényezőt felmutatni.

Teljesen kétséggé válik *a függőségi elmélet, ha a kultúra területére vetítjük*. Noha itt is pénzről van szó, a hírek, az irodalom, a képzőművészet és a zene területén a cserének teljesen más a jellege, mint az olaj, a rizs, a textília vagy a turbina esetében. A kultúrjavak vevője mindig szellemi nyereségre tesz szert. Mozgékony kis államok a maguk nyitott hírvilágával közismerten előnyben vannak a nárcista nagyhatalmakkal szemben. Hasonlítsuk csak össze az amerikai külpolitikai híradást egy kis európai ország újságjának híryanagával.

Az elmondottak alapján, ajánlatos a kisállamok elemzése során, vizsgálódásunkat *a viszonylag hasonló csoportokra összpontosítani*. A kis államoktól el kell különíteni a törpe államokat, amelyekre a különösen nagy fizikai behatároltság mellett jellemző, hogy kapacitásukból egy sor állami feladatot teljességgel nem láthatnak el, ezért a világpolitika sarkába húzódva, csak bizonyos feladatokra vállalkoznak.

Azonban, az „igazi” kis államok között is vannak nagyon különböző példányok. Például a terület vagy a népesség nagysága szerint a Dominikai Köztársaság és Dánia, vagy Niger és Neuseeland szinte azonos. A kulturális és a gazdasági különbség ezen országok között viszont oly nagy, hogy szinte nem is lehet őket egybevetni. A világ kis államainak vezetőiben és népeiben a fejlődő- és a blokkon kívüli államokhoz való tartozás tudata nagyobb, mint az, hogy ők a kis államokhoz tartoznak. *A tudatos kisállamiság, mint a külpolitika meghatározója, úgy tűnik, hogy Nyugat-Európa magasfejlettségű kisállamaira korlátozódik*. Ezért, érthető módon, a nem gazdasági vonatkozásokra összpontosító kisállamkutatás, szinte mindig ezekre figyelt.

A kisállamokban való gondolkodásnak a társadalmi életben számos párhuza- ma van. A kicsiség, vagy a kisebbség nemcsak az államléptékű gondolkodás témája. Az egész emberiségnek nagy hasznára válna, ha például a színesbőrűek meggyőződnének a fajgyűlölet káros voltáról, ha a zsidóság önmaga számára feltárná a zsidóellenesség valódi gyökereit, ha mindegyik közép-európai nép rendet teremtené saját fejében és portáján, és nem akarná újra és újra az egész emberiséget háborús zűrzavarba sodorni.

Mondanivalómat azzal a figyelmeztetéssel zárom, hogy *minél nagyobb politikai egységek jönnek létre, annál inkább megnő a politikai alapegységek jelentősége*. Bizonyítékot erre eleget találunk a kisállamokkal kapcsolatos kutatásban – nemcsak Európában. Egy példát emelek ki: Franz Josef Strauss, aki a legfiatalabb miniszter volt Adenauer kormányában, az integráció előrehaladtával hazament Bajorországba. Politikai szövetségeseit és ellenfeleit is állandóan azzal riogatták, hogy ismét Bonnba jön, de a bölcs bajor otthon maradt Bajorország miniszterelnökeként és tizenöt év alatt Bajorország az NSZK legszegényebb államából a leggazdagabb lett, ahol ma legalacsonyabb a munkanélküliség és az államadósság.

Meggyőződésem szerint, a gazdasági, a társadalmi és a kulturális felemelkedés útját a kisállamkutatás fogja számunkra, közép-európaiak számára feltárni. Megítélésem szerint, ma legfontosabb feladatunk működőképes gazdasági, társadalmi és kulturális alapegységek létrehozása, amely egy szűkebb területi összefogás, integráció keretében felkészülhetnek a nagyobb, talán európai méretű összefogásra. Ezt a közép-európai államszövetséget már, az először 1979-ben megjelent Ex Oriente Lux című könyvemben javasoltam. Svájci kiadóm abban az évben bemutatta a frankfurti könyv-világkiállításon. A Szabad Európa Rádió beszámolójában ezt az egy könyvet ismertette akkor részletesen.

Az teljesen biztos: erőszakkal, a hozzáértés hiányával stb. ideig-óráig halogatni lehet az *alapegységek kiformálódását és ésszerű összefonódását*. Akaratos ellenkezés csak kárára válik, elsősorban, az itt élő népeknek. *A társadalomban működő objektív törvények viszont kikényszerítik az előrehaladást – nevezhetjük ezt isteni akaratnak is.*

Előrelátással, együttműködési szándékkal az amúgy is feltartóztathatatlan folyamat egyszerűsíthető és gyorsítható.

Jelenlegi helyzetünk

Mindenek előtt szögezzük le, hogy *amióta Európa létezik, Közép-Európa soha nem volt még ennyire megosztott, és ennyire jelentéktelen a világban, mint ma.*

A társadalomtudomány területén Nobel-díjat csak közgazdák kapnak. Adnak béke Nobel-díjat is. Kapott Le Duc Tho és Kissinger – amiért Vietnámban béke lett, Tutu – amiért Dél-Afrikában megszűnt a fajüldözés, Perez és Arafat – a közel-keleti békéért stb.

Említsünk meg néhány időpontot és villantsunk fel néhány történelmi eseményt a közeli múltból. Robert Schuman 1950. május 9-én közzé tette *az európai integráció alapelvét*. Hat európai ország 1951. április 18-án egyezményt írt alá az *Európai Szén-és Acélközösségről*. Hat európai ország 1957. március 27-én *aláírta a Római Szerződést*, létrejött az *Európai Gazdasági Közösség* és az *Euratom*. Ebből a néhány, főleg gazdasági jellegű megállapodásból lett szép csendesen a 15 európai államot magába foglaló *Európai Unió, egy hatalmas, államok feletti apparátussal. Legitimitása nincs, mert csak kormányok hozták létre.* 2004. május 1-jén *csatlakozott tíz közép-európai ország* – a csatlakozási ünnepség éjjelén Vaclav Klaus cseh államfő kijelentette, a cseheknek nem biztos, hogy örülniük kell.

Tudvalévő, hogy az első világháború után megszűnt, az alig több, mint 50 éves Osztrák-Magyar Monarchia. Akkor Ausztria területileg is gyarapodott, Magyarország – az Európa közepén akkor már több mint ezer éve álló, a történelemben egyedüli apostoli királyság pedig elveszítette történelmi területe kétharmadát, lakossága felét. Az európai uniós csatlakozás után, az Európát kettévá-

lasztó szögesdrót-határ – amit Sztálin és szövetségesei emeltek – a mai Magyarország keleti és déli határára került – drót helyett euróból és bürokráciából áll.

A fordulat óta minden magyar kormány hangoztatta, hogy Magyarország csatlakozása nem fogja hátrányosan érinteni a szomszédos országokban élő magyarokat. Máig van olyan magyar falu, amelynek közepén húzódik a nevezetes határ. A magyar rádió nyilvánossága előtt mondta el Grósz Károly, a magyar kommunisták akkori első embere, miként jöttek Magyarországra a KGB ügynökei és hozták nagy aktatáskákban a rendszerváltás forгатókönyvét. Nemrégiben az Arte televízió kétórás filmben mutatta a legutóbbi romániai példán szemlélítve, hogyan kell napjainkban „fordulatot” csinálni Európában. A film hangadói a nagy titkos szolgálatok vezető tisztviselői voltak, az akkori magyar miniszterelnök, Németh Miklós pedig személyesen mondta el, hogy az ügynökök kiképzése Magyarországon történt, és alkalmas pillanatban innen vetették be őket.

Az igazság alapja a megdönthetetlen tény. Az ezzel ellentétes állítás, vagy az igazság egy részének elhallgatása a *hazugság*, ami a keresztény erkölcs szerint *bűn*. Bűnözni lehet gondolattal, szóval, cselekedettel és mulasztással. *Demagóg* az, aki nemlétező dolgokat, esetleg féligazságot úgy állít, mintha az valóság, né tán tudomány lenne – visszaélve a másik ember tájékozatlanságával. Demagóg az is, aki az efféle dolgot úgy formálja, hogy abból az jöjjön ki, *amit a hallgatóság szívesen hall.* *Az ideológia a demagógia közeli rokona.* Emberi tulajdonság, hogy az ember, amit tesz, igazolni akarja. Akkor is, ha hibázik. Így is szülehetnek *ideológiák*. Az ember nemcsak a hatalmat akarja, hanem az erkölcsöt is a maga oldalán akarja tudni. Így teremtett az Európai Unió (EU) a 90-es években valami ideológiát, amelynek körvonalai hamar előtűntek. *Ez az ideológia az, ami ezt a szervezetet veszélyessé teszi.*

Az Ausztria elleni megtorlással hullott le az álarc első ízben erről az ideológiáról. Jogilag ez nem az EU, hanem kétoldalú megtorlás volt, amit az EU 15 kormánya közül 14 elhatározott. Csak a „Nizzai Szerződés”, amit Írország elutasított, tartalmaz egy ilyen „Lex Austria” részt – természetesen hivatalosan nem ez a neve – tehát egy új cikkelyt, amely egy olyan megtorlás lefolyását pontosan meghatározza.

Az írá elutasítás után, a nizzai megállapodást – az uniós szabályok értelmében *el kellett volna vetni.* Erre azonban láthatóan senki nem gondolt. Az íreket újravavaztatták, akik erre azt mondták, hogy olcsóbb elfogadni, mint addig szavazni, amíg úgy nem szavazunk, ahogyan Brüsszelben szeretnék. Másodjára inkább megszavazták.

A Maastrichti Szerződés előírja, hogy az Euro biztonsága érdekében, a tagországok évi költségvetési hiánya nem lehet több, mint 3 %. Németország és Portugália 2001 végén ezen határhoz közeledvén, az EU Bizottság elhatározta, hogy figyelmeztetésben részesíti e két országot. Ez Németországot súlyosan érintette volna, mivel országgyűlési választás előtt állt és a vörös-zöld kormányszövetség pont ezen a területen ígért lényeges javulást. A Bizottság döntését a pénzügyminiszterek tanácsa kell jóváhagyja. 2002 februárjában ez a tanács a portugálok

ügyét fél óráig, a németekét több mint 20 órán át tárgyalta. *A portugálok kaptak figyelemztetést, a németek nem.*

Jegyezzük itt meg, hogy az Egyesült Nemzetek Szövetsége (ENSZ) se a nemzetek, hanem a kormányok szövetsége.

Egyébként, az említett Ausztria-határozatot 2000 januárban Nizzában, titokban hozták, ami törvénytelen, az európai szerződésekben ennek semmi alapja nincs, mint úgynevezett rendhagyó intézkedés, *közjogilag (nemzetközi jogilag) érvénytelen.* Nyomatékosan ki kell jelentenem: egyáltalán, *a rendezett világhoz való visszatérés csakis azt jelentheti, hogy mindenki tiszteletben tartja a közjogot – egyremegy, hogy a Balkánon, vagy hol. Nincs más kulturált lehetőség. Az Ausztria-határozattal megszegték a közjogot és ez világos mint a nap.* Fel kell tenni a kérdést, hogy miért? Prof. Hondrich, egy frankfurti szociológus nagyon érdekes magyarázatát adja. Szerinte, az Ausztria-határozat mélyebb értelme abban állhat, hogy valami *európai öntudat kialakítását akarják*, továbbá minden társadalom, amely válságba jut, valami *bűnbakot keres.* A bűnbak helyett *ellen-ségképet* is lehet mondani és az igaz, hogy az ellenségkép segít valamiféle saját öntudat kialakításában. Így alakult a NATO öntudata – a Szovjetunió ellenségképe által – ami nem valami kitalált ellenségkép volt. *Ebben az az érdekes, hogy az EU öntudata, amit éppen most keresnek, nem a tradicionális Európa értékeire épül, mint Schuman, Adenauer, Erhard, de Gaulle, vagy de Gasperi idején, hanem valami különleges módon kevert értékek mentén alakul. Ide tartozik az antifasizmus.*

Nem az antitotalitarizmus, ami az 50-es, 60-as és a 70-es évek közös nevezője volt. Az antitotalitarizmus egy demokrata számára mindenkor valami természetes beállítottság: elutasítása minden rendszernek, ami a szabadság ellen irányul. Viszont az antifasizmus Sztálin és a Komintern találmánya a 30-as évekből. Nem szabad elfelejteni! Harci jelszónak szánták és a szociáldemokraták, az úgynevezett „szociálfasiszták” ellen is bevetették.

Az úgynevezett szocialista országok is mindig az antifasizmussal operáltak. Az egy kipróbált taktika: az ellenfelet be kell mocskolni és utána mint Hitlerbarátot kiközösíteni. *Ez az antifasizmus nem utasít el minden diktatúrát, mindek előtt nem a kommunistát. És az EU ebbe az irányba mozdult!* Ugyan miért szükséges mindenkit fenyegetni, aki népszavazást akar? Ausztriát fenyegették, amikor népszavazást akartak. A cseh kormányt Brüsszelből arra intették, hogy ne akarjon népszavazást. Láttuk milyen hatást keltett az írországi népszavazás.

Egyáltalán úgy vélem, hogy *ebben a bizonyos új EU ideológiában egy egész sor marxista kölcsönzés található.* Nem állítom, hogy a brüsszeli hivatalnokok mind marxisták. Ez nem áll. Viszont *igen sok a marxista kölcsönzés.* Lássunk néhány példát. Ismeretes, hogy a marxizmus elsőszámú alapelve a *materializmus és az istentagadás.* A materializmus szerint az anyagi az, ami az embert és a világ folyását uralja. Lényegében ez az EU alapállása is. Az EU-ban mindennek felett áll a gazdasági érdek.

A marxizmus egy másik alapelve a *történelmi determinizmus*. Eszerint mind-egy mit teszünk, a történelem megmásíthatatlan úton halad a szocializmus és a kommunizmus győzelméig. Unos-untalan, pont ezeket a képeket alkalmazzák az EU-ban is. Kohl, német kancellárként szívesen beszélt a vonatról, ami elment esetleg még fel lehet rá ugrni – aki nem ugrik, annak pechje van. *Éppen csak az nincs tisztázva, hogy hol van ennek a vonatnak a célállomása? Még vitatkozni sem szabad soha arról, hogy az EU-nak van-e alternatívája. Természetesen van.*

A 2001 nyarán elvégzett EU felmérés szerint, a megkérdezettek 78%-a nem tudta, hogy a keleti bővítés milyen célt szolgál. Az EU alkotmányáról 2005. februárban a megkérdezett spanyolok kilenctizede semmit sem tudott, de megszavazta – a szavazásra jogosultak 22%-a, amit nagy győzelemként ünnepeltek. Óvatosságból azért előre kijelentették, hogy az ügyben a parlament (tehát a kormány) fog dönteni. Ennyit a népakaratról.

Feltűnt nekem még egy rokonság, mégpedig *a nemzetek kihalását illetően. Ez tiszta marxizmus*. Leninnél pontosan meg lehet találni. A marxizmus legveszedelmesebb része a leninizmus. Lenin adta a használati utasítást. Lenin mindig azt mondta: végül eltűnik az állam, a nemzet mindenesetre. A marxizmus természetesen mindig a nemzeti önállóság (szuverenitás) ellen volt. De pontosan ezt teszi az EU-ideológia is. *Mi akkor a különbség?* De Gaulle még a nemzetek Európájáról beszélt. *Az új Európa-ideológia szerint* a nemzet alapvetően gyanús, önállóságát (szuverenitását) fel kell adja. Propaganda aláfestése a következő: *a nemzetek háborúba visznek*. Kohl, mint német kancellár, a németekkel az Eurot azzal igyekezett lenyeletni egy beszédében, hogy különben háború lesz. Ki akar, ki ellen háborúzni? Portugália támadja Spanyolországot, vagy Franciaország Angliát? Tudja minden történész, hogy az első világháború az akkori imperialista rendszer eredménye volt, ami nem azonos a nemzetállamok rendszerével. De mindegy mi volt régen: *melyik nemzet akarja ma a másikat megtámadni?* Egyszerűen mindig feltételezik, egyesek el is hiszik, mert az emberek meg vannak félemlítve. Természetesen mindenki békét akar és ha az embernek azt mondják, hogy ha a nemzetek maradnak, az háborúhoz vezet, akkor megijednek. Németország soha többé nem fogja Franciaországot megtámadni, mert se a német, se a francia hadsereg egyáltalán nincs abban a helyzetben, de mindenekelőtt azért, mert ezt senki sem akarja. Egyszerűen elképzelhetetlen.

Jegyezzük meg, hogy a „Sunday Times” nemrégiben közreadott híre szerint a francia helikopterek fele repülési tilalom alatt áll. A páncélosok egyharmada harcképtelen, mert pénzügyi okok miatt a szükséges javításokat nem tudják elvégezni, vagy a szükséges alkatrészek hiányoznak. A tengeri haderő hajóinak fele hajózásra alkalmatlan.

A magam részéről a nemzetet nem tartom valami szent tehénnek, sem az egyetlen elképzelhető elvnek. Lehet, hogy majd egyszer lesz egy *európai állam*. *De ma, egy ilyen államot Londontól Vlagyivosztokig, csak lázálomként ismerem.* Egy dolog azonban meglehetősen biztos: ma Európában nemzetet és demokráciát egymástól elkülöníteni nem lehet. Aki a nemzetet eltörli, önállóságát (szu-ve-

renitását) megszünteti, az egyúttal a demokráciát is lerombolja. Tény, hogy Európa legtöbb államában a demokrácia a nemzeti gondolattal született és kéz a kézben jár.

Érdekfeszítő olvasmány *az EU új alapokmánya. Ebben az alapokmányban nincs szó Istenről, kereszténységről, természetes jogról. Természetesen nincs szó benne magzatelhajtásról és más „divatjamúlt” dologról.*

Ehelyett ennek az okmánynak, egészen más központja van és ez nem más, mint a *diszkriminálás tilalmára* vonatkozó cikkely. Ez is egy ősi módszer, ami a 60-as évekre megy vissza. *A kultúrforradalom módszere*, ami viszont az olasz marxista, Gramsci találmánya. A 60-as évek óta a kultúrforradalom fegyvertárába tartozik, a kitalált, vagy valóságos diszkriminálás felfedezése, az ellene való harc, és *a diszkrimináció elleni harccal a társadalom átalakítása*. Ezért csak csodálni lehet, hogy mindez hamisíthatatlanul az alapokmányban (főleg a 21. cikkelyében) feltűnik, *ami számomra bizonyíték arra, hogy az egész milyen kezekben van*. Felsorolnak 15 diszkriminációt, amit az EU meg kell tiltson és ami ellen a minisztertanács el kell járjon. Az első és az utolsó diszkrimináció az érdekes, ami ellen harcolni kell: az első a nemek szerinti hátrányos megkülönböztetés és az utolsó a 15. a megkülönböztetés a szexuális érdeklődés szerint. Ez azért érdekes, mert itt két teljesen más dologról van szó. A *nem*, egy olyan dolog, ami mindenki számára *adottság*. A szexuális érdeklődés viszont valami, ami teljesen szabad, ami *teljesen a szabad akarat tárgya*. *Nincs meghatározva, hogy melyik szexuális érdeklődés, ami még megengedett és melyik az, ami már tilos*. Egy római jogászprofesszor azt kérdi, hogy a pedofil hová tartozik, netán védeni kell, mert nem szabad diszkriminálni? Nem nehéz kitalálni, hogy ennek a cikkelynek a háttérében a homoszexualitás felértékelésére irányuló kampány áll. *A támadás éle a család ellen irányul*.

Sok minden, ami az EU-ban történik, másolata annak, ami a tagországokban zajlik. Nem mindig az EU, vagy a Bizottság az, ahol az ilyesmi születik. A kormányok többségéről van szó, s ezek a Szocialista Internacionáléban ülnek. Meggyőződésem szerint, ezek akarják a kulturális forradalmukat diadalra juttatni, amit a 60-as években kezdtek. A nevezetes Ausztria ellenes szankciók idején, Párizsban az osztrák parlament elnökét kioktatta a francia kormány európai ügyekkel foglalkozó minisztere mondván, hogy Európában elvárások vannak, ami alól senki nem vonhatja ki magát. A miniszter úr, derék franciáink kormányában a Francia Kommunista Pártot képviselte. *Nagyon ügyes taktika, mert mindez a diszkriminációs cikkelyen keresztül történik, amit az átlagember nem vesz észre*. Az első ránézésre, természetesen mindenki a hátrányos megkülönböztetés ellen van. Viszont meg kell érteni, hogy harckifejezésről van szó, hogy ezáltal valamit ki kell iktatni. *Ami kiiktatandó, az nem más, mint a véleménynyilvánítás szabadsága*. Az ember nagyon hamar bajba keveredik, mert valami helytelent mond. Eszembe jut Németországban az a pap, aki a homoszexualitást nyilvánosan elítélte, s ezért bíróság elé citálták és házkutatást kellett eltűrjön. Ebben az összefüggésben kell a dolgot mérlegelni. Az egyik magyar napilap

nemrégiben közölte, hogy egy budapesti bíróság, a magyar alkotmányra hivatkozva, diszkriminálás végett elítélt egy budapesti polgármestert, mert betiltott egy homoszexuális rendezvényt.

Ebben az alapokmányban van egy nagyon fontos cikkely és ez tényleg félelmet kelt. Az 52. cikkelyben nevezetesen az áll, hogy *alapvető szabadságjogok* (ilyen a véleménynyilvánítás szabadsága) *szűkíthetők, ha „szükséges”* és ez az EU „célkitűzéseinek” tényleg megfelel. Prof. Schachtschneider ezt az okmányt a 18. századbeli felvilágosodás mögé való visszatérésnek nevezi.

Az EU nem egy államszövetség és nem egy szövetségi állam, hanem egy új, történelmi példa nélküli képződmény. Méghozzá valami bürokrácia, a hatalmi ágak világos elkülönítése nélkül és demokratikus legitimitás nélkül. Ez a képződmény a marxizmustól kölcsönöz sok mindent. A marxizmustól, ami a 20. század uralkodó ideológiája volt, beárnyékolva az egész századot.

Végül felmerül az EU egész stabilitásának kérdése. Elsőként meg kell jegyezni, hogy súlyos válságban van. Korrupció miatt az előző vezetőség felét hirtelen el kellett távolítani – semmiféle büntetésükről nem tudni. A válság egyik oka, az úgynevezett keleti bővítés, ami teljesen ötletszerűen történt. Finanszírozását 825 milliárd márkára becsülték és Nizzában sem sikerült rendezni, mivel a kormányok nem merték vállalni a nyilvánosságra hozatal politikai felelősségét. Végül mindenféle „köztes” megoldást alkalmaztak.

A 15 tagországban 11 nyelvet beszélnek. Az EU-jog szerint ezeket egyenlőként kell kezelni. A határozati javaslatokat, stb. mindig mind a 11 nyelven kell előkészíteni és sokszorosítani. 500 tisztviselővel és mintegy 1500 szabadfoglalkozású tolmáccsal a fordító és tárgyalási szolgálat a brüsszeli EU hivatalban olyan mértékeket ölt, ami világviszonylatban egyedülálló. A 11 nyelvből 100 különféle kombináció adódik, az üléseken 30 fordító dolgozott. A bővítéssel 10 ország további 10 nyelvet hoz, a lehetséges kombinációk száma ezzel mintegy 450 lehet. Az ülésekre mintegy 100 fordító kell. Az EU igazgatási költségeinek azelőtt is már 40%-át a fordítási költség adta. Franz Josef Strauss mondott egyszer valami ilyesmit: a Tízparancsolat 43 szóból áll, az Amerikai Függetlenségi Nyilatkozat 216 szóból, a Közös Piac karamella cukorka kiviteli szabályzata 40'567 szó.

Az EU válságára mi sem jellemzőbb, mint a népek növekvő ellenállása. Végül Írországból a népszavazás a Nizzai Szerződést elutasította, miáltal az a szerződés nem léphetett volna életbe. A szerződés csak akkor érvényes, ha mind a 15 országban ratifikálták. Érdemes figyelni arra, hogy erről ma már senki nem beszél. Ellenkezőleg: állandóan hivatkoznak a nizzai megállapodásokra. Mit lehet tenni? Eltántoríthatatlanul ki kell állni a demokrácia, a jog és a szabadság mellett. Egészen egyszerűen így van: nem az halt meg, akit eltemettek, hanem akit elfelejtettek. Amiért senki nem áll ki, az eltűnik. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a történelem kereke az akció-reakció elve szerint forog. Maastricht, Amsterdam és Nizza az EU hatalmasainak küzdőtere volt. A Le Figaro írta: „Maastricht – egy Versailles háború nélkül.” Ezek a hatalmasak megpróbálják

Európát új tények elé állítani. Ez részben sikerült, például az Euroval. De már a népek is mind határozottabban reagálnak. Az EU iránti bizalom olyan gyenge, mint korábban soha, ma már nincs 50%-os. Az Euro éppoly népszerűtlen, mint mindig volt. Mindez tapasztalható leginkább Dániában és Írországban: a reakció „alulról” már itt van.

Günter Hannich: „Der Euro – die Endlösung für Europa?” c. könyvében írja: „Németország újraegyesítésénél a német kormányra olyan nagy nyomás nehezedett, hogy a két német állam összevonása csak azon az áron volt lehetséges, hogy feladjuk a német márkát. Egy kormányirat szerint, Kohl akkori kancellár Baker amerikai külügyminiszternek azt mondta, hogy ezt a döntését a német érdek ellenében hozta. A szövetséges győztes hatalmakkal folytatott tárgyalás során, Strassbourgban kijelentette, hogy élete legsötétebb óráit élte. Thatcher és Mitterand hihetetlen erővel és minden kompromisszum kizárásával nyomult az erős német márka és a gyűlölt Bundesbank ellen. Egy ilyen kizárólag hatalmi politikára épülő fizetésieszköz-szövetség bukásra van ítélve. Minden gazdasági megfontolás az Euro ellen szól.” (Ne feledjük: a második világháború után a németekkel még békét senki nem kötött.) *A szerző mindenki számára érthető módon kifejti, hogy az Euro gazdaságilag és politikailag katasztrófához vezet, amelynek körülményei beláthatatlanok.*

A svájciak – akik csak nemrégiben határoztak arról, hogy belépnek az ENSZ-be, de nem tagok a NATO-ban, az EU-ban és az Euroban sem – értik az „idők szavát”: kétoldalú szerződésekkel helyzetüket biztosítják, erősítik a kantonok helyzetét. Jól látják, hogy a mind nagyobb egységek létrejöttével, a társadalomban döntő fontosságúvá válnak az alapegységek. Egyébként a csatlakozni kívánó országok is sorra tárgyalják a csatlakozás pontjait. Eközben kinek az érdeke érvényesül és kié sérül? Mindenki jól jár? A háziasszonyok szerint az Euro bevezetése óta az élelmiszeripari termékek ára 40%-al emelkedett. Egy svájci miniszter közreadott egy nagyobb elemzést az EU-ról, ahol semmi hasznosat nem talált. Saját statisztikájukkal igazolja egyre romló gazdasági eredményeiket és bizonyítja, hogy Svájc jól teszi, hogy nem csatlakozik. Eközben egyre több európai cég Svájcba helyezi központját.

Az egész folyamatban öröndetesnek találom, hogy mégiscsak kialakulni látszik egy európai öntudat, de egy valódi európai öntudat, ami fellép a bürokrata uralom ellen. Reményt kelt, hogy az EU végül kiprovokálja azt, amit eredendően nem akart: egy olyan európai öntudatot, ami a szabadságra épül.

A fordulat óta Magyarország államadóssága *állítólag* háromszorosára nőtt és *állítólag* azóta is nő. Az előcsatlakozási időben *állítólag* Magyarország a rendelkezésére álló pénzkeret egy töredékét tudta csak Brüsszelből lehívni. A tagság első évében a magyarok *állítólag* nettó befizetők voltak. A csatlakozás vesztesei *állítólag* a nemzetgazdaság gerincét alkotó földművesek, valamint a kis- és középvállalkozók.

Eközben alkotmányt készítettek Európának – anélkül, hogy bárki tisztázta volna ezen alkotmány – vagy szerződés? – ki tudja? – viszonyát a tagállamok

nemzeti alkotmányával. Miközben már pezsgővel koccintgatott a százötven szakértő, még a csatlakozás előtt álló országokból is, valaki rájött, hogy a szövegből kimaradt, az Európát kétezer éve meghatározó kereszténység. Ezen már segíteni nem lehet. A legutóbbi komisszárválasztás után, a kereszténypárti olasz jelölt a sajtóban sajnálkozott amiatt, hogy kibuktatását egy pedofil európaképviselő szervezete.

No de más nem maradt ki ebből az alkotmányból? Mit hozott Európába, például a lovasműveltség? Ma már a nők se a gyalogos népek tógájában, hanem a lovasok nadrágjában és fehérneműjében járnak. A nagyállattartók hozták a fejlett földművelést, az állattenyésztési termékeket, a fűszerekkel gazdag konyhát, a fémművességet, az országgyűlést. A régi török nyelvből éppen Prágában fordított öszeszta, a Tarih-i Üngürüş-ben nincsen szkíta, kelta, hun, török, avar, magyar, tatár – csak az üngürüşök népe. Nekünk közép-európaiaknak van a legtöbb, sok évszázados tapasztalatunk a távoli országból szervezett központosított diktatúrával. Nem lenne szabad elfelejtenünk azt sem, hogy hol állnak több mint ezer éve, az első egységes keresztény államok. Ezért adtam fent említett könyvemnek ezt a címet már 1979-ben: *Ex Oriente Lux*.

Miközben az európai történelemkönyveket lassacskán azért átírják, idézzünk néhány sort Johannes Stumpf „Eidgenössische Chronik”-jából; 1577-ből (5. könyv): „Tehát a magyarok szolgáltatnak okot a kolostor és a falu megerősítésére. Ez az igazi kezdete Szent Gallen városának, ami addig csak egy falu volt. A magyarok támadásukkal nemcsak Szent Gallent kényszerítették, hogy várossá alakuljon, hanem sok más német várost is.”²⁷²

Quo vadis Európa – Közép-Európa?

Régóta tapasztalom, hogy összejöveteleken igen hamar ellentétes – hogy ne mondjam ellenséges – táborok alakulnak pillanatok alatt, szinte kizárólag, vagy igen gyakran azért, mert ugyanannak a szónak, vagy gondolatsornak más és más értelmet tulajdonítunk. Mondok egy példát: két ember mondja, hogy Marx Károly szocialista volt. Igen ám, de az egyik eközben azt gondolja, hogy „a mi nagyszerű szocialista elméletünk megalkotója”, a másik meg azt gondolja, hogy „legyen neki a föld nehéz”.

Tisztázzuk tehát, *Európa és Közép-Európa fogalmát*. Mérhetetlenül nehéz vállalkozás.

Aki a világ bármely újságát olvassa, tapasztalhatja e két fogalom – Európa és Közép-Európa – legvadabb keverését. Aki Közép-Európából Nyugatra utazik, az tudja, hogy Európa keleti határa Goricánál, Hegyeshalomnál, Dévénynél,

²⁷² „Aso habend die Vngarn dem Closter vnd fläcken St. Gallen ursach geben sich zu beuestigen. Vnd ist das der rechte anfang der statt St. Gallen, die hieour nun ein dorff oder fläcke was... Vie Ungarn aber habend nit allein dieser statt St. Gallen sondern vilen anderen Stetten Teütscher landen mit jrem überfal ursach geben sich ze beuestigen vnd ze uersorgen.”

Stettinnél (Szczecinnél) van. Aki Nyugat-Európában él, sokáig azt gondolta, hogy Európa az Európai Gazdasági Közösséggel azonos. A NATO-nak is lehet ehhez valami köze, de például Franciaország nem mindig tagja a NATO-nak, viszont az USA és Kanada igen. Sokan csak mosolyognak azon, hogy a bécsiek azt hiszik, ők Nyugat-Európában, a prágaiak Kelet-Európában vannak. Ne keverjük ide Közép-Kelet-Európát és a többi badarságot, valamint mindezek bővítésére és összevonására vonatkozó zagyvaságot. Negyven évi céltudatos tanulmányozás után sem tudok egyetlen értékes szakmunkáról, amely akárcsak felvázolná a gazdaságilag és politikailag egységes Európát.

Európa jelenlegi állapotában szellemileg három fő részre oszlik. Keleti fele a cári Oroszország utódjában integrálódik gazdaságilag és politikailag egy sor ázsiai országgal. Nyugat-Európa, elsősorban az Európai Gazdasági Közösségben és az Európai Szabadkereskedelmi Társulásban, továbbá részint szigorúbb, részint pedig tágabb értelemben a NATO-ban szerveződött. Ami kettőjük között, szinte a levegőben lóg, az lenne, körülbelül, Közép-Európa. Ezen a földrajzi és politikai területen élünk mink, közép-európaiak, ami meghatározza jelenünket, és jövőnket is ebben a közegben kell felépítsük.

Tudvalévő, hogy a múlt és méginkább a jelen hordozza méhében az eljövendőt. Ha tehát a jövőt illetően bármilyen tervet készítünk, sikerében csak akkor lehetünk biztosak, ha *történelmi múltunkra építkezünk és jelen állapotunkkal szépítés nélkül számot vetünk*. Ajánlom, hogy kizárólag a magunk számára, egyezzünk meg abban, hogy Európa az a világrész, amelyet a földrajztudomány meghatároz. Eszerint Európa az Egyesült Királyságtól az Urálig és Norvégia legészakibb pontjától Krétáig terjed. Szabad legyen megjegyeznem, hogy az Urál hegység és az Urál folyó, mint világrészünk határa – aránylag új fogalom (14. század).

Nehezebb a dolgunk Közép-Európával. Hol van Közép-Európa – ha történetesen Európánkat Észak- és Dél-Európára osztjuk?

Célunkhoz közelebb visz, ha Közép-Európa meghatározásához a történelem és a műveltség oldaláról közelítünk. A történelem létrehozott egy Nyugat-Európát, amelynek határai nagyjából egyeznek az Európai Gazdasági Közösség és az akkori NATO határaival. Létrejött egy Kelet-Európa is – amelynek határai nagyjából egyeznek a volt Szovjetunió határaival. A történelmileg kialakult Nyugat-Európa és az ugyancsak történelmileg kialakult Kelet-Európa közé eső területet nevezhetjük Közép-Európának. *A Kelet és a Nyugat közötti határ pontosabb meghatározásához hívhatjuk segítségül a műveltséget: ez a határ nagyjából megegyezik a keleti és a nyugati kereszténység érintkezési vonalával.* Ez nem valamiféle árok, vagy újabb kulturális vasfüggöny, hanem történelmi valóság, amelynek számottevő történelmi előzményei és máig élő következményei vannak – *ezek túlhangsúlyozása nem kevésbé veszélyes, mint elbagatellizálása.* Ezek szerint a Nyugathoz – esetünkben Közép-Európához – soroljuk Finnországot, a balti államokat, Lengyelországot, Csehországot, Szlovákiát, Magyarországot, Romániát a Kárpátokon innen, Kárpát-Ukrajnát és a Balkán egy részét. Közép-Európához vehetjük még a Balkán többi részét is Ciprussal és Törökországgal, sőt a Kaukázus vidékéről Georgiát (Grúziát) és Örményországot azzal a megjegyzéssel, hogy a Római Birodalomnak is ott volt a határa. Egyúttal hangsúlyozni kívánom, hogy el kell ismerni minden nép saját házához való jogát.

Eszem ágában sincs azt állítani, hogy ez valamilyen szempontból egységes terület, de három ténnyt felsorolok:

1. ezt a Közép-Európát sem a képzelet, sem a politikai adok-veszek szülte, hanem napjaink valósága;
2. az egy főre jutó társadalmi össztermék szóródása ezen országok esetében százalékosan mérve nem nagyobb, mint a volt Európai Gazdasági Közösség országaiban;
3. ebben a Közép-Európában a népek többsége egymásnak etnikai, vagy nyelvi rokona. Az említett genetikusok szerint, a magyarok genetikai képe nem tér el lényegesen szomszédai genetikai képétől. A legrégebb európai gén 40-35000 éves. Középpontja és legnagyobb mai gyakorisága a Kárpát-medence, Nyugat-Európából szinte teljesen hiányzik.

Ennek a térségnek az új Európába való beigazítása óriási nehézségekkel jár, s mint említettem, a kivitelezésre egyetlen használható terv sincs. Jó ez nekünk?

A szakértők körében viszont egyetértés van az alábbiakban:

- I. a mai európai intézmények elavultak, a mechanizmus túlbürokratizált, a korszerűsítést illetően nincs használható terv;
- II. a ma fennálló nehézségekre számítottak, de ma már tudják, hogy a húr tovább nem feszíthető, mert a vége szakadás;
- III. való igaz, hogy ebből a szempontból újabb államok felvétele pusztán politikai elhatározás kérdése, hiszen mondható az is, hogy a bennlévőknek ennél rosszabb dolguk már nem lehet. Ebben az összefüggésben azonban felmerül a kérdés: kinek jó az, ha veszélybe hozzák azt is, amit már elértek? – s végül a közösség széthullhat, mert már nem integrál, hanem el-lentétei szétfeszítik;
- IV. mivel a kisállamok – Közép-Európában csak ilyenek vannak – *jövője az övezeti összefogásban* (integrációban) keresendő, egyetemlegesen ajánlják *az övezeti összefogást. Kisebb övezetekben, mint például Nyugat-Európa, Kelet-Európa, Közép-Európa a területi összefogás jól gyakorolható, és később napirendre kerülhet ezen övezetek összefogása is.* Így alakult most Kanada, Mexikó és az USA összefonódása NAFTA néven. Tehát, ne egyesüljünk és szétessünk, hanem előbb legyen kisebb területi összefogás – ez után legyen a cél a Nagy Európa. Így megtakaríthatunk egy olyan történelmi fázist, ami sokunk számára ismét fájdalmas lehet.

Hangsúlyozom: a fenti négy pontot illetően a *szakértők* – Európában és a tengeren túl, a katonák, a közgazdák, a filozófusok stb. – *körében igen nagy egyetértés van.* Nyugat-Európáért mi ne aggódjunk: néhány ország létrehozta az új pénzügyi szövetséget, ezzel ők, a maguk dolgát hosszú távon rendezték. Tehát, *nem spekulatív alapon, hanem a tényhelyzet ismeretében arra a következtetésre jutunk, hogy nekünk a közép-európai együttműködésben kell keresnünk jövőnket,* miközben vigyázó szemünket Nyugat-Európán tartjuk. Így közelebb – úgy hamarabb. Ha most, néhány év alatt – tegyük fel a lehetetlent – az Európai Unió biztosan nem egyenrangú! tagja lennénk, sőt, saját bajainknak legalább egy részét orvosolni tudnánk, akkor Európába biztosan csak mint menekült szegénylegények kerülhetünk, és ott bennünket ennek megfelelően fogadnak. Ki vázolta fel ennek, akárcsak a főbb vonalait kellő alaposággal bármely közép-európai, vagy európai országban, vagy nemzetközi szervezetben? Nyílt titok, hogy német részről csak Lengyelország és Csehország NATO tagsága érdekes, mert így Németország sehol sem érintkezik közvetlenül az ősi ellenséggel. Nem kívánom dramatizálni, de az, ami ma a Balkánon folyik, az önmagáért beszél. Egy összefüggést azért kiemelek: az ENSZ, a NATO és az Európai Unió teljes filozófiai diszharmóniáját, ami a megoldási törekvések sikertelenségében jut teljes nagyságában kifejeződésre. A példákban bizonyára ennyi elég.

Ebben a helyzetben nincs más választásunk, mint a közép-európai összefogás. Nem az a kérdés, hogy ez bárki számára mennyire kecsegtető, mennyire „reá-

lis”: hosszú távon nincs más út. *Ez nem a maximum, hanem az optimum.* A közép-európai rendezés bonyolult feladat. A majdani egységes Európához az út biztosan *a nemzetek Európáján, azon túl pedig az övezetek Európáján át vezet.*

Számunkra – közép-európaiak számára – óriási előnyökkel járna, ha társadalmi kezdeményezésként, de némi hivatalos támogatással, kezdeményeznénk a Közép-Európai Államszövetség létrehozását. Nem gondolom, hogy ezzel egycsapásra megszűnnének az övezet gondjai, de a körülmények megváltozása kedvező külső körülményeket teremtené a bajok orvoslására. Ebben a tárgyban először 1979-ben megjelent könyvemben jeleztem, hogy a Szovjetunió rövidesen szétesik és térségünkben politikai légüres tér keletkezik. Erre a helyzetre, vi-taalként letettem egy magyar és egy Közép-Európa tervet. *Szabad legyen a Közép-Európa terv lényegét röviden ismertetnem.*

A Közép-Európai Államszövetséget független államok szabad elhatározással hozzák létre azzal a további céllal, hogy a területet egy szövetségi államba ötvözzék. A résztvevő államokat főttebb felsoroltam. Ezeket fel kellene kérni csatlakozásra azzal, hogy bizonyos határidőn belül csatlakozásukat illetően véglegesen nyilatkozzanak, mert „nem” esetén felvételüket csak jóval később tárgyaljuk. A központi szervek hivatalos- és munkanyelve az angol. Az Államszövetség semleges külpolitikát folytat, mint Svájc, de fegyveres erőit leszereli és csakis könnyű fegyverzetű, belső rendfenntartó alakulatokat működtethet. Az Államszövetség belső államhatárainak dolgát az érintett államok maguk rendezik. A külső határokat az ENSZ keretében kell véglegesíteni, az ENSZ garantálja és Európán kívüli katonai erőkkkel őrizteti és ellenőrzi, miként a környező államok haderejének mélységben való tagozódását is e határok körül. Ezzel megoldódnék Európa mindenféle biztonsági kérdése és az amerikaiak is hazavonulhatnának. Az ily módon felszabaduló összegek az ENSZ keretében, az Államszövetség rendelkezésére bocsátandók. Ugyanígy, az Államszövetségből származó adósságtörlesztés és a vonatkozó kamatok összege. Ebben az övezetben kellene magánosítani, nemzetközi cégeket létrehozni, népünnepélyeket, sportrendezvényeket szervezni, fel kellene építeni a közös fővárost és Görögországban kellene minden négy évben a nyári Olimpiát rendezni. Ne feledjük: *az államokat nemcsak a fegyver, hanem a jó szövetségi rendszer is megvéd.* Népeket, nemzeteket nem csupán a közös múlt, hanem ugyanannyira a közös jövő is összetartja, vagyis az a perspektíva, amely a közösség közös tervei és vállalkozásai számára a presztízst, az optimizmust és a lendületet megadja.

Alapos gazdasági elemzés kimutatja, hogy huszonöt év alatt a Közép-Európai Államszövetség átlaga elérheti azt a gazdasági szintet, amin ma Nyugat-Európa fejlett országai élnek. Ez megérné valamennyiünk erőfeszítését. Annál is inkább, mert számunkra – közép-európaiak számára – *nincs más út, ami közös felemelkedésünkhöz vezet.*

A közép-európai rendezés a nagyhatalmak feladata, de mindenekelőtt a közép-európai népek érdeke. Elsősorban ezen népek kell leszámoljanak ezerféle történelmi babonájukkal, s kell megtalálják egymás kezét Helsinkitől Ankaráig,

sőt Tbilisziig. Aki kételkedik ezen ügy sikerében, az gondoljon arra, hogy a nyugat-európai egység megteremtésének az útjában sem álltak semmivel sem kisebb akadályok, s amely népek ezt az egységet mégis megvalósítják, semmivel sem különbek, mint a közép-európaiak. Közép-Európa népeinek is módjában áll, hogy a gyűlölség keserű kenyeré helyett, az őszinte barátság kalácsát egyék! De tudniuk kell, hogy senki sem tesz értük semmit anélkül, hogy közben saját érdekét ne képviselné, hogy az emberiséget nemcsak a nyílt háború fenyegeti, hanem az erőszak is, amely annyi formában gyötri, méltóságától és jogaitól megfosztja, testileg és lelkileg kisajátítja, s rabszolgává alacsonyítja az embert. Nem azok szolgálják a béke ügyét, akik jóhiszeműen rábízzák magukat az erőszak hordozóinak jóindulatára, hanem azok, akik megvesztegethetetlenül, hajlíthatatlanul és fáradhatatlanul védelmezik az üldözöttek, elnyomottak és halálra szántak jogait.

Gratias pro verb.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Bátonyi Pál nyá. honvéd ezredes, kutató

Dr. Cser Ferenc az MTA doktora (kémia tudomány) ny. kutatásvezető mérnök, Queanbeyan, Ausztrália.

Dr. Csihák György közgazdász, történész, a ZMTE elnöke, Zürich.

Dr. Darai Lajos a filozófiai tudományok kandidátusa, főiskolai tanár KJF, Kápolnásnyék.

Dr. Henkey Gyula antropológus, a történelemtudományok kandidátusa, Kecskemét.

TARTALOMJEGYZÉK

E SZÁMUNK TARTALMA 3

MAGYAR ŐSTÖRTÉNET ÉS EMBERTAN 4

Új embertani adatok a magyarság őstörténetéhez 4
Mátyus Gyula beszélgetése Dr. Henkey Gyula antropológussal 7

MAGYAR KÖZÉPKOR 25

A magyarok letelepedése a Kárpát-medencében 25
Valós eredet: Kárpát-medence 32
Kitagadott Árpád-örökség? 44

MAGYAR NYELV 74

Beszéljünk magyarul! II. 74
A nemzeti önismeret csapdái: közbevetés a nyelvtudományról. A magyarság
Kárpát-medencei eredetét bizonyító érvek összefoglalása 82

OKTATÁS, NEVELÉS 122

„Tani-tani”. Magyar ember nevelése. (Tézisek) 122

EURÓPAI JÖVŐNK 126

Övezetek Európája — kisállamok jövője 126

E SZÁMUNK SZERZŐI 144

TARTALOMJEGYZÉK 145